

folklor kurdan

Zargotin zêrgotin e,
Zêrgotin zorgotin e!

Sal: 2
Hejmar: 6
Nîsan
Gulan
Hezîran
2016

KURDÎ-DER
NAVEND

ŞAREDARIYA BAJARÊ
MEZIN A AMEDÊ

Y.A.

Elî Tico

folklorakurdan

Kovara Folklorê ya
Sê Mehane
Sal: 2 Hejmar: 6

Xwedî:
Li ser navê Şaredariya
Mezin a Amedê,
Gultan KIŞANAK

Edîtor:
Eşref KEYDANÎ
Ronya BEWRAN

Redaksiyon:
Ridwan DÎZMAN

Berpîrsa Nivîsan:
Zeyneb YAŞ

Desteya Weşanê:
Mahpûs SERHEDÎ
Şemsa ÎLBAS
Weyî ARCAGOK
Asmîn ÜYANIK
Mem MUKRÎYANÎ
Jêhat ROJHILAT

Wêneyê Bergê:
Îskan ALTIN

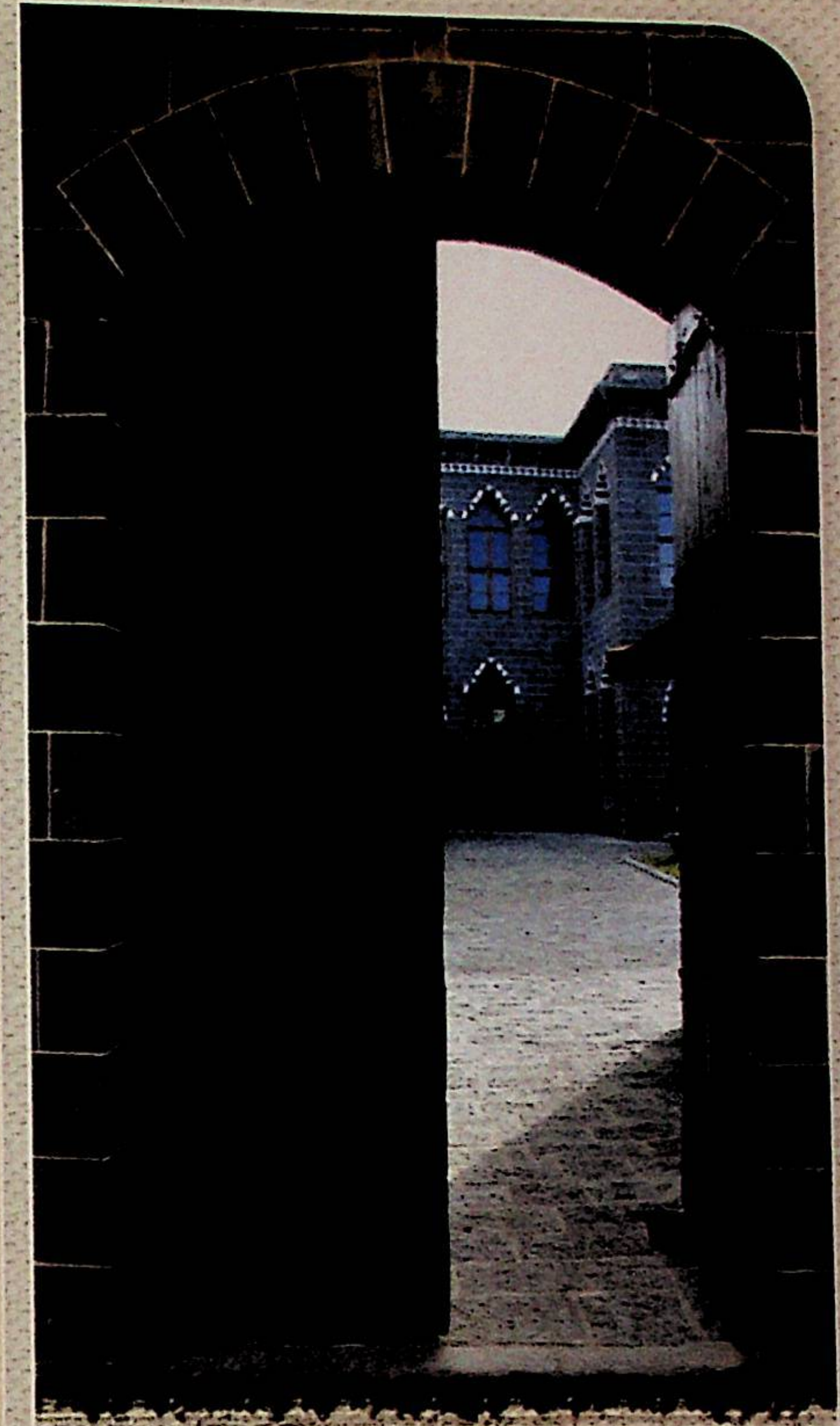
Wêne:

Ferhat ASLAN
Îskan ALTIN

Xêz:
Yusuf ALKAN
Kawa (Ergin KAYA)

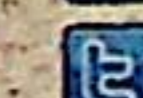
Grafik
Sewirandin

Naturel Medya Reklam
www.naturelbasin.com
0412 251 61 98

Têkilî:

Navnîsan: Huzurevleri Mah.
Doktor Sıtkı Göral Cad. 13. Sok.
No: 4-1 Kayapınar-Diyarbakır
Tel: 0530 301 11 53

 folklorakurdan@gmail.com
 kovora folklorakurdan
 kovara folklorakurdan

Her nivîskar ji nivîsa xwe
berpîrsiyar e.

Çap: Gün Matbaacılık
Besyöl Mah. Akasya Sok. No: 23/A Kü-
çükçekmece İSTANBUL
Tel: 0212 580 63 81

- 3 Ji Edîtoriyê
- 4 Mît û Efsane, Ridwan DÎZMAN
- 12 Gotinên Ser Mehan, M. Emîn HEZER
- 13 Di Zurekêrî, Kundire û Lên, Ugur SERMÎYAN
- 14 Pisîk û Gavan, Weysî ARCAGOK
- 16 Tenûr, Erdogan UÇAR
- 20 Fatima Îsa, Zeynep YAŞ
- 24 Dewrêşê Şêx 'Evdî, Seidê ÛSIV
- 39 Tay Zewtî Hêni ra, Weysî ARCAGOK
- 40 Mîqo, Mahpûs SERHEDÎ
- 47 Werdene, Surya HÛMAN
- 48 Dawetên Herêma Mûşê, Ozan AKTEKÎN
- 52 Paşa û Dizd, A.Hamit ŞALO
- 55 Sersal, Bîra Me ya Hîn Neçikayî, Eşref KEYDANÎ
- 64 Gulê Dêran, Fadil BOTAN,
- 68 Islahkirina Gurê Hov, Sidîq GORÎCAN
- 69 Serhildana Xanê Kelmîşî, Şoreş REŞÎ
- 72 Mebêje Heywan e, bê Zar û Ziman e, Bahoz BARAN
- 74 Heso û Beso, Yasemîn ELBAN
- 77 Hin Dua Ji Meşketankê, Mem ARTEMÊT
- 78 Rovî û Pîrê, Asmîn ÛYANIK
- 81 Çîrokên Navlêkan 5, Mem MUKRÎYANÎ
- 89 Sê Qewlêrk, Enes MEÇÎN
- 90 Sê Lîstik, Nuredîn VURAL
- 92 Rovî, Bet û Ker, Wîldan SEVÎM
- 93 Sêva Mêxekrêj, Beroj MUKRÎYANÎ
- 96 Terzî, Marangoz û Mele, Onder DEMÎRASLAN
- 98 Newala Çorî, Ozlem EKÎNBAŞ
- 101 Kilama Osê Husên Axa û Bedewê, Mahmut YUCEDAG
- 104 Bersivdank

Dostno,

Bi xêr û xweşî be, emrê me bihareke din jî dît. Me navê, em bi gotinên dîr û dirêj serê we ezîzan biêşînin. Jixwe pêşîyan ji me paşîyan re tişteq nehiştîye.

Karê me ew bû em li ser soza xwe bimînin û kovara we derînin çiku em li ser şopa wan pêşîyan in. Wan gotîye; heywan bi bend, meriv bi qisê tên girêdan. Em jî li ser qisa/soza xwe man.

Bila îcar hindik û rindik be.

Ji ber qehr û qotikên dinyayê, di dilê me de cî ji gotinê re nemaye. Em ê guhê xwe bidin gel û xatir ji we bixwazin bi vê sêxiştîya Xoresanê.

Dilê minê têr û tiji,

Natê ewran degurmiji,

Hêstir tune ew biriji.

MÎT Û EFSANE

Peyva mît ji zimanê Grekî ye, awayê wê yê resen "mîtos" e, û tê wateya "gotin-galegal"ê. Ji hêla Heredot ve ev peyv wekî têgeh hatîye bikaranîn û wisa hatîye pênasêkirin: "Gotinên ji hêla dîrokê ve, bênirx û biguman". Platon jî gotîye: "Mît; çîrokên derew, nerast, vala û qerfî ne"

Destpêk

Mît û efsane xwedî bandoreke mezin û girîng in li ser gelên cîhanê û gelê Kurd. Di nav folklor, çand, bawerî, ol û civaka Kurdan de nîşan û şopên mît û efsaneyan, mirov dikare bi hêsanî bibîne. Bawerîyeke Kurdan heye ku çî Misilman be, çî bawermendê oleke din be, li her dera Kurdistanê mirov rastî şopên vê bawerîyê tê. Di civaka Kurdan de heke mirovek avê bi ser êgir de birijîne her dibêje; "bîsmîla, bîsmîla, bîsmîla..." gotina "bîsmîla" bi Erebi ye û gotineke pîroz a ola Îslamê ye. Herwiha di bawerîya Îslamê de agir ne pîroz e û tu rêzikeke wisa tune ye ku Misilman wisa tev bigerin. Çavkanî û koka vê mînakê berçav û belavbûyî digihîje mîtên Arî. Ji van mîtên qedîm ên Kurdan berîya van an piştî van ol, efsane, tore, ravêj û rêgezên civaka gelê Arî û herwiha di bin banê gelê Arî de yên gelê Kurd çêbûne.

Mît di netewebûna gelan de xwedî rol û peywîrên girîng in, efsane jî ji vê yekê feyzê digire û li gor van taybetîyan, kesayet û karaktera gelan dîyar dibe.

Em ê di vê gotarê de qala mît û efsaneyan bikin. Xebatên derbarê vê cure û zanistê de parve bikin. Têkilîya wan û folklorê bikolin û fikrên zanyaran bidin ber hev û nîqaş bikin. Mînakên mît û efsaneyên Kurdan di nav dabeşkirina mîtan de bi cî bikin û pênasayên wan li gor agahî û nîqaşan çêkin. Ji ber tevîhevîyan em ê mît û efsaneyê bidin ber hev û li têkilîya wan bikolin.

Em dema vê gotarê amade bikin, wekî çavkanî berê xwe bidin çavkanîyên derheqê civaka Êzîdî, Yaresan, Zerduştî û hwd de hatine nivîsîn. Ji xebat û pirtûkên derheqê van civakan de hatine

kirin û nivîsîn, sûdê werbigirin. Em ê herwiha berê xwe bidin çavkanîyên derheqê pêşiyên gelê Kurd ên wekî Arî, Med, Hûrî û hwd. de hatine nivîsîn. Bi vî awayî em ê hewl bidin ku çiyê Kurdan di nav mît û efsaneyan de peyda û kifş bikin.

1. Mît-Mîtolojî

Peyva mît ji zimanê Grekî ye, awayê wê yê resen "mîtos" e, û tê wateya "gotin-galegal"ê. Ji hêla Heredot ve ev peyv wekî têgeh hatîye bikaranîn û wisa hatîye pênasêkirin: "Gotinên ji hêla dîrokê ve, bênirx û biguman". Platon jî gotîye: "Mît; çîrokên derew, nerast, vala û qerfî ne."¹

Fuzulî Bayat derheqê mîtan de wisa dibêje: "Razên gelan bi saya mîtan veguherîne û bûne sîmgeyên mîtî û nîş bi nîş hatîne îro, tiştên têngihîştina wan zor in; ji hêla gel ve bi zimanê sîmgeyan hatine ravekirin."² Mirovên pêşîn ên gelan xwestine tiştên li derdora wan diqewimin bi saya tiştên dizanin watedar bikin û tê bigihîjin ango bi zanîna xwe Xweda, gîyanên pîroz, bûyerên xwezayî rave bikin. Herçiqas jî zanistên îro dûr xuya bike û mirovan bûyer wekî pîroz û derxwezayî nixandibin jî dîsa xwestine bi mantiqê ve girê bidin. Bi vî awayî em dikarin bibêjin mirov wekî zanista yekem li ser mîtan xebitîne û mîtolojî ava bûye.³ Ango peyva mîtos û logos ku logos tê wateya zanîne, hatine cem hev û zanista mîtolojî pêk hatîye.⁴ Giranî û nirxa mîtên Grekan ji navlêkirinê tê famkirin ku di nav mîtên cîhanê de çiyê wan taybet e.

Bi giştî mirov li ser pênasê, nîqaş û mînakên mîtan hûr bibe, erkên mîtan yên derdikevin pêş ev in: Mît ji hêla mirovên hov, kevin û pêşîn ve hatine çêkirin. Mirovan xwestine tiştên li derdora wan diqewimin rave bikin ku ew bingeh û razên wan tiştan nizanin. Her gelî; tişt li gor xwe, çiyê ku lê ye, tiştên ku rû bi rû dimîne bi rêya mîtan rave kirine. Hêzên veşartî û nikarin rave bikin xistine dirûvê mirov û tiştên dizanin dûre çîrok lê zêde kirine û xwestine bi mantiqê ve girê bidin. Mît ne tenê bi gotinê; bi rêya rît, bawerî, teşe, peyker, reqas û stranên jî hatine çêkirin. Di mîtan de behsa afirandina Xweda, gîyanên pîroz tên kirin. Di her gelî de netewetî derdikeve pêş û di nav mîtên her gelî de gelê xwedî mît li ser gelên din an pîroz an jî bav û kalên gelên din tê hesabandin.

Bi van erkên mîtan mirov dikare mîtan wisa rave bike. Mît; di demên qedîm ên gelan de, ji hêla mirovên pêşîn ve ji bo li ser xwezayê serdest bin bi rêyên devkî, hunerî û folklorîk li gor rewş, cî, netewe û taybetîyên gelan; ravekirina Xweda, ger-

dûn, cîhan û razan e. Ew zanista li ser mîtan dixebite jî mîtolojî ye.

1.1. Mît û Folklor

Wekî ku me li jor dîyar kir mît bi rêyên devkî, hunerî û folklorîk xwe gihandine îro. Bi gotina gellek zanyaran ve jî berhemên herî kevn ên gelan in. Ji ber vê yekê bingeha gellek cureyên beşên folklorê yan li ser mîtan ava bûne yan jî mît wekî hêman ketinê nav berhemên folklorîk. Hin folklorzanan mît xistine navenda teorîyên xwe yên folklorê, hinêkan jî sûd wergirtine. Peyrewên birayên Grimm xebatên wan bi pêşde birine û teorîyeke bi navê "Teorîya Mîtolojîk" dane zanista folklorê. Adalbert Kuhn li ser mîtên Hînd-Ewropî xebitîye û li bingeha folklorê di nav mîtan de gerîyaye û teorîyeke bi navê "Teorîya Pêşveçûna Meteorolojîk a Mîtan" ava kirîye û teorîya xwe li ser bûyerên meteorolojîk ava kirîye. Herwiha Max Muller teorîyeke bi navê "Teorîya Mîtên Rojê" ava kirîye û folklorê bi mîtên rojê re têkildar rave kirîye.⁵ Li gor hin folklorzanên wekî Sir Edward Tylor mît çavkanîya hemû berhemên folklorîk e. Li gor Lord Raglan jî ku ew afirînerê "Teorîya Mît-Rîtuêl" e, mît ji rituelên olî derketine.⁶

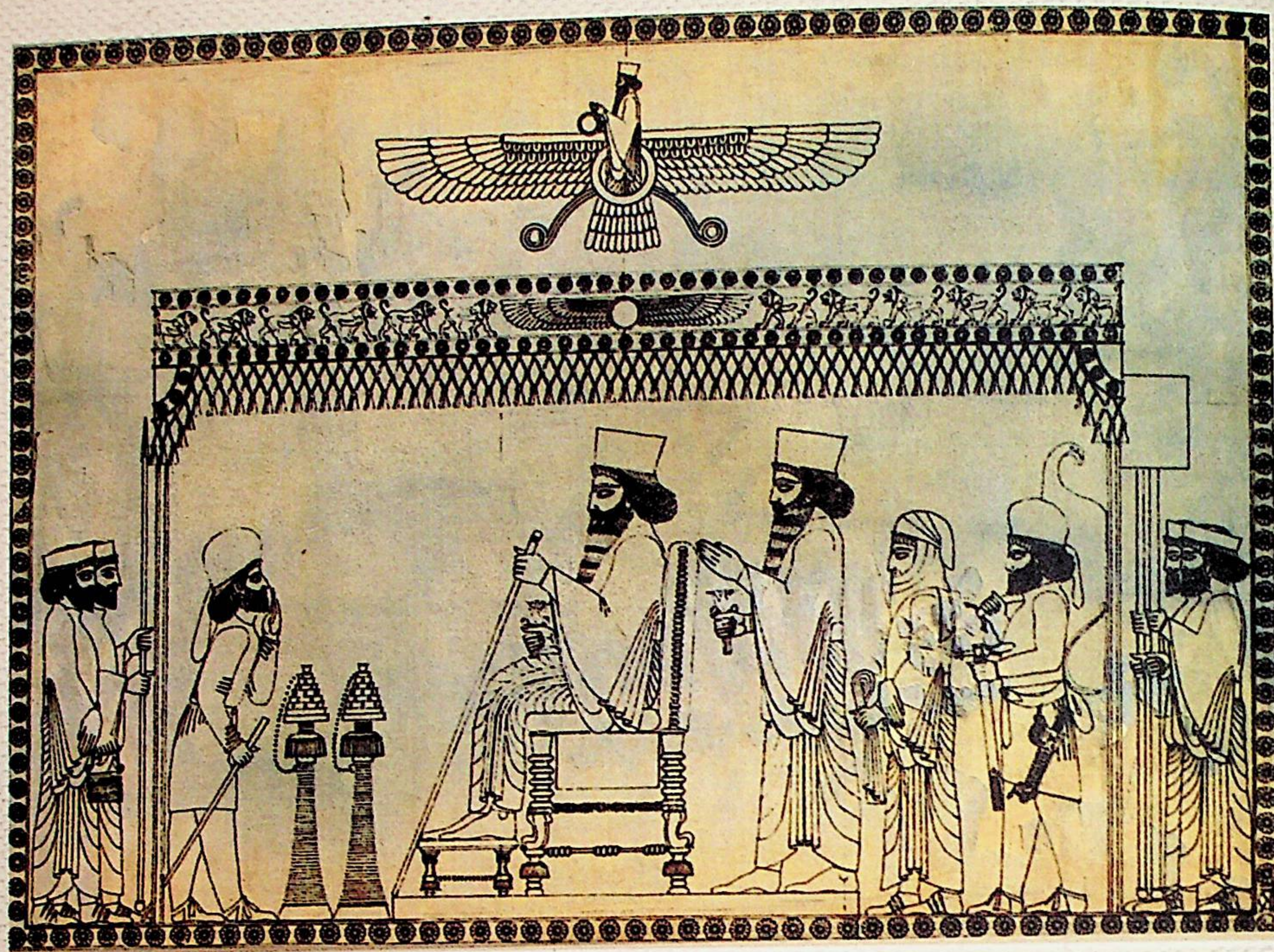
Herwiha gellek zanyarên din jî mît ji bo xebatên xwe kirine alîkar û bingeh. Sigmund Freud teorîya xwe ya bi navê "Psîkoanalîtîk" li ser mîtên wekî Elektra, Oedîpus û hwd. ên Grekan ava kirîye.⁷ Gellek zanyarên wekî V. Propp, M. Meletinskiy, N. Braginskiy xwestine hemû mînakên folklor, hunerên bedew, ol û wêjeyê bi mîtan ve girê bidin.⁸

Gellek cureyên wêjeya gelêrî û cureyên din ên beşên folklorê wekî şanoya gelêrî, destan, çîrok û hwd. wekî amûrên mîtan dixuye, lê folklorê tiştên ku ji mîtolojî girtine veguherandine hişmendîya folklorê, êdî ji ber ku ew tişt ji mîtolojîyê derketine, bûne folklor.⁹

Mît di nav gellek cure û berhemên folklorîk de carinan dibin hîm carinan dibin stûn û carinan jî dibin alîkar, lê bandora mîtan teqez li ser folklorê heye. Mît di nav bawerî, cureyên wêjeya gelêrî, şanoya gelêrî, jîyan û hwd. de xwedî çiyêkî girîng e. Ev yek gellek caran dibe sedema tevîhevîyê jî. Wekî mînak mirov têgehên mît, destan, çîrok, efsane, dîrok, rît, bawerî, antropolojî û hwd. tevîhev dike.

1.2. Dabeşkirina Mîtan

Mît ji hêla gellek kesan ve curbicur hatine dabeşkirin. Dabeşkirina herî serkeftî béguman ya Stith Thompson e. Stith Thompson di navbera salên 1932-1936'an de berhema xwe ya bi navê *Motif*

Index of Folk Literature amade kirîye. Di vê dabeşkirina berhemên folklorîk a giştî de di bin beşa Motîfên Mîtolojîk de mît bûne 13 beş û ji bo cureyên mîtan jî hejmar hatine veqetandin. Herwiha ji bo cureyên dê bîn peyda kirin jî hejmarên vala hatine terxankirin.¹⁰

Wekî din jî mît ji hêla gellek zanyaran ve jî piranî bi awayê Kozmogonîk, Teogenîk, Eskatolojîk û hwd. tînan dabeşkirin. Em li vir dabeşkirina Fuzulî Bayat parve bikin ku wî mît pêşî kirîye du beş; beşên giştî û beşên taybet. Cureyên mîtan ên beşên giştî di nav hemû gelên cîhanê de peyda dibin, lê cureyên mîtan ên beşên taybet di nav hin gelên cîhanê de peyda dibin û di hinan de jî nabin. Beşên giştî di navbera xwê de dibin 4 par û beşên giştî jî di navbera xwe dibin 5 par.¹¹ Em ê li jêr van beşan rêz bikin û cureyan jî bi mînakên mîtolojîya Kurdan rave bikin.

1.2.1. Beşên Giştî

1.2.1.1. Mîten Kozmogonîk

Kozmogonîro wekî beşeke astronomî tî zanîn ku ev beş tiştên kozmîk, çêbûna gerdûnê vedikole. Mîten derbarê afirandina cîhan û gerdûnê de di vê beşê de cî digirin.¹² Mîrov dikare van mîtan wekî mîten pêşîn binirxîne. Li gor hin gelan cîhan û ger-

dûn ji tofanê, ji hêkê, ji avê, ji cendekê Xwedê çêbûne. Ev tişt herçiqas li gor gelan biguhere jî armancên van mîtan yek e û pesndayîna xwediyê afirîneriyê ye.¹³ Di nav Kurdan de li civaka Êzîdîyan, gerdûn ji durê spî çêbûye. Xwedê pêşî dur durist kir, paşê heft melek afirandin ji yekşemê heta şemiyê û ji Ezazîl ango Melekê Tawis dest bi afirandina milyaketan kir, dûre dur pişikî û gerdûn çêbû.¹⁴ Gellek kes dikarin bibêjin ev yek ol e û ne mît e, lê di bawerîya Êzîdîyan de navekî din ê Melekê Tawis, Ahreman e ku ev Ahreman navekî din ê Angra Mainyu ye ku ev Angra Mainyu di mîteke Îranî de cî digire û sembola xirabiyê ye.¹⁵ Herwiha Ahreman di Avestayê de Xwedayê şer e û wekî dêwan tî sêwirandin.¹⁶

1.2.1.2. Mîten Afirandina Mirovê Pêşîn

Piştî mîten kozmogonîk, gellek caran bi awayekî kronolojîk; erd, esman, çîya, dar û hwd. tînan afirandin, ango ji bo ku mirov bê ser rûyê erdê hemû amadekarî tînan kirin. Li gor mîtolojîya Gayomart a bawerîya Mazdeîzmê ku gelên Med û Hûrrî bawerîya xwe pê dianîn; Xwedê Ahûra Mazda, Gayomart afirand. Berîya wî jî ji bo ku wî bi şîrên xwe mezin bikin dewar afirandibûn. Gayomart û Ahreman şer dikin û Ahreman wî dukuje, lê Gayomart

jê re dibêje; "mirov dê ji min peyda bibin." Û tovên xwe li erdê direşîne. Ji vê derê gihayek şîr tî ji vî gihayê jî du mirov şîr dibin, navên van mirovan Maşî û Maşanî ne.¹⁷ Sediq Sefizade Burekeyî dîyar kirîye ku di hin metnên kevn ên Yaresanan de di dewsa navên Adem û Hewayê, Maşyeh û Maşyaneh hatine bikaranîn, ku li wir jî Hewa ji perçeyêke parxana çep a Adem hatîye afirandin.¹⁸

1.2.1.3. Mîten Welidînê

Derbarê bingeha gelê Kurd de di Şerefnameya Şerexan de agahiyek hatîye dayîn. Li gor wê agahiyê li Kurdistanê hukimdarekî bi navê Dehhak hebû ku li ser herdu milên wî mar derketibûn. Herroj ji bo ku Dehak qenc bibe mejiyê ciwanekî didin wî, lê paşê bi mejiyê mihan wî dixapînin û ciwanan dir-evînin çîyan. Ji wan ciwanên reviyabûn çiyê, gelê Kurd pêk hatîye.¹⁹ Herwiha dîsa di mîtolîya Arî de qala Dehak û Ahreman tî kirin, li vir navê Kawa jî derbas dibe. Ahreman li gor vê mîte dixwaze heyfa xwe ji gelê Arî hilde ji bo vê yekê alîkarîya Dehakê Ereba dike û ji milên wî du heb maran der-tîne, Dehak dîsa li vir jî ji bo ku qenc bibe herroj mejiyê du ciwanên Arî dixwe, lê li gor vê mîte berevajî mîta Kurdan a Newrozê, Kawa Dehak nakuje, bi daxwaza Ahûra Mazda qehremanekî bi navê Ferîdûn ê ji cîsnê Cemşîd, Dehak tîk dibe û Keresaspayê milyaket bi fermana Xwedê Ahûra Mazda, Dehak dukuje.²⁰

1.2.1.4. Mîten Salnameyê

Ev cure mît bi awayên devkî û şewazên din qala pîvandîna bikaranîna dem û salnameyên pêşîn dike.²¹ Li gor bawerîya Yaresanan Havenkar heften afirandin, ango heft milyaket. Ji bo roj û şev, Havenkar herdu milyaketên ku ji çavên xwe afirandibûn, kirin şer û ga, cîhan jî li ser van bi cî kir û ji eniyên van ajalan du kaseyên bîrrok derxistin, roj û heyy jî li ser van bi cî kirin. Afirandina Havenkar roja Şemiyê dest pê kir û pêşî Cebrail hat afirandin, ji ber ku afirandin wê rojê dest pê kir roja herî pîroz şemî ye. Roja yekşemê 6 milyaket hatin afirandin. Ji duşemê heta şemiyê herdu alem, cin, perî, dêw û ji xeynî mirov tiştên din hatin afirandin. Afirandina hemû tiştan di 8 rojan de pêk hat. Roja nehan serê salê ango Newroz bûye.²²

1.2.2. Beşên Taybet

1.2.2.1. Mîten Teogenîk

Ev beş derheqê afirandina Xwedayan de ye. Ev beş bi mîten Kozmogonîk re tîkildar e, piranî derbarê afirandina gerdûnê de li ser peywîrên Xwedayan in. Di van mîtan de qala afirandina van

Xwedayan tî kirin. Mîten derbarê Xwedayan de herî bi hûrgulî di civaka Grekan de heye ku berîya zayînê di sed sala 8'an de Hesîodos di pirtûka xwe ya bi navê *Theogonî* de qala Xwedê û peywîrên wan bi giştî kirîye. Jixwe vê beşê navê xwe jî vî pirtûkê wergirtîye.²³ Di bawerîya Yaresan û Êzîdîyatîyê de behsa Xwedayên cuda nayê kirin, lê di şûna Xwedayan de heman peywîr li ser milyaketan barkirî ne. Dîsa ji bo van milyaketan di hin mîten Arî de ew milyaket wekî Xwedê tînan binavkirin. Herwiha mirov dikare Ahreman mînak bide ku Ahreman di herdu bawerîyan de wekî Milyaket tî binavkirin lê di Avestayê de wekî Xwedayê Şer derbas dibe. Dîsa di Avestayê qala Xwedayê Exretê "Yîma", Xwedayê Şîfayê "Sîyem", Xwedayê Xêr û Qenciyê "Ahora" û Xwedayê Adanê "Ard" tî kirin ku hemû xwedî peywîrên cuda ne.²⁴

1.2.2.2. Mîten Etîolojîk

Mîrov dikare vê beşê bi Kurdî wekî mîten Binyadê bi nav bike. Bi gotina Bayat mirov dikare vê beşê di bin beşa giştî de bi cî bike ji ber ku di piranîya gelên cîhanê de ev cure mît peyda dibin.²⁵ Jixwe armanceke mîtan ev e ku eşkerekirina sedemên qewimîna tiştan e, lewma gellek mît dikevin bin banê vê beşê. Di van mîtan de wekî me got sedem û encamên bûyeran bi mantiqa mîti, bi hev ve hatine girêdan, hatine zelalkirin û eşkerekirin.

1.2.2.3. Mîten Eskatolojîk

Ev cure mît derbarê roja Qiyametê de ne. Di bawerîya Yaresanan de piştî afirandina Adem û Hewa, keçeke wan çêbû. Ev keçîka bi navê Anaq bi îblîsekî re zewicî û ji vî zewacê cinawîrekî duserî çêbû û heta ku Cebrail hat û ev cinawîr kir du perçe, di navbera vî cinawîrî û nebîyên Adem de şer dom kir. Piştî duperçekirina Cebrail, perçeyêke vî cinawîrî çû piştî çiyayê Kafê û ji perçeyê din jî cin û dêw çêbûn ku ev cîns bi navekî giştî "Yecuc û Mecuc" hatin binavkirin. Ev Yecuc û Mecuc ji hêla Îskenderê ku ew reenkarîyonê Îsrafil bû, piştî Tofana Nuh hatin sekinandin. Perçeyê ku bû ejderha jî di roja qiyametê de dê bibe agirê dojehê.²⁶ Di nav gellek bawerîyan de ji bo roja qiyametê behsa Yecuc û Mecuc tî kirin ku ev nişaneyên roja qiyametê ne.

1.2.2.4. Mîten Totem

Di mîten bi vî awayî de pêşiyên gel wekî ajal tînan hesibandin û ev ajal wekî ruhê pîroz ê wî gelî û herwiha parêzvanê wî gelî ye, carinan jî Xwedayê wî gelî ye. Piranî mîten bi vî awayî di nav gelên debara xwe bi berhevkarî û nêçîrvanî dikin, çêdibin.²⁷

1.2.2.5. Mîtên Qehremanî

Ev cure mît derbarê jîyana qehremanan de ne û qala çêbûn, jîyan û piranî qralbûna qehremanan tê kirin. Di nav gelê Kurd de em dikarin destana Kawa wekî mînak bidin, herçiqas em jê re dibêjin destan jî bi rastî ev mît e, lê wekî gellek mîtên qehremanî bûye destan. Ev mît ne tenê ya Kurdan e, ev mît bi gelemperî mîta gelê Arî ye.²⁸

2. Efsane

Peşya "Efsane" ji zimanê Farisî tê qebûlkirin. Hin caran wekî "fesane" jî tê bikaranîn ku herdu peşya jî heman tişt in. Li welatên rojavayî ev cure bi navê "legendus" ku koka wê jî Latîni ye, tê bikaranîn.²⁹

Demâ Pertev Naîlî Boratav hêmanên folklorê dabeş dike, di bin beşa "wêjeya gelêrî" de, efsaneyan bi serê xwe nakirîye cureyek, di bin sere navê "Berhemên nebûne wêjeyî, lê dibe ku bibe" de bi cî kirîye. Herwiha teqez dîyar kirîye ku bi bawerîyan re neyê tevîhev kirin.³⁰ Di pirtûka *Ji Dest-pêkê Heta Niha Folklorê Kurdî* de dema berhemên folklorê Kurdî tîna dabeşkirin navê efsaneyê qet derbas nabe.³¹ Ew cureya wêjeya gelêrî ku em bi navê efsane bi nav dikin, di nava gel de wekî çîrokên gelêrî jî tê binavkirin. Christine Allison jê derxistîye ku di nav civaka Êzîdîyan de efsaneyên ku Êzîdî bawerî pê tînin û wekî rastî dinirxînin bi navê çîrokê bi nav nakin, dema çavkanîyê Êzîdî dixwaze efsaneyê vebêje piranî navê efsaneyê bi navê lehengan bi lêv dikin wekî "Êzdî Mîrza", "Derwêşê Evdî" û hwd.³² Herwiha gelê Kurd tevahî jî gellek caran bi vî awayî bi nav dikin.

Birayên Grimm efsaneyan wisa pênase dikin: "Efsane ew çîrok in ku derbarê kes, bûyer û cîyên rast an jî sêwirandî de tîna vegotin." Li gor Max Lüthi: "Ef-

sane ew çîrok in ku qala bûyerên pêkhatî dikin." Kenneth W.-Mary W. Clarke dibêjin: "Efsane ew çîrok in ku qala kes, cî û bûyerên bi bawerîyên rast yan jî bi bawerîyên biguman hatine honandin dikin." Robert A. Georges jî dibêje: "Efsane ew çîrok in ku wekî di demên nêz û demêke dîrokî de qewimîye xuya dike, derbarê vebêjer û guhdar de û ji hêla wan ve rast tê qebûlkirin."³³ Ji van pênaseyan û li gor agahîyên derbarê efsaneyan de ev tişt dertên ku; Efsane vegotinên gelêrî ne. Kesê vedibêje û guhdarî dike bawerîya xwe pê tînin. Di nav xwe de qewimînên derasayî dihewîne. Efsane xwerû ne. Gellek caran ji hêla gel ve nêzî olê yan jî wekî qaîde yan jî agahîyeke olî û pîroz tê qebûlkirin. Herwiha ji hêla gel ve bi hişmendîya çêkirina mîtan hatine çêkirin. Bi van agahî û jêderan mirov dikare efsaneyê wisa pênase bike: Efsane; ew çîrokên kurt, xwerû, rast û pîroz in ku ji hêla gel ve di demên nêz û dîrokî de, derbarê kes, cî û bûyerên derasayî de bi hişmendîya mîti hatine çêkirin.

2.1. Efsane û Folklor

Efsane bixwe di nav hêmanên folklorê de di bin beşa wêjeya gelêrî de wekî cureyeke wêjeya gelêrî cî digire, lê ji aliyê gellek folklorzanan ve piranî di nav cureya çîrokan de wekî beşek hatîye qebûlkirin. Arne dema çîrok dabeş kirine bi navê "Çîrokên bi Şêwaza Efsaneyan" bi nav kirîye.³⁴ Sedemên wê yekê, ev in ku efsane di nav gellek cureyên wêjeya gelêrî de heye, piranî jî di nav çîrokan de. Herwiha mînakên wisa hene ku herçiqas ji hêla gel ve bi materyal û vegotinên çîrokan hatibe xemilandin jî efsaneyên xwerû cudabûna xwe dîyar dikin. Heke em li vir mînakên bidin li herdera Kurdistanê û di nav gelên din de jî mînakên "Latên Bêmirazan" hene ku bi kurtasî qala du hezkirîyên ku ji neyaran direvîyan û ji bo ku nekevin ber destên wan kesên, Xwedê ew kirine kevir.

Demâ mirov li ser efsaneyan hûr dibe jê derdixe ku pêşî ji hêla gel ve efsane bi awayekî pir kurt tîna çêkirin paşê hunerên çîrok û vegotinê lê zêde dibin. Hêmanên wekî kes, cî, dem û bûyer zelaltir û berfirehtir dibin heta ku varyantên ji hev cuda derdikevin, tiştên cuda jî lê zêde dibin û ew tevîhevîya çîrok-efsane, mît-efsane, destan-efsane, ol-efsane û hwd. çêdibe. Ji bo piştrastkirina wê yekê em dikarin wê mînaka berhevkarîya Mustafa Gazî bidin: "Tê bawer kirin ku "roj" lawik e, "hîv" qîzik e. Tê gotin, ji ber ku qîzikê (hîv) bi xebera diya xu nekiriye, diya qîzikê hevîr avêtîye ser çavên wê û loma jî dibêjin hîv wisa belek e."³⁵ Ji vir dixuye ku ev mînak xwerû efsane ye, hîn tiştêk lê zêde ne-

bûye û nebûye çîrok an jî tiştêkî din. Bi vî awayî tenê dibe ku bi mîtan ve tevîhev bibe. Bi saya zimanê xwerû û kurtbûna wê jî em dikarin ji mîtan cuda bikin. Herwiha çîroka gelêrî "Pepûk"ê gellek tişt li xwe zêde kirine û bûye çîrok. Bi kurtasî heke em vê çîrokê veguhezînin vira, çîrok wisa ye; Keçîkek û kurîkek hebûn dêya wan dimire û bavê wan dêmarî tîne. Dêmarî zextan li wan dike. Rojêkê ji bo ku li wan bixe, tûrê qul dide piştê wan û dişîne kerengan. Ji ber ku tûr qul e, hemû kerengên wan berhev kiribûn dikevin erdê. Dema dibe êvar, dikin vegevin malê, lê keçîk dibîne ku tûr vala ye. Ew jî birayê xwe sûcdar dike. Birayê wê dibêje; "heke tu bawer nakî ku min nexwarîye were zîkê min biqelêşe û lê mêze bike. Keçîk jî wisa dike, zîkê birayê xwe diqelêşe, lê mêze dike ku tiştêkî de tune ye, bang li birayê xwe dike lê birayê wê êdî mirîye. Keçîk jî poşmanîyê li çokên xwe dixê dibêje; "kê kuşt, min kuşt, kê şûşt, min şûşt, min kuşt, min şûşt." Û dûa dike ku Xwedê wê bike tiştêkî din. Xwedê wê dike çûk û navê wê jî dike pepûk. Ji wê demê heta niha pepûk li her derê şîna birayê xwe dike.³⁶ Gellek varyantên cuda yên vê çîrokê li gellek deverên cuda yên Kurdistanê bi zaravayên Kurmancî û Kirmanckî hene. Pêwîst e, em li vir dîyar bikin ku folklorzanên Tirk vê efsaneyê yan jî çîrokê di nav folklorê xwe de dihesibînin, lê wextê em li dever û çavkanîyên wan mêze dikin, dîyar dibe ku li Kurdistanê û ji Kurdan hatine berhev kirin. Derheqê vê çîrokê de di pirtûka Muharrem Kaya de du varyantên cuda hatine berhev kirin "Pepuk Kuşu", "Keko Kuşu" ku herdu jî malên Kurdan in. Mînakên wê yekê gellek hene ji ber ku ev yek dê me, ji mijara me dîr bixe, em ê zêde nekewin navê mijarê.³⁷ Awayê çîroka Pepûkê e efsane

tenê ew e ku keçîkekê birayê xwe kuştîye, Xwedê jî ew kirîye pepûk lewma ew çûk herdem wisa dibêje peppûû, peppûû...

2.2. Dabeşkirina Efsaneyan

Derbarê efsaneyan de ji sedsala 19'an heta niha gellek xebat li ser rûyê cîhanê hatine kirin. Herwiha ji bo dabeşkirina efsaneyan jî gellek xebatên giranbuha hatine kirin. Yek ji van xebatên girîng a Antti Arane ye ku wî efsane û varyantên wan ên Fîniyan kirine neh beşên sereke û di nav wan de jî ji bo cureyan hejmar dane. Lauri Simonsuuri jî li gor mijara wan efsaneyên Fîniyan, efsane kirîye 15 beş. Xebatên bi vî awayî yê takekesî heta sala 1959'an domîyane. Piştî sala 1959 û heta 1969'an kongreyên navneteweyî ên Folklorê pêk hatine. Di encama kongreya Bûdapeşteyê ku di sala 1962'an de pêk hatîye ji bo xebatên dabeşkirina efsaneyan ya navneteweyî encamên gellek baş hatine bidestxistin û dabeşkirina efsaneyan wekî li jêr hatîye qebûlkirin.³⁸ Ji ber ku ev karê dabeşkirinê heta niha ji bo efsaneyên Kurdî nehatine kirin û ev dabeşkirin jî ji hêla gellek zanarên giranbuha yên cîhanê hatine kirin û ji aliyê gellek neteweyan ve jî hatîye qebûlkirin, mirov ji bo efsaneyên Kurdî jî bi hêsanî dikare bi kar bîne.

I. Efsaneyên derbarê afirandin û qiyameta cîhanê

II. Efsaneyên dîrokî û efsaneyên derbarê dîroka mirovahîyê

A Efsaneyên bingeha cî û alavan ên derbarê mirovahîyê de

B Efsaneyên derbarê hin cîyan de

C Efsaneyên derbarê pêşdîrok (prehistory) û

demên pêşin de

- D Efsaneyên şer û karesatan
- E Efsaneyên kesên bijarte
- F Xirabûna pergalekê

III. Efsaneyên hêz û heyberên derxwezayî / Efsaneyên mîtî

- A Qeder
- B Mirin û Mirî
- C Cîyên neewle û xeyalet
- D Şer û tevmeşa xeyaletan
- E Niştecibûna li axiretê
- F Ruh, perî û cin
- G Xeyaletên li cîyên şareza
- H Heyberên guherî
- I Şeytan
- J Ruhên nexweşî çêdikin û nexweşiyên ruhên xirab
- K Kesên xwedî hêzên derxwezayî
- L Ajal û gihayên efsaneyî
- M Xezîne

IV. Efsaneyên olî / Efsaneyên derbarê Xweda û lehengan de

3. Danberhevîya Mît û Efsaneyan

Berê ku em mît û efsaneyan bidin ber hev divê em têkilîya mît û efsaneyan di serî de binirxînin û nîqaş bikin. Berîya her tiştî mirov dikare bibêje çavkanîya mît û efsaneyan yek e, ango çavkanîya herduyan jî gel e. Bi saya mît û efsaneyan gel dixwaze derbarê sedem û razên tişt, bûyer, cî û xwezayê de serwext be. Herdu têgeh jî ji mirovan pêbawerbûnê dixwazin û mirovan jî bi rastî bawerîya xwe pê anîye û tînin jî. Em îro dema li "ol"an dinêrin, hin "ol"an bingeha xwe bi mîtan çêkirîye û hîm danîne û bi efsaneyan hin tişt li ser xwe zêde kirine. Herwiha di bin vê sernavê de armanca me ew e ku herdu têgehên ji hev derxin lewma li jêr xal bi xal em ê cudahiyên mît û efsaneyan rêz bikin.

- Dema qewimandina bûyerên efsaneyan li gor dema mîtan nêziktirî îro ye.
- Îro hin jî çêbûna efsaneyan didome, lê mît çênabin.
- Di mîtan de cîhana ku bûyer lê diqewimin, cîhaneke cuda ye, cîhana berê ye, lê

cîhana efsaneyan piranî wekî cîhana sed an du sed sal berê tê sêwirandin.

- Mît qala Xweda û Nîvxwedayan dike, lê efsane qala qehremanên dîrokî û nîvdîrokî dike.³⁹
- Mît berê xwe dide mijarên xwezayî, lê efsane piranî berê xwe dide bûyerên civakî.
- Mît berîya efsaneyan çêbûne û mîtan derbarê mijarên civakî de ne, carinan veguherîne û bûne efsane.
- Di nav mîtan de hin tişt veşartî û nezela in, lê efsane jê zelaltir in, ji ber ku gel dikare di nav efsaneyan de kêmasîyan temam bike.
- Dîroka efsaneyan tune ye, lê hişmendîya dîrokê tê de heye û kesê guhdarî dike kêma zêde dîroka efsaneyê ji hev derdixe.
- Mît dixwaze afirandina cîhanê, welidîna mirovan, derketina pêşiyên cisnan, roja qiyametê û sedemên çêbûna alavan bi awayekî gelemperî vebêje, lê efsane li dora kes û tiştên taybet digere û vegotina xwe bi awayekî herêmkî vedibêje.
- Lehengên mîtan, kesên bijarte ne, lê yên efsaneyan hem bijarte hem jî mirovên asayî ne.⁴⁰
- Bawerî pênîna gel a efsaneyan ji ya mîtan zêdetir e.
- Efsane piranî bi ola gel a îro ve girêdayî tê qebûl kirin, lê mît dîsa wekî ol û bawerîyeke kevn tê qebûl kirin.
- Efsane ji bo guherandin û afirandinê amade û guncav e, lê mît êdî nayên guherandin.
- Mît behsa qencî û xirabîyê nakin, derdekî mîtan a bi vî awayî tune ye, lê efsane dixwaze peyamên qencîyê bide û mirovan ji xirabîyê dûr bixe.
- Lehengên mîtan bêqisûr in, wekî Xweda ne, lê yên efsaneyan xwedî taybetiyên însanî ne.
- Mît li gor efsaneyan dirêj in, efsaneyên xwerû pir kurt in.
- Efsane li gor mîtan xwerû û nêzî zimanê gel e.

Encam

Derheqê mît û efsaneyan de em gihîştin vê encamê ku mît û efsane ji gel welidîne û herwiha bandor li gellek zanist û cureyên wêjeya gelêrî dikin. Mirov dikare baweriyên wekî, Mazdaîzm, Êzîdîyatî, Zerduştî, Yaresanî... wekî çavkanîyên mîtî yên Kurdan bijmêre. Gellek zanyaran berên xwe dane mîtan û mît xistine navenda lêkolînên xwe. Herwiha gellek teorîyên giranbuha û yên zanistên din ên civakî jê çêbûne.

Ji vê xebatê derket ku mît zanista yekem a gel e ku mirovan pê xwestîye tiştên li derdora wan pêk tînan watedar bikin û di hişê xwe de bi pergaleke qedîm ve girê bidin. Efsane jî bi heman hişmendî û rêyan dîsa ji hêla gel ve hatine çêkirin lê çêbûna wan wekî mîtan neqediyye; efsane hem çêbûna xwe didomîne û hem jî wekî hêman û hîmekî wêjeya gelêrî di nav berhemên folklorê de cî digire.

ÇAVKANÎ

- 1 Kaya, Mitolojiden Efsaneye Türk Mitolojisinin Türkiye'deki Efsanelerde İzleri, Wes. Bağlam, çap 2., Stenbol, 2011, r. 11.
- 2 Bayat, Mitolojiye Giriş, Wes. Ötüken, çap 4., Stenbol, 2013, r. 12.
- 3 H. b., r. 13.
- 4 Kaya, Mitolojiden Efsaneye Türk Mitolojisinin Türkiye'deki Efsanelerde İzleri, Wes. Bağlam, çap 2., Stenbol, 2011, r. 11.
- 5 Çobanoğlu, Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş, Wes. Akçağ, çap 6., Ankara, 2012, r. 105-112.
- 6 Hikmet, "Li Gor Teorîyên Nûjen Nêrineke Giştî Li Ser Folklorê Kurdî", Edebiyata Kurdî ya Gelêrî Dîrok-Teorî-Rêbaz-Lîteratur-Berawirdî-1, Wes. Avesta, Stenbol, 2015, r. 58.
- 7 Yıldırım & Pertev & Aslan, Ji Destpêkê Heta Niha Folklorê Kurdî, Wes. Mardin Artuklu Üniversitesi Türkiye'de Yaşayan Diller Enstitüsü, Stenbol, 2013, r.46.
- 8 Bayat, Mitolojiye Giriş, Wes. Ötüken, çap 4., Stenbol, 2013, r. 14.
- 9 H. b., r. 72.
- 10 Çobanoğlu, Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş, Wes. Akçağ, çap 6., Ankara, 2012, r. 128-131.
- 11 Bayat, Mitolojiye Giriş, Wes. Ötüken, çap 4., Stenbol, 2013, r. 14-15.
- 12 Kaya, Mitolojiden Efsaneye Türk Mitolojisinin Türkiye'deki Efsanelerde İzleri, Wes. Bağlam, çap 2., Stenbol, 2011, r. 104.
- 13 Bayat, Mitolojiye Giriş, Wes. Ötüken, çap 4., Stenbol, 2013, r. 15.
- 14 Omerxalî, Êzîdîyatî Cîvak Sembol Rîtuêl, Wes. Avesta, Stenbol, 2007, r. 17.
- 15 Seyidoğlu, Mitoloji Üzerine Araştırmalar Metinler ve Tahliller, Wes. Dergah, çap 6., Stenbol, 2014, r. 88.
- 16 Xemgîn, Kürdistan'da Mitoloji ve Dîni İnançlar (İslamiyet Öncesi), Wes. Doz, Stenbol, 2005, r. 73.
- 17 H. b., r. 97.
- 18 Hamzeh'ee, Yaresan (Ehl-i Hak) Bir Kürt Cemaati Üzerine Sosyolojik Tarihsel ve Dini-Tarihsel Bir İnceleme, (Werger ji İngilîzî: Ergin Öpengin), Wes. Avesta, Stenbol, 2009, r. 132.
- 19 Xemgîn, Kürdistan'da Mitoloji ve Dini İnançlar (İslamiyet Öncesi), Wes. Doz, Stenbol, 2005, r. 50.
- 20 Seyidoğlu, Mitoloji Üzerine Araştırmalar Metinler ve Tahliller, Wes. Dergah, çap 6., Stenbol, 2014, r. 81-91.
- 21 Bayat, Mitolojiye Giriş, Wes. Ötüken, çap 4., Stenbol, 2013, r. 15.
- 22 Hamzeh'ee, Yaresan (Ehl-i Hak) Bir Kürt Cemaati Üzerine Sosyolojik Tarihsel ve Dini-Tarihsel Bir İnceleme, (Werger ji İngilîzî: Ergin Öpengin), Wes. Avesta, Stenbol, 2009, r. 127-130.
- 23 Bayat, Mitolojiye Giriş, Wes. Ötüken, çap 4., Stenbol, 2013, r. 16.
- 24 Xemgîn, Kürdistan'da Mitoloji ve Dini İnançlar (İslamiyet Öncesi), Wes. Doz, Stenbol, 2005, r. 73.
- 25 Bayat, Mitolojiye Giriş, Wes. Ötüken, çap 4., Stenbol, 2013, r. 16.
- 26 Hamzeh'ee, Yaresan (Ehl-i Hak) Bir Kürt Cemaati Üzerine Sosyolojik Tarihsel ve Dini-Tarihsel Bir İnceleme, (Werger ji İngilîzî: Ergin Öpengin), Wes. Avesta, Stenbol, 2009, r. 131-132.
- 27 Bayat, Mitolojiye Giriş, Wes. Ötüken, çap 4., Stenbol, 2013, r. 16.
- 28 Seyidoğlu, Mitoloji Üzerine Araştırmalar Metinler ve Tahliller, Wes. Dergah, çap 6., Stenbol, 2014, r. 81-91.
- 29 Sakaoğlu, Efsane Araştırmaları, Wes. Kömen, çap 2., Konya, 2013, r. 21.
- 30 Boratav, Halk Edebiyatı Derstleri, Wes. Tarih Vakfı, çap 2., 2013, r. 52.
- 31 Yıldırım & Pertev & Aslan, Ji Destpêkê Heta Niha Folklorê Kurdî, Wes. Mardin Artuklu Üniversitesi Türkiye'de Yaşayan Diller Enstitüsü, Stenbol, 2013, r. 143-144.
- 32 Allison, Yezidi Sözlü Kültürü, (Werger ji Kurdî û İngilîzî: Fahriye Adsay), Wes. Avesta, Stenbol, 2007, r. 131.
- 33 Sakaoğlu, Efsane Araştırmaları, Wes. Kömen, çap 2., Konya, 2013, r. 21-22.
- 34 H. b., r. 49.
- 35 Gazî, "Baweriyên Batil", Folklorê Kurdan, Hejmar 1, Stenbol, 2015, r.55.
- 36 Dîzman, Xwendin û Nivîsandin 1, Wes. Aram, Stenbol, 2014, r. 172-173.
- 37 Kaya, Mitolojiden Efsaneye Türk Mitolojisinin Türkiye'deki Efsanelerde İzleri, Wes. Bağlam, çap 2., Stenbol, 2011, r. 136-137.
- 38 Sakaoğlu, Efsane Araştırmaları, Wes. Kömen, çap 2., Konya, 2013, r. 25.
- 39 Sakaoğlu, Efsane Araştırmaları, Wes. Kömen, çap 2., Konya, 2013, r. 37-38.
- 40 Bayat, Mitolojiye Giriş, Wes. Ötüken, çap 4., Stenbol, 2013, r. 112-122.

Gotinên SER MEHAN

Tir Şivatê¹
Adar hatê

Sêzdê Kanûnê
Rojê berê xwe da havîné

Roj bîne sal
Zik bîne çal
Kabanî² bîne beqqal³ (Tîrmeh)

Xwişka adar
Bide min rojek û daneke sar
Ca ez gîskî bikeme dar

Adar e
Meheke sar e
Pê nayêt bihar e

Xizîran xinzîrî
Giya li erdî kizzîrî

Mamkê Nîsan
Bînderê hemû pîsan
Berfê bete kîsan

Kanûn e
Şîba gayê kîn⁴ e
Germ çî nîne

Şivat e
Befir ba tê
Kîçîk⁵ ji giya tê

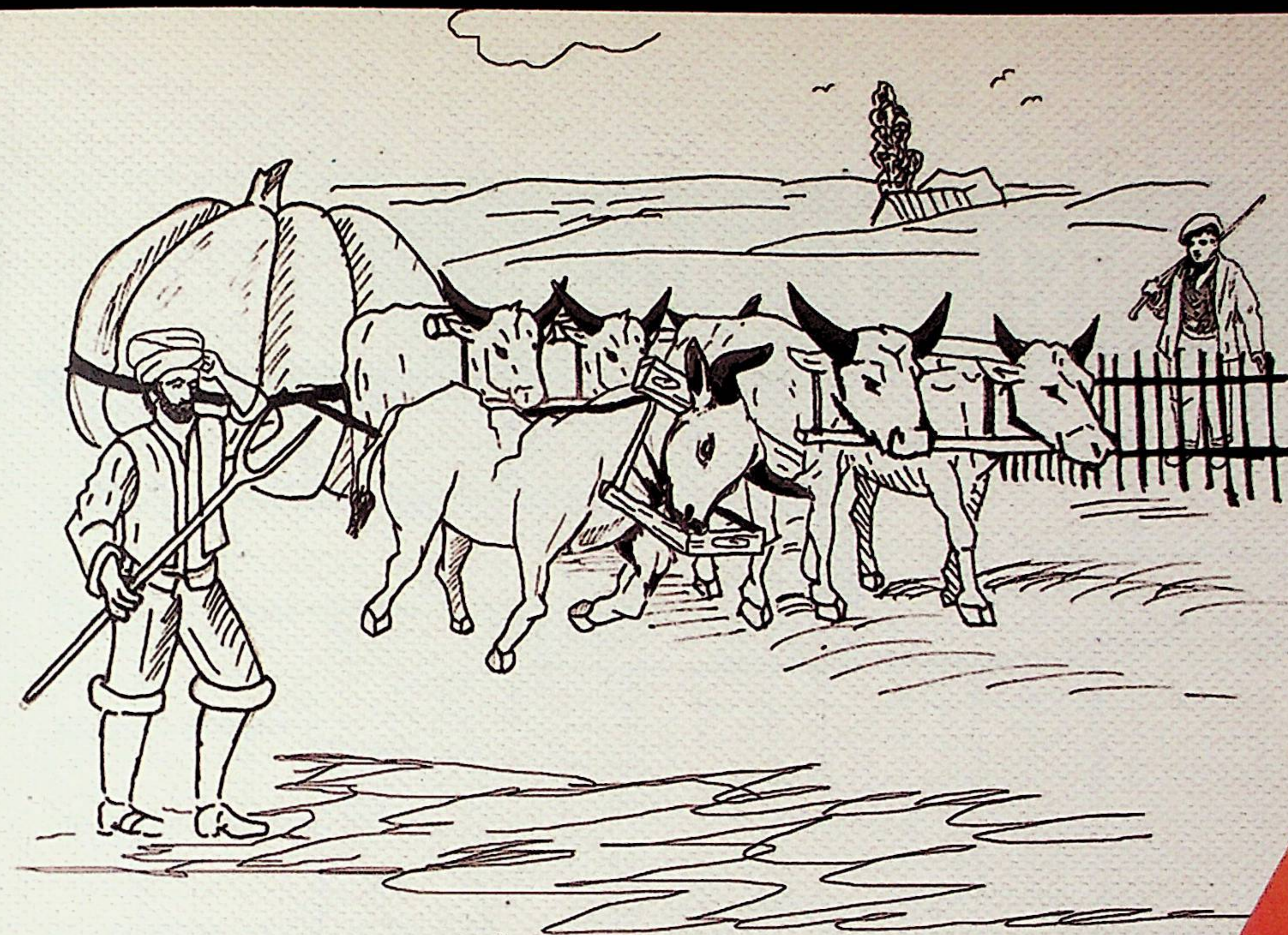
Gulan e
Mehek can e
Gula hemû baxçan e

Çîrî ye
Mehek e cîndî ye
Karê zivîstanê kirîye

Çîl Çîle ye
Bîst beçe⁶ ye
Hîndî heye
Hîndîtir jî heye
Pêşî hat hewar
Paşe hat bihar

Herêm: Gundê Axespiyê/Gever/Colemêrg
Dem: 2015

- ¹ Sibat
- ² Kebanî, bermalî
- ³ Dikandar
- ⁴ Hêrsok
- ⁵ Keçik
- ⁶ Bîst rojên sar ên dijwar ên pistî cileyê

DI ZUREKERÎ, KUNDIRE û LÊN

Arêkerdax:
Ugur SERMÎYAN

Di hevalî ware de bîyê. Bîyo payîz, o jû vano "Defê¹ sêrê² dewe, hala dewe de çik esto çik çin o?"

Tekino, êno ke cawo ke wele risnenê, tey kundire bîya. Sôno sê keno³ ke kundire zaf girs a. Sono çê⁴, hîrê mordemon cêno êno ebi torcênan a. Hîrê mordemî hata san gurîne, dimê kundire zor a birnenê. Birnenê ama kundire çitu vecê? Hîrê citê gawû girêdanê, kundire kas kenê, mênê⁵ gayî jû şikîno.

O bîn gos dano ci, qî vey nêkeno.⁶

Tenê ke findenê, o bîn vano ke: "A serre mi rê ley⁷ lazim bî, şîyo Erzingan, mi va leyî xo rê virazî, leyêdê baqirînî. Şîyo vano çarşûyê baqirciyon. Çar us-tayî zerrê jû leyî de ronîştî yê, çakût sanê ra, vengê çakûto nêsono jûbînî." O wayîrê kundire vano ke: "Heq adirê to de bo! Zura nîyanêne⁸ caro bena?" O bîn vano: "Heq adirê pîyê to rê! Ma kundira henêne⁹ rê leyo nîyanên bibo ke tey bigirîyo."

Çime: Sey Babilo KURESIC (Yusuf AKBAYIR)

Serrê aye: 85

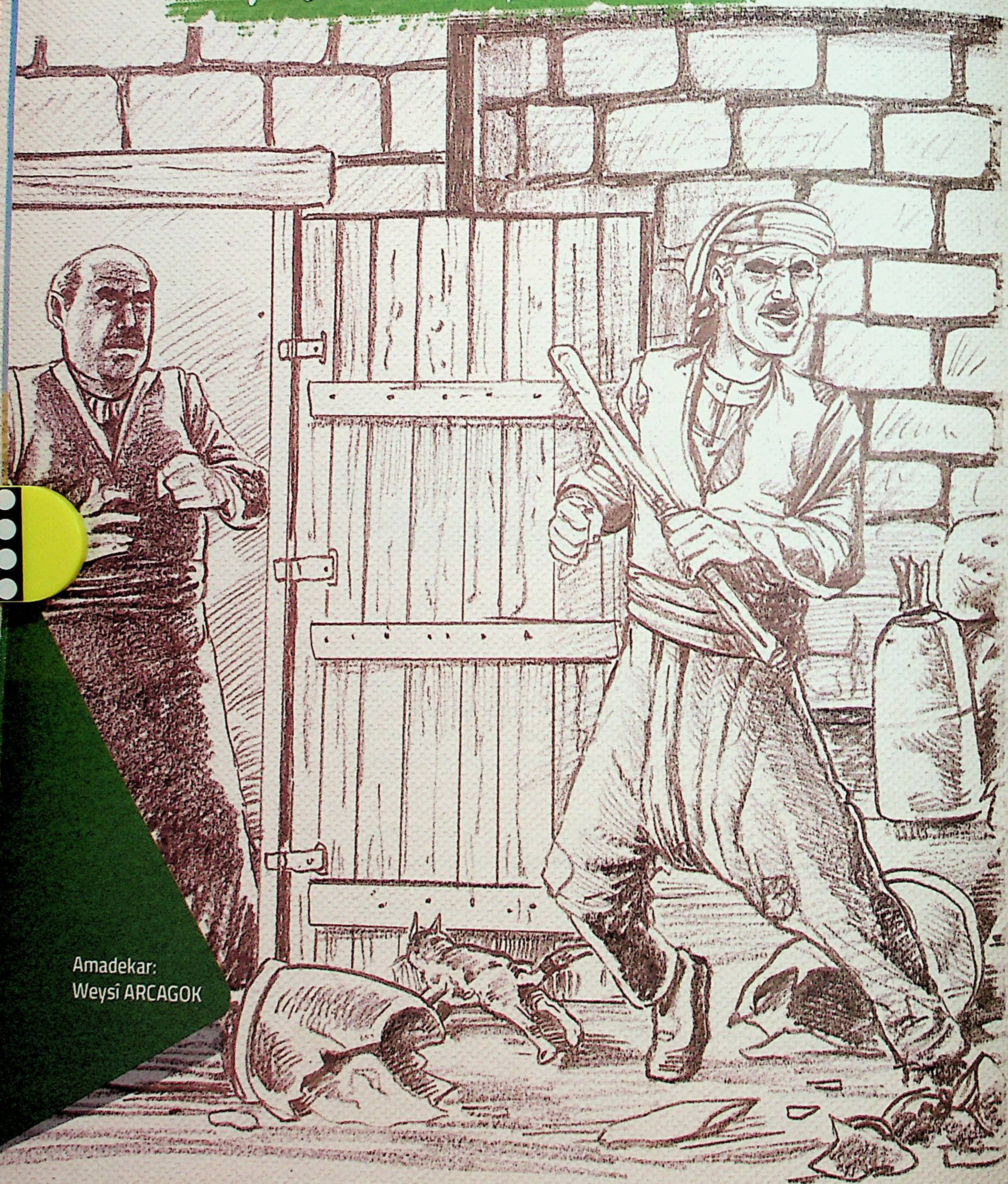
Perwerdeyî: Wende

Herêm: Xozat/Dêrsim

Serre: Amnon 2015

- ¹ Yew rey, reyêk
- ² [Ez] şira
- ³ Seyr keno, ewniyeno, qayt keno
- ⁴ Keye
- ⁵ Mîyane
- ⁶ Veng nêkeno
- ⁷ Lên
- ⁸ Winasî, no tewir
- ⁹ Asarên, o tewir

PISİK Û ÇAVAN

Amadekar:
Weysî ARÇAGOK

Şêxmûz Axa xwediyê gund e. Li ber rêya gund de kaniyek daye çêkirin. Rojek Xwedê kurikekî dide wî, Şêxmûz Axa gelek şa dibe, ji wî kurikî pirr hez dike. Hema ji gund derdikeve diçe bajêr ku ji jin û kurê xwe re, ji gundiyan re diyariyan bîne. Di vegerê de ti dibe, tê li ber kaniya xwe disekine, avê jê vedixwe, tîna xwe pê dişkîne. Bala xwe dide ku hin tûrist hatine li nêzikî kaniyê, seyranê dikan. Silavekê dide wan û dibihîze ku dengê pisîkan tê. Dinihêre, pisîkek spî ye û çar çêjikên xweşik jî li der û dora wê dilîzin. Axa bi dest û çavan dide fahmkirin ku ji wan çêjikan yekê bidin wî. Gerok jî çêjikekî nêr didin. Axa pê şa dibe, wî pisik bi xwe re tîne gund. Dem derbas dibe pisikê me mezin dibe. Kurê Axayê biçûk hîn di nava dergûşa xwe de ye, pisîk diçe dev li tiliya kurik dike, kurik dike hawar. Axa û malbat digihîjin ser, pisikî digirin. Bala xwe didin ku pisîk tiliya kurik birîndar kiriye û di nava xwînê de hiştiye. Şêxmûz Axa hêrs dibe, dibêje:

- Gazî gavan bikin bila bilezine were.

Gavanê gund tê. Navê wî Sofî ye. Şêxmûz Axa jê re dibêje:

- Gazî kûçikên gund bike, bila tev bi te re werin. Vî pisikî têxe têlîsê, bi hev re herin çolê. Pisik di nava kûçikan de berde, bila kûçik wî perçe loqme bikin, vegere were gund.

Sofî pisikî digire, diçin. Li çolê kûçik li Sofî dicivin. Sofî pisik berdide. Pisîk dinihêre ku xelasbûn tune ye, xwe diavêje ser serê Sofî. Kûçik di jêr de diwartin, pisîk di jor de dinewne, ser û çavên Sofî di xwînê de dimîne. Sofî dike nake pisîk jê naqete, ew û pisik û kûçik bi hev re tîngin. Li gund pisîk direve diçe dikeve nava kîlerê. Şêxmûz Axa dêrî lê digire, çoyeke stûr dide destê Sofiyê ser û çav bixwîn û jê re dibêje:

- Tu bikeve hundir, bi çoyê bikeve ser wî, hetanî nekûjî dernekeve ha!

Sofî dikeve hundir, derî lê tê girtin. Pisîk çawa ku çoyê dibîne diçe ser kûpê qeliyê. Sofî lê dixwe, pisîk xwe diavêje ser kûpê dimsê. Çoyê Sofî li kûpê qeliyê dikeve, qelî tev dirije. Sofî careke din lê dixwe, pisîk xwe ji ser kûpê dimsî diavêje ser kûpê rûnê. Derba Sofî li kûpê dimsî dikeve, dims dirije. Bi vî awayî hevdu dibin û tînin, li kîlerê kûpekî sax namîne. Pisîk dinihêre ku xelasbûn tune ye, xwe diavêje ser rûyê Sofî, dev li pozê wî dike. Dibe hawara Sofî. Rebeno dike nake pisîk jê naqete. Giraniya pi-

sîkî tê ser pozê wî, canê Sofî bêtir diêşe. Bi her du destan qûna pisîk digire û wî bilind dike ku êşa wî sivik be. Şêxmûz Axa jî dibêje qey Sofî pisîk kuştiye, derî vedikin. Çawa ku derî vedibe, pisîk pozê Sofî berdide direve dikeve kadînê. Şêxmûz Axa bala xwe dide ku qelî û dims û rûn û penêr tev li nava hev ketine, lê ji Sofiyê pozbixwîn re tiştêkî nabêje. Li pey pisikî dikevin û wî digirin. Şêxmûz Axa ji Sofî re dibêje:

- Vî pisikî têxe têlîsê, bibe di nava çem de, ku der pirr kûr be, di wir de berde û were. Sofiyê ser û çav û poz bixwîn têlîsa xwe li piştê xwe dixwe û berê xwe dide çem. Diçe tevî têlîsê dikeve nava avê, tê de diçe diçe, tê cihekî kûr, devê têlîsê vedike û pisîk berdide. Pisîk bala xwe dide ku dê di nava avê de bifetise, berê xwe dide Sofiyê reben. Sofî jî hîn zêde ji pisîk dîr neçûye. Dinihêre ku pisîk bi ser wî de tê, xwe bera avê dide, dikeve binê avê, lê bêhna wî diçike dîsa dertê. Ew çiqas dikeve binê avê, pisîk ewqas bi nêz de tê. Bi vî awayî zêde naçe, di dawîya dawî de pisîk dîsa tê xwe diavêje ser serê Sofiyê belengaz. Sofî dîsa xwe dike binê avê, bêhna wî diçike, derdikeve pisîk jê neqetiyaye. Pisîk pencên xwe bêtir di serê Sofî re dike, dev jê bernade. Sofî difikire, dibêje:

- Piştî ku pisîk ji min naqete, hetanî ez dimirim xwe didim ser pisikî, ji avê derkevim çêtir e.

Dîsa pisik li ser serê Sofî ye, bi hev re tîngin. Çawa ku Şêxmûz Axa çav li pisikî dikeve, hêrs dibe dibêje:

- Ev şeytan hîn jî nemiriye? Bilezînin, tîfinga min bînin.

Sofiyê xwellîser ji tirsan dibêje:

- Di nava avê de biçûma çêtir bû, ji ber vî pisikê bênamûs ez ê bimirim.

Dengê teqînê tê, pisîk li ser serê wî dibe sê perçe. Şêxmûz Axa tola kurê xwe bi destê xwe ji pisikî hil-dide, lê birînen li ser çav û pozê Sofî bi salan baş nabin.

Çavkanî: Yasîn YUCE

Temen: 70

Perwerdehî: Xwende

Herêm: Farqîn/Amed

Dem: 2013

Erdogan UÇAR*

TENÛR

Tenûr li orteya maltenûrkê tê bicîkirin. Li her du aliyên tenûrê milik tên çêkirin. Milikê çepê ji ya rastê firetir e. Teşta hevîr li ser milikê çepê tê danîn. Bi heman awayî nanê ji tenûrê tê derxistin jî li ser milikê çepê tê raxistin. Ji bo vê jî rûhevîrk li pişt teşta hevîr tê raxistin.

* Girtîgeha F'yê ya Bucaya Îzmîrê

Li hin derên din ên cîhanê tenûr hene yan nîn in, ez nizanim. Lê tenûr weke parçeyêke jiyanê bi Kurdan re belavî gelek cihan bûye. Ji ber salên dirêj di zindanê de me, min nedîtiye lê li gora ku min bi-hîştiye êdî li ser avahiyên bilind ên bajaran jî tenûr hatine lêkirin. Kurd û tenûr çima ewqas bi hev ve girêdayî ne hêjayî lêkolînê ye. Ji ber şertên zindanê ez li ser lêkolînên hatine kirin venebûme û çî encam hatine derxistin nizanim. Lê bawer im lêkolîneke wisa dê bi hêsanî xwe li çanda jinantiyê qirase bike.

Tenûrê weke îcadeke neolîtîkî li ser civakbûyîn û sazkirina civakê bandoreke berbiçav kiriye. Hema bibêje hemû hêmanên civakê bi awayekî bi tenûrê re têkildar in.

Tenûr û Jin

Tenûr encama berhemdariya hunera jiyanê ya jinan e. Dema ku mirov li dîrokê dinêre du çandên paralelê hev pêş dikevin hene. Yek jê çanda mêrî (*neçirvanî*) û ya din jî ya jinê (*çandinî*) ye. Di civaka neolîtîk de çandinî yanî çanda jinê serdest bû. Hemû amûr û rêgezên jiyanê ji aliyê dayikê ve dihatin rêxistinîkirin. Pirsgirêkên jiyanî (*civak, debar, strîn, zayendîtî û hwd.*) hemû rojeva jinê bûn. Ji ber vê jî her qadên jiyanê weke forûm digirt dest û

nîqaş dikirin. Tenûr jî yek ji van forûman bû. Niha jî dema ku mirov li parvekirinên ber tenûran tên kirin dinêre bermahiyên vê çandê hê jî giyanwer in. Hê jî tenûrek li ku derê were dadan herî kêm çar-pênc jinan ber bi xwe ve dikişîne û mijarên civakî dibin xalên parvekirinan. Ji ber ku îcadeke jinane ye, ti car tenûr ji jinan re xerîb nayê.

Gelek jin ji ber ku tevî parvekirinên ber tenûran bûne ji hêla hevserên xwe ve rastî lêdan û tundiyê hatine. Tirsê serdestan tim ji bindestên wan heyê, tim lihevkomîna çend bindestan ji xwe re xetere dîtine. Ev taybetmendiyeke desthilatdaran e. Ji ber ku feraseta bavîksalar, lihevkomîna û axaftinên li ber tenûrê weke xeyb û paşgotinê bi nav kiriye, lê îcada jinê li ber dîlê wê şêrîn e. Tenûr e ev. Tu bi heft werîsan jî girêbidî dê jin nesekine û here ber tenûrê. Diya min diçû. Jinên nas dikim hemû diçûn. Bawer im ku feraseta bavîksalar li ser raza tenûrê vebûbûna dê tenûr xirab bikirina û dê tenûr jî negihîştana roja îro.

Pir tiştên ku serdest ji hev û ji bindestan veşêrin hene. Lê tiştêkî ku bindest ji hev veşêrin nîn e. Germahiya tenûrê zimanê bindestan vedike. Belkî jî tenûr cihê xwe rêxistinîkirin, berxwedanê û pêşxistinê bû. Roj bi roj forma xwe guherand û niha

weke derd û kulên xwe û hemû pirsgirekên jiyânê yê bi mêr ve eleqeder parve kirin weke bermahiya wê çandê bin. Jin li ti derê bi qasî ber tenûrê xwe di ewlehiyê de nabînin. Ji ber ku derên ku raz tê de hebin bêbawerî jî tê de heye. Dera ku bêbawerî tê de hebe mirov nikare xwe di ewlehiyê de bibîne. Tenûr bixwe sira jiyânê ye. Ji bo vê jî ti sirên din napejirîne.

Forûmên jinan tim bandora xwe li ser jiyana civakî kirine. Di hêla maddî û manevî de ruhekî hevpar diafirîne, ji hevîrtirş parvekirinê heta bi ardûyên tenûrê parvekirinê hemû komunalîteyekê îfade dikin.

Lê tenûr tenê ne wextê dadayî be jinê ber bi xwe ve dikşîne. Ji dema ku hê xwelî ye heta ku dîsa bibe xwelî bi jinê re têkildar e. Ji bo vê divê ku mirov li çêkirina tenûrê jî binêre.

Çêkirina Tenûrê

Herçiqas di roja me ya îro de tenûr çêkirin û firotin weke pişeyekê bi cî bûbe jî di nava civakê de çêkirina tenûrê jî weke rengêkî din yê sosyalîzasyonê ye.

Dapîra min tenûrên xwe bi xwe çêdikirin. Em nêviyên wê, biharan jê re weke endezyarên axê dixebitîn. Em jî ku hîn bûbûn nizamim lê me ew ax bi pîranî bi rêya kolêmîşkan didît. Piştî ew dapîr dihat, li axê dinihêrt, di nava tiliyên xwe de dibir û dianî, bêhn dikir û biryar dida. Pîvanê wê çî bûn hê jî nizamim. Lê dema ku "erê" bikira me dizanibû çêkirina tenûrê dest pê dibe.

Xwelîkol vekirin karekî hêsan nîn e. Baldarî û hêza fizîkî dixwaze. Heta tu li ser damara xweliya sor (*axa bigêl*) vebibî divê tu xweliya din jî xwelîkolê der bixî. Piştî ku axa sor jî xwelîkolê derdiket li gora perspektîfa dapîrê li qunceke eywanê yan jî li kadîne dihat raxistin. Demek dirêj wisa dima. Ji bo ziwa nebe carcaran av lê dihat kirin, ji bo çî ewqas dima nizamim, lê tê bîra min ku digot; "divê tirş bibe." Îca xwelî çawa tirş dibe ew jî qadeke pisporiyê ye.

Dema ku biryara tirş bûye derdiket, êdî heyva Gulanê dihat. Wê çaxê li berojka xanî sêpê dihat girêdan, axa tirşbûyî (*bi qasî ku têra qora yekemîn bike*) li ser naylonê dihat raxistin. Metên min ên ciwan delingên xwe hildidan û destê xwe diavêtin weris an jî kindirê bi sêpêyê ve daleqiyayî û axa sor bi lingên xwe distrandin. Heta ku ev ax dibû weke melhemê diviyabû bihata strandin.

Vî karî hemû jinên cîran ên pîr û ciwan li xwe kom dikirin. Ew jî weke forûmeke bi parvekirinê dihat bi naverokkirin. Jinên ciwan hev di ber strandinê diwestandin û heta axê tewlîsa xwe digirt henek bi hev dikirin, stran digotin, dikeniyên jinên pîr jî li ser pîvanên tenûrê ên geometrîk û çawaniyên wê diaxivîn û behsa tenûrên herî baş li gund Kîjan in dikirin. Sohbet çawa li hev dizivirî kesî nedizanî lê axir mijar bi awayekî dihat ser mijarên pevreyiyên. Di ber van axaftinan de şoravka hatibû amadekirin li axa di bin lingê jinên ciwan de dieciqî dihat kirin, piştî qederekê karê strandinê dihat kirin piştîre kaya qesela ceh û heke hebûya bijiyên hespan,

tune bûya mûyên bizinan li nava heriya hatiye strandin dihat xistin. Bi van re jî dîsa qederek dihat strandin.

Piştî karê strandinê diqediya cûmikên¹ heriyê dihatin amadekirin. Û dapîrê dawa xwe hildida û qora yekemîn dadinî. Her qorek jî erdê panzdeh bîst santîm bilind bû. Tenûr di pênc-şeş qoran de dihat qedandin. Ev jî tê wateya karê strandinê herî kêr pênc-şeş caran dihat dubarekirin. Ji ber ku heta qorek ziwa nebe ya din li ser nayê danîn. Ger ku herî baş ziwa nebe di bin giraniyê de ditewe, xwar dibe. Ji bo vê her qorek hema bibêje pênc-şeş rojan li ber tava havînê dima.

Çêkirina tenûreke pûtepêdayî² û saxlem mehekê didome. Lê bi vê jî naqede hema bibêje havînê sax li ber tavê dimîne. Dawiya havînê piştî ku tenûr baş ziwa bû pêdivî bi hêza zilam ya fizîkî tê dîtin. Dîvê ku tenûr êdî têkeve cî.

Pêşi ya kevin bi koling û biviran tê xirakirin û jî cî derxistin. Piştî ku bi alîkariya çend zilamên li hev kombûyî tenûr hat bikeyskirin karê zilaman xilas dibe. Dîsa kar radestî jinan tê kirin û sewaxa wê dest pê dibe.

Maltenûrk

Ji bilî herêma Serhedê hema bibêje li her derê Kurdistanê tenûr di maltenûrkan de tîn bicîkirin. Maltenûrk weke şaneşînê aliyekê wê vekiriye. Lê sê aliyê wê diwar û banê wê bilind e. Stareya tenûrê ye. Him tenûrê him jî nanpêjan ji berf û baranê diparêze.

Tenûr li orteya maltenûrkê tê bicîkirin. Li her du

aliyên tenûrê milik tîn çêkirin. Milikê çepê jî ya rastê firehtir e. Teştê hevîr li ser milikê çepê tê danîn. Bi heman awayî nanê jî tenûrê tê derxistin jî li ser milikê çepê tê raxistin. Ji bo vê jî rûhevîrk li pişt teştê hevîrê tê raxistin.

Milikê rastê jî bo ava pêwîst, hêk, kuncî, reşreşk û herwekî din tê bikaranîn.

Piştî tenûra nû hat bicîkirin û sewaxa dora wê jî rojek du rojan ziwa bû êdî jî dadanê re amade dibe. Lê ku agirekî pir gur bê dadanê tenûr biterike. Ji bo vê divê ku bi agirekî nerm tenûr were sincirandin. Wê çaxê çawaniya tenûrê derdikeve holê. Tenûra ku baş hatibe strandin û tîn xwê be, emrê wê tenûrê dirêj e. Lê ger ku baş nehatibe strandin û tîn nehatibe xwêkirin bi sincirandinê re şil davêje û dema nanê tê lêxistin xwelî di binê nanê ve dimîne.

Li herêma Serhedê her malekê tenûra xwe heye. Lê li herêmên din di gundekî de çend maltenûrk hene. Ji bo vê jî dora tenûrê heye. Dora tenûrê jî bi qevdek qirşîk an jî ardûyên li ber tenûrê tîn danîn tê diyarkirin. Bi pîranî jî herçî jina ku hevîr kiribe qevdek qirşîk dixê ber kelpîçên diwarê maltenûrkê û li benda dora xwe dimîne. Heta hevîrê wê tirş dibe bi kar marên din ve mijûl dibe.

Tenûr rengê jiyana kurdewar e. Her roj tenûrê dadan û ev domana jiyânê dide rabihîstin.³ Gund û warên ku bêhna nanê tenûrê bi ser ketibe hemû çanda Kurdîni li wir tê jiyandin. Bi hêviya bêhna nanê tenûrê ti wextî jî ser gund û bajarên me xalî nebe.

¹ Teşeyekê jî herî ye, dirêj tîn çêkirin.
² Tîstê bi kedekê zêde û bi hisyarî çêbûyî.
³ Hîskirin, pêhesîn, hay jê çêbûn.

(1933-2010)

Zeyneb YAŞ

Fatima İsa

Meyla gotina stranê li ba Fatima İsa ji zarokatiyê dest pê dike. Ji rojên dawet û şevbêrkan ku gundî li hev kom dibûn û wê li wan guhdar dikir lê eyan dibe. Dengê wê yê zîz û zelal naşibe yê hîç kesekî. Xwedî damaxek qayîm û zîrek bûye, çî stran, kilam û teqalîda bihata gotin û pêkanîn wê li hişê xwe dinivîsand. Herdem, gava di gund de dawetek çêdibe, Fatima di nava koma qîz bûkan de bûye, ew gula govendan bûye. Stranên xwe yê pêşin jî li van dawet, şahî, civînên xort û qîzan dibêje, cara pêşî li van govend û şevbêrkan bi nav û deng dibe.

Jînenîgarî

Fatima İsa, di sala 1934'an de li Ermenîstanê, li gundê Erezdeyanê, ku bi ser navçeya Vêdiyê ve ye hatiye dinyayê. Bav û kalên wê bi eslê xwe ji Bakurê Kurdistanê, ji herêma Serhedê ne. Ji ber zilm û zora Roma Reş mişextî Ermenîstanê bûne. Ji binemala Qerka ne, ku şaxek in ji eşîra Brûkan.¹ Vê gavê navê gundê wan bi Yêraskavan û yê navçeyê jî bi Ararat guhertine. Ev gund nêzikî Bajarê İxdirê, li hember çiyayê Agirî ye.

Navê dayîka wê Başa Lelo û yê bavê wê İsa Ūsivê Elo ye. Ji dê û bav Fatima İsa û xwişka xwe Gurçek hebûne, ji dayîka wê jî bi navê; Fadil û Bacxanîm xwişk û birayek wê hene. Zarokatiya wê ji ber mişextkirin û fermana Stalîn ya 1937'an, di nav tengasî û zehmetiyan de derbas dibe. Kurdên Misilman li Ermenîstanê bêtir li nêzikî sinorê Bakurê Kurdistanê diman, sedemê fermana wan jî ew bû ku xwedêgiravî Kurdên Sovyetê bi dizî têkilî bi Kurdên li wî aliyê hidûd re datanîn.

Di 6 saliya wê de bavê wê diçe ser dilovaniya xwe. Piştî mirina bavê wê bi du salan jî dayîka wê emrê Xwedê dike. Mamê wê Mihemed li wê û xwişka wê xwedî derdikeve, xwedan dike heta mezin dibin.

Malbata Fatima İsa sala 1943'an, di dema şerê cihanê yê duyemîn de ji gundê xwe Erezdeyanê derdikevin û diçin gundê Hemzelûyê, bi navê xwe yê niha Marmaraşên, ku bi ser navçeya Masîsê ve ye. Ew li wir heta sala 1959'an dimînin, paşê diçin gundê nêzik ê bi navê Nêjirûya Jêrin, ku dîsa li vê navçeyê ye.

Fatima İsa, di temenkî piçûk de bi kurxalê xwe Hemzê Sincê Bava re şû dike.² Jinxala wê(xesûya wê) Xatûna Mehmed ji Fatimayê gelek hez dike û jê re dibe weke dê û ew her behsa xesûya xwe dike ku çiqas jê re baş bûye. Zarokên wan çênabin, mêrê wê jê hez dike û naxwaze jin bîne ser, ji ber ku ew jineke ciwan, bedew, bîaqil, zane û xwedî kemal bûye, lê paşê ji ber paşeroja malbatê difikirin û Fatima destûrê dide malxweyê xwe ku ji xwe re jineke din bîne. Ji vê zewaca mêrê wê 6 zarok çêdibin. Ev 6 zarok jî heta mirina Fatima İsa jî weke diya xwe jê hez dikin û di extiyariya wê de lê xwedî derdikevin, qedr û qîmetê wê digirin.

Dengbêjî

Meyla gotina stranê li ba Fatima İsa ji zarokatiyê dest pê dike. Ji rojên dawet û şevbêrkan ku gundî li hev kom dibûn û wê li wan guhdar dikir lê eyan

dibe. Dengê wê yê zîz û zelal naşibe yê hîç kesekî. Xwedî damaxek qayîm û zîrek bûye, çî stran, kilam û teqalîda bihata gotin û pêkanîn wê li hişê xwe dinivîsand. Herdem, gava di gund de dawetek çêdibe, Fatima di nava koma qîz bûkan de bûye, ew gula govendan bûye. Stranên xwe yê pêşin jî li van dawet, şahî, civînên xort û qîzan dibêje, cara pêşî li van govend û şevbêrkan bi nav û deng dibe.

Di salên şêstî de berpîrsên Radyoya Êrîvanê dikevin nav liv û tevgerê ji bo peyda kirina dengên nû û bi taybet jî dengê jinên Misilman, ji ber ku ji sala 1955'an heta 1964'an dengbêjên weke; Gulîzara Etar, Sûsika Simo, Belga Qado, Tûqasa Xemo, Zafîna Şekir, Aslîka Qadir û hwd. jinên Êzîdî bûn, ku dengê wan li ser radyoyê belav bûbûn, lê dengê jinên Misilman nebû. Di sala 1964'an de berpîrsê radyoyê Xelîlê Çaçan Mûradov diçe gundê Nêjirûya Jêrin û dibe mewanê mala berpîrsê Malhebûna (Kolxoz) Mehmedê Silo. Bi pêşniyara tiyê Fatima İsa, bangî wê dikin, li gund Xelîlê Çaçan li dengê Fatima İsa guhdar dike û teklîf dike ku ew stranên xwe li radyoyê bêje û wisa jî gava pêşî bi dengbêjiya profesyonel di jiyana Fatima İsa de tê avêtin.

Kilama Miho

Dema Fatima İsa li radyoyê bi kilama xwe ya *Miho* distrê, tevî berpîrsên radyoyê hemû li hemberî dengê wê heybetmayî dimînin, li jineya Radyoyê biryar dide ku dengê wê tomar bikin. Ew li radyoyê 5 stranên xwe distrê: *Miho*, *Şêro Dîno Lewendo*, *Lo lo Gede*, *Her Deme Deme*. Bi van stranên wê dengê wê li ser Radyoya Êrîvanê belav dibe, lê kilama wê ya *Miho* dibe efsane li ser zarê Kurdan. Fatima İsa, strana *Miho* ji ser zarê xesûya xwe fêr bûye, ku xesûya wê ji Rohîlatê Kurdistanê, ji hêla bajarê Makûyê bûye û çiroka vê stranê li wir qewimiye.

Fatima İsa, ji gencîneya xwe ya dewlemend hew van 5 stranên ji bo radyoyê distrê, lê folklorîst û pisporê zargotina Kurdên Kafkasyayê; Cefîlê Cefîl, Nûra Cewarî û Tosinê Reşîd ji ser zarê wê gelek stran, kilam û teqalîdên Kurdewarî dinivîsin.

Sê sinemakarên navdar vê strana Fatima İsa ya bi navê *Miho* di filmên xwe yê sinemayî de bi kar tînin. Yilmaz Guney, di sala 1978'an de, di filma xwe ya bi navê *Kerîde*; Sêrgêy Parancanov, di şala 1968'an de, di filma xwe ya *Rengê Hinarê* de, Frûnzê Dovlatyan, di sala 1990'an de, di filma xwe ya bi navê *Hisret* de bi kar tînin. Herweha ev stran, di albûma Dengê Jinên Kurd ya ji aliyê Kom Muzîkê ve hatî belavkirin de jî hatiye danîn.

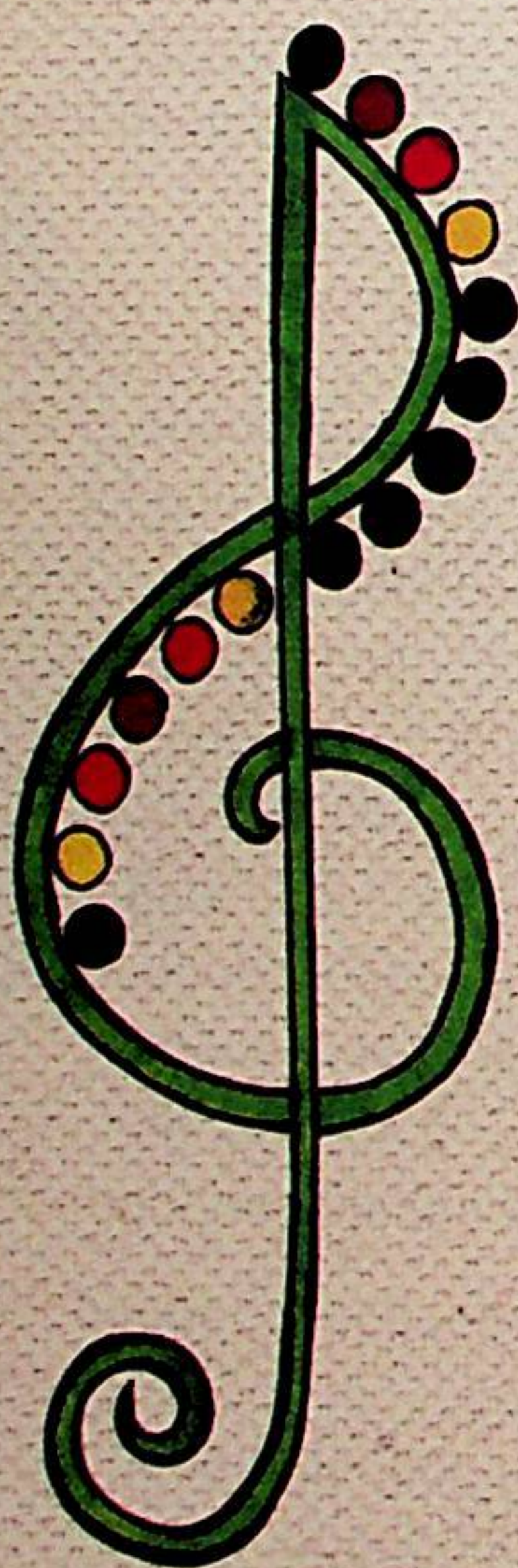
Di dîroka destanên Kurdî yên li ser evîne de strana *Miho* yek ji wan kêr serpêhatîyan e ku evîndar bi bext û mirazên xwe di dawiyê de şa dibin. Belkî jî ji ber vê yekê ye ku di nav gel de ev stran hatiye çespendin, hezkirin û bûye straneke gelêrî. Lê bi deng û şîroveya Fatma Îsa ev strana eşqê bûye efsaneyek di nav Kurdan de. Lewra jî bi vê kilamê ew hate naskirin û qîmetkirin wek dengbêja gelêrî hate çespendin û ev stran li seranserê Kurdistanê belav bû.

Xatirxwastina Fatima Îsa

Bi destpêka şerê di navbera Ermenî û Azerîyan yê Qerebaxê de rewşa siyasî û aborî ya Kurdên li wan dewletan jî tîk diçe. Malbata Fatima Îsa jî koçber

¹ Brûkan: Birokiyan

² Şûkirin: Mêrkirin / Ji bo jinan zewicîn.

Miho

Erê Miho, li me daye stêrka xûl e, stêrkê li me daye, stêrka xûl e
Hê Miho, şewqê daye guhera Şêx Resûl e'w
Şewqê daye guhera Şêx Resûl e
Hê Miho, were herdu xwînê mala bavê min e li ser mala bavê te ne'w
Hê kuro, gede were ramûsanekê mi keremke pêşve mi qebûl e
Miho wî wî wî, wî wî wî, wî wî wî'w

Hê Miho, vê bilûrê guveguv e, Mihemedo vê bilûrê guveguv e
Li ber simbêla Mihokê min a zer e, zer dilive
Hê hege, hûn ê Mihokê min nas dike wê nas bike
Hûn nas nakin, gustîla destê Mihokê min a argaşiv e
Miho wî wî wî, wî wî wî, wî wî wî'w

Hê Miho, dilê mi sêleke di hesinî, der dizeke havê min î
Dilê mi sêleke di hesinî, der dizeke havê min î
Hê de binêr dasekê dabû destê şiv hespa hespê Mihokê xwe ra gîha jê diçinî'w
Hare kuro gede were hîva sorsedîne wa nemîne ti vî bejinî
Miho wî wî wî, wî wî wî'w

Ware Miho, w'ez ê çûme goma jorîn, goma miyan e
W'ez ê dilivîme goma jorîn, goma miyan e
Hê Miho, morî û minciqên zenda zer qetyane
Morî û minciqên zenda zer qetyane'w
Hê şevêkêê, di êvar da wextî ez û qîzmetê lê geriyane
Li guhêra, şax û keta, di salixa, di sûlîxa cêba Mihemedê mi da salix dane'w
Miho hey wî wî wî wî wî wî
Miho wî wî wî, wî wî wî'w

dibin û diçin Rûsyayê, li herêma Krasnodarê, li navçeya Korênovskê li bajarokê Platnîrovskê di-hêwirin. Îro di vî bajarokî de 200 mal hene ku nê-zikî 1000 kesî jê Kurd in.

Fatima Îsa, di maleke sade de, bi xeml û xêza xwe ya Kurdewarî, bi zargotin, stran û kilamên Kurdî têr û tije, ku tu carî çûn û hatina mêvanan ji mala wê xalî nabe û ew li ser qedr û qîmetê xwe dijî. Di 15.01.2010'an de, ji ber nexweşiya dil, di 76 saliya xwe de diçe ser dilovaniya xwe. Heta tê alîgorkirin stran û kilaman li ber serê wê dibêjin û wê bi stranên wê binax dikin. Tirba wê li nav mexbera Kurdan a vê herêmê hatiye çêkirin û hêkelê wê li ser tîrbê hatiye danîn.

Şêro Dîno Lewendo

Sebyan bajêr hizhizî bi lê canê lê canê
Binya bajêr hizhizî şêro dîno lewendo

Şûşa dilê'm derizî bi lê canê lê canê
Şûşa dilê'm derizî şêro dîno lewendo

Derdê'm keçika bi kezî bi lê canê lê canê
Derdê'm keçika bi kezî şêro dîno lewendo

Serya bajêr bi genim e bi lê canê lê canê
Binya bajêr bi genim e şêro dîno lewendo

Sê siyara himehim e lê canê lê canê
Van siyara bi himehim e şêro dîno lewendo

Derdê'm keçika hakim e lê canê lê canê
Derdê'm keçika hakim e şêro dîno lewendo

Serya bajêr bi sûs e bi lê canê lê canê
Binya bajêr bi sûs e şêro dîno lewendo

Sê siyar têne casûs e lê canê lê canê
Sê siyar têne casûs e şêro dîno lewendo

Derdê'm keçika nêmis e lê canê lê canê
Derdê'm keçika nêmis e şêro dîno lewendo

Bîra Muzîka Kurdî Ya
Konservatuara Aram Tîgran
No: K-088
Çavkanî: Fatma Îsa
Dîroka Notadanîne: 21.11.2015

Notadanêr: Êrîş Dervîşoğlu
Sererastkirina Notayan: Evren Koç

♩ = 120

Amûr...

Seb yan ba jêr hiz hi zî' b lê ca nê

lê ca nê bin ya ba jêr hiz hi zî şê ro dî no le wen do

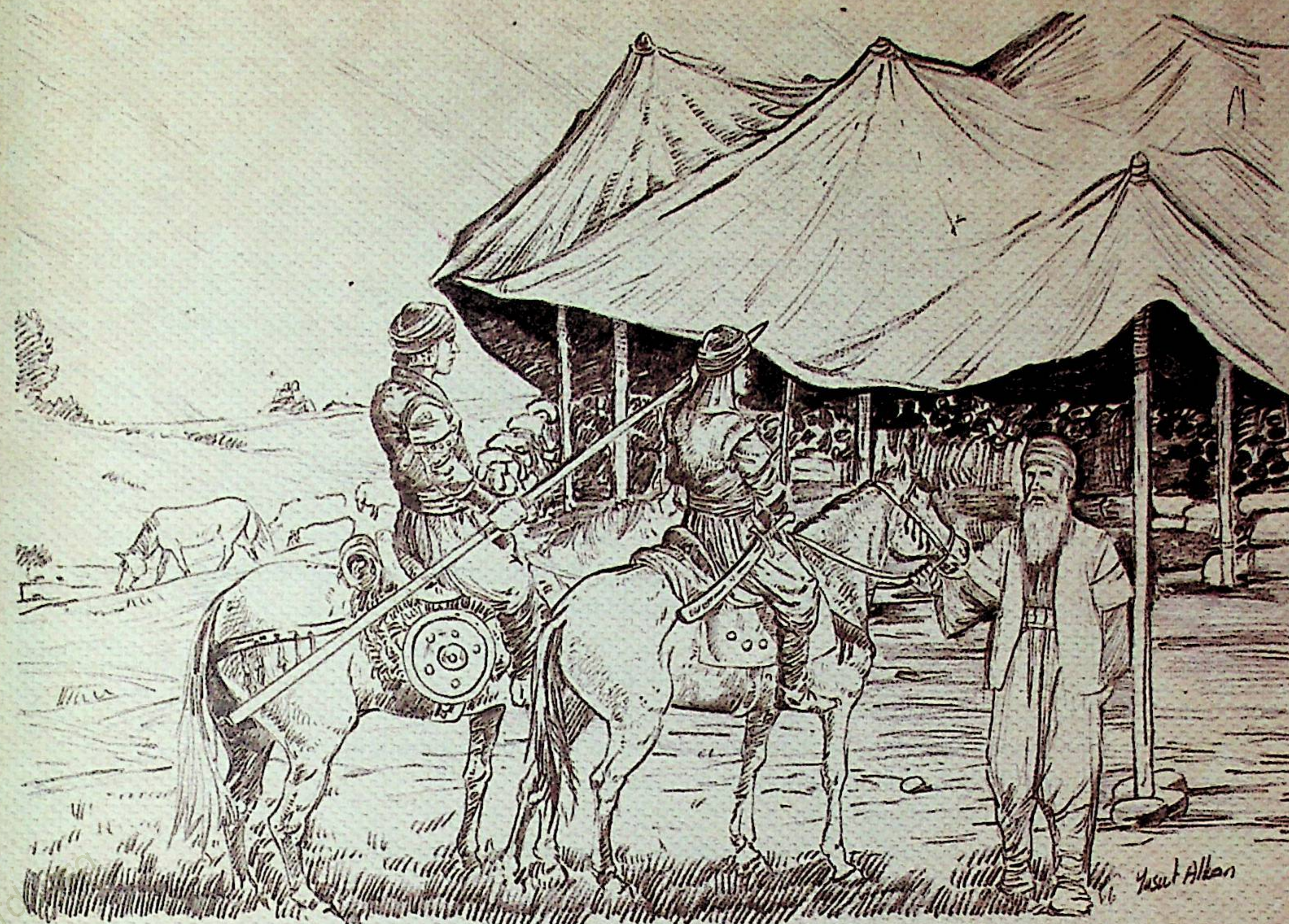
Jêder:

- Ji lêkolîna rewşenbîr û rojnamevan Pîrskê Miho ku ji bo Tv'ya Kurd1, bernameya "Dengê Axê" lêkolîna wê kiribû.
- Ji broşûra kasetaya ku Kom Muzîkê Çapkirî ya bi navê "Dengê Jinên Kurd, Gulşenî"
- Ji berhevkirina lêkolîner û nivîskar Mahmut Begîk ev berhevkarî hate berdest kirin.
- [Http://www.semskiasireti.com/?Syf=15&cat_id=126&baslik_name=RKFUTUEga](http://www.semskiasireti.com/?Syf=15&cat_id=126&baslik_name=RKFUTUEga)
- www.yuksekovahaber.com, Fatma Îsa hayatîni kaybetti.

Oxîl îro heff[t] roj e em dajone serê rê û dirbane
 Lawo ji birçîna taqetê me tune, qudûmê çokê me nemane
 Lawo destê me nagre dizgînê hespane nigê me nagre rikêfê zenguyane
 Mi bala xwa didayê her di zilama ho kire devane mîratê methenyane
 Ajojne derê wî konê girane
 Bala xwa dayê mi go pêşîya van zilama sêsid mêrê xwuyê kulik, 'ebane
 Birawo dibêje çêkirine birincê Qereçamê dûvê hilikan e⁽²³⁾
 Zendê wan hetanî 'enişkê di doni rûn da mane
 Selam dawûne⁽²⁴⁾ cima'eta wane
 Kesekî nego evna xerîb in ne j' êlê ne, ne j' 'evrê⁽²⁵⁾ ne, ne j' van deran e
 Mi bala xwa didayê dibê kesekî nego evna xerîb in ne j' êlê ne, ne j' 'evrê ne, li van derane
 Ji bo Xwadê bixwun qote nane⁽²⁶⁾
 Se'îd çav kire elhane
 Go elhano bira eva welatê hanê welatê namerdan e
 Oxîl vegere ez bala xwa di[di]me kulik, 'ebayê serê van zilama me ş' xwa ra nakin golikvanê
 guhê gundane
 Lawo qote nan nadne me her di rêwiyane
 Lawo welatê me axirdewran e
 Mi bala xwa didayê Se'îd û elhan ho kirne deva û qantira mîratê methenyane
 Birawo menzîlekî ajotin memzîleke girane
 Bala dîna xwa didayê konêkî tek danyê li serê rast û bestane.
 Kalkî nûranî rûniştiye derê kon da ne
 Birawo riwê wî spî ye li ser çokan e
 Mi bala xwa didayê tizbîke sed û yek lib di destan e
 Li ser postekî nimêjê rûniştiye ji xwa ra dikşîne selawat û urdane, waê

Ê lê yadê wê, sed car dilê mi liyan e lo lo lo lo lo lo lo
 lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo xeyo dilê mi liyan e
 Se'îd kire gazî go elhano bira bajo derê vî konê hane
 Lawo ez texdîra vî merivî dinêrim merikî Busilman e⁽²⁷⁾
 Oxîl ji boy Xwadê îro heff[t] roj e birçîna taqetê me tune,
 qudûmê çokê mi nemane
 Lawo mi go peya [be] em bixwun qote nane
 Mi bala xwa didayê Se'îd û elhan ho kirne devane, qantira mîratê methenyane
 Ajojne derê wî konê girane
 Selam dane wî kalê nûranî, ew kalê nûranî hema rabû ser darê piyane
 Go lawo ji bo Xwadê derbas nebin mi go peyabne konê girane
 Mi bala xwa dayê ew kalê nûranî dibêje mi go malxirabo,
 ew kalê nûranî girtiye serê hespane
 Dibêje kete bin milê Se'îd û elhane
 Peya kiri mi go alê konane
 Doşgeke qûştûkî⁽²⁸⁾ navîtye binê wane
 Zîn û pûsatê hespa li piştê mi go vekirin
 Ev heywanê hanê berdane serê rast û bestane

Ê lê yadê wê, dilê mi liyan e lo lo lo lo lo lo lo
 lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo xeyo dilê mi liyan e
 Ew kalê nûranî li pêşya Se'îd û elhan diçe tê jê ra dike xizmeteke girane
 Îja⁽²⁹⁾ Se'îd jê suwal kir go apo tu mezin î, riwê te spî ye li ser çokane
 Yaşê te⁽³⁰⁾ derbas bûye, 'emrê te gêçgîn e⁽³¹⁾, diran li-[di] devê te da nemane
 Tu ser piya diçî tê ji me ra dikî vê xizmeta hane
 Ji me ra ne baş e belê ne şerefa mêran e
 Ewî kalî kire gazî go lawo hûn xerîb in ne j' êlê ne, ne l' 'evrê ne, li van derane

Oxîl îşê we tune van gilî, gotinê hane
 Lawo hürmeta mêvana daîm cara ji bona Xwudan e, waê

Ê lê yadê wê, dilê mi liyan e lo lo lo lo lo lo lo
 lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo xeyo dilê mi liyan e
 Se'îd go apo me ajote serê rast û bestane
 Mi bala xwa didayê dibêje êlekî tek daniye li serê rast û bestane
 Konêkî giran li hêşya konan e
 Orta kon da heff[t] hew perde girêdane
 Go apo ewa êla kê ye?
 Go lawo wûn⁽³²⁾ xerîb in ne j' êlê ne, ne j' 'evrê ne, ne l' van derane
 Oxîl ewa êl êla mi go dibê axayê Mîrê Milan e
 Ê go apo ew qerebalişek di nava wê êlê da hewû⁽³³⁾, ew çi bû?

Ê lê yadê wê, dilê mi liyan e lo lo lo lo lo lo lo
 lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo xeyo dilê mi liyan e
 Go lawo ewa êla, êla axayê Mîrê Milan e
 Ji wî ra hatiye kaşiz, nama gawirê Çîl Osman e
 Ê go apo sebeb?
 Go lawo jê dixwaze dewa xeraca heff[t] salane
 Lê dike dewa sed xortê başpelewane
 Lê dike mi go dewa sed qîzê destê wan gustîla, lingê wan zenguyane
 Lê dixwaze dewa sed pîrê xwuyê teşî kulyane
 Lê dixwaze rewşa konê 'Erebî ce'niya mi'îna Leylane⁽³⁴⁾
 Yan jî dibê tê bi destê zorê sorgulyê 'Edûla qîza xwa

bigrî mi ra têkî kevanya mala girane
 Ê go apo sebebiya wî çi ye?
 Lawo go gawir e mi go şî xwa ra lê dike xeraca girane
 Îja Se'îd jê suwal kir, go apo tu kî yî, tu çi yî, tu çi kesek î,
 te çima aha tek daniye, tu naçî nava wana?

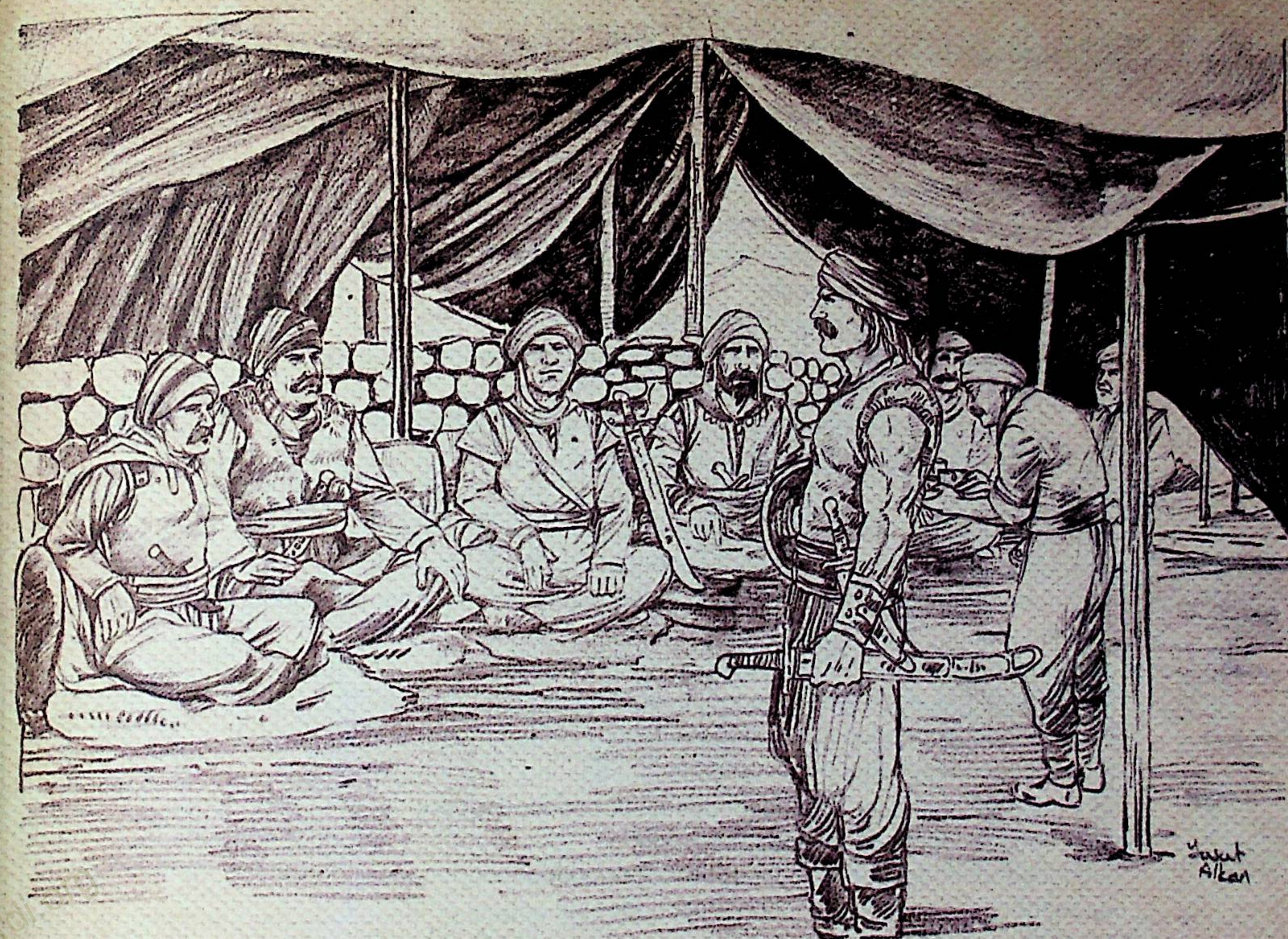
Ê lê yadê wê, dilê mi liyan e lo lo lo lo lo lo lo
 lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo xeyo dilê mi liyan e
 Lawo ez heme Şêx 'Evdî me, bavê Dewrêş im, go 'emrê mi nodî nehan e
 Se'îd kire gazî go apo me navi dengê Dewrêş bihîste li welatê şerqê di nava avdê tewnanê⁽³⁵⁾
 li cima'etê di girane
 AÛao wexta dibêje zilam radibin mêr top dibine cima'etê girane
 Dikin naqil-nuqilê Dewrêşê lawê te, îja diwê kuşê tey li ku ye?
 Lawo diwê 'edetê mala me ye gava bikevne xewê heft roja
 ranabin ji xewa hingolê xewa girane
 Lawo îro çar roj e Dewrêş razayê hê sê rojê Dewrêş mane
 Mi bala xwa dayê Se'îd kire gazî go apo xazila⁽³⁶⁾ xêr û mirazê Xwadê ra mi bidîta qet û qametê⁽³⁷⁾
 Dewrêşê lawê te ku ça[wa] ji me ra gotine ya usan e

Ê lê yadê wê, dilê mi liyan e lo lo lo lo lo lo lo
 lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo xeyo dilê mi liyan e
 Mi dîna xwa dayê dibê Şêx 'Evdî lingê xwa lê da serê mi go papûça di me'sane
 Diçû mi go derê çadira Dewrêşê lawê xwu dane
 Îja yê jê ra bêje du benda ne
 Çi kanê guhê xwa bidmê bendnê gotina bav birawo ji ewlad ra ça[wa] ne
 Wêl wêl wêl wêl xeyo!

Digo de rabe hê hê hêêê, digo Dewrêşo de rabe, lehingo de rabe,
 hûto de rabe dilê mi liyan e
 Lawo de rabe serê xwa rakê ji xewa hingolê xewa girane
 Lawo hatye konê me mi go du hew mêvane
 OÛil xerîb in ne j' êlê ne, ne l' 'evrê ne, ne l' van derane
 Lawo çoli bestî dane pêşya xwa dane
 OÛil mi go salixê te jê ra bi gotinê gotinçiya dane
 De ca tu rabe ji herd⁽³⁸⁾ zilama ra bike xizmeta girane
 Bira li welatê me diçin nekin tu xema xiyalane, waê

Xeyo dilê mi liyan e
 Mi bala dîna xwa didayê Dewrêş radibû serê xwa rakirye şî xewa girane
 Birawo xulam girtine bi qulpê mîsin û legana avê davêje nava birî bijagane⁽³⁹⁾
 Mi bala xwa didayê pêjgi⁽⁴⁰⁾ mi go ser milan e
 Hate derê dibêje ez çadira de mi go Şêx 'Evdî dane
 Şêx 'Evdî go lawo musadeya herd zilaman e

Ê lê yadê wê, dilê mi liyan e lo lo lo lo lo lo lo
 lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo xeyo dilê mi liyan e
 Se'îd û elhân bala xwa didanê li bejn û bala qet û qametê Dewrêş,
 bejna Dewrêş mi go fena minarê camîyan e
 Birawo bîlegê⁽⁴¹⁾ wî notanî⁽⁴²⁾ çokê nişane⁽⁴³⁾
 Keço ew nişê ku bide pêşî heft hew qenter deve bikîşîne kewrane
 'Eniya wî birawo buhustek çar tilyan e
 Ez bala xwa dime birî bijanga du miyê ezraîl dûr va⁽⁴⁴⁾ pêş xuyan e, waê

Xeyo dilê mi liyan e
 Mi dîna bala xwa didayê Şêx 'Evdî kire gazî go lawo misadeya herd zilaman e
 Lawo tu j' her di mêvanê mi ra bike xizmeta girane
 Bira li welatê me diçin nekin tu xema xiyalane, waê

Ê lê yadê wê, dilê mi liyan e lo lo lo lo lo lo lo
 lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo xeyo sed car dilê mi liyan e
 Ku gava dibê Şêx 'Evdî salixê Se'îd û elhân Dewrêş bi hevdi ra dane
 Bala dîna xwa didanê siyarek tek derkete li peşê konan e
 Birawo methênîke di bin da ne
 Ew hespana ne mînanî hespê welatê mey şerqê ne mîna van belgîrê mey hane
 Keço li ximê binê beşiyê bi linga tene firothane
 Birawo rimeke nezerî di desta da ne
 Heft[te] şaxê rîmê hene;
 Ez we ra ayrî-ayrî bidim salixê van şaxê rîmêne
 Mi bala xwa didayê yek lal e birawo ye duş e, yek 'umrût e, yek zimût e, çar,
 di ortê da pûrta şeyrê Leman e⁽⁴⁵⁾
 Serê mîrata rîmê li hewan e
 Birawo ez bala xwa didimê orta rîmê dişeyîse⁽⁴⁶⁾ sade ji jerya⁽⁴⁷⁾ merane
 Mi bala xwa dayê salam dawû dibê cima'eta wane
 Îja Se'îd jê suwal kir go apo lê eva kê ye?
 Go lawo eva heye kuşê xwûşka mine ça Ce'ferê Kêsane
 Lawo eva riya heft qonaşa ji me wêda ne
 Gava bikeve şerê lihing, hûtane
 Ancax Dewrêş digre bi serê hespa ew dujmina ra dikeve laqirdiyane

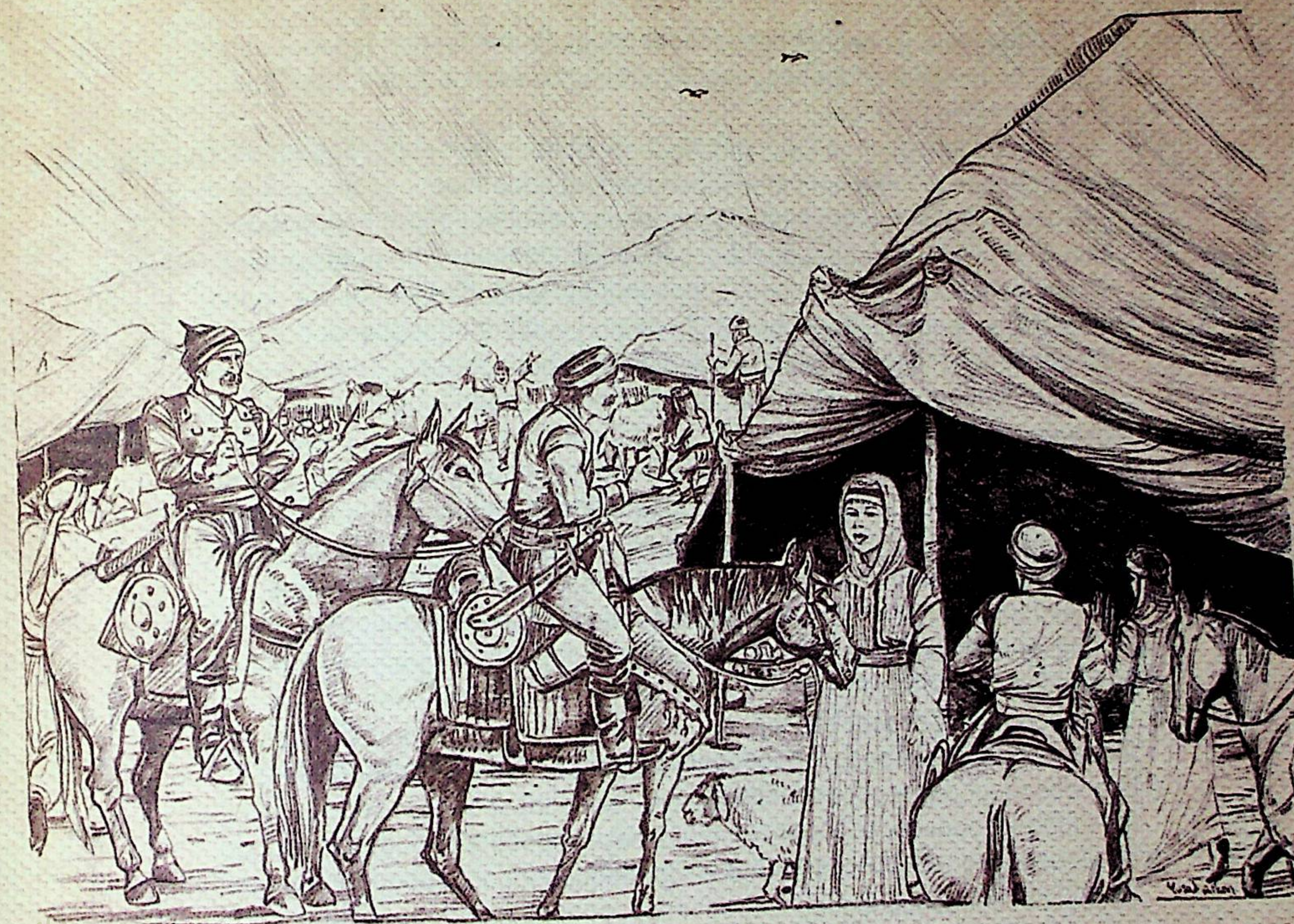
Ê lê yadê wê, dilê mi liyan e lo lo lo lo lo lo lo
 lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo
 Gava Şêx 'Evdî mi go salixê Se'îd û el'han Dewrêşê xwu mi bala xwa didayê dibêje
 Ce'ferê Kêsan hevdi ra dane
 Bala dîna xwa didayê 'Erebekê tê ji wêda ne
 Birawo lêva 'Ereb yek' erd e yek asîman e
 Nûra Rehîman tune li ruya, dibê namekê li berîka wî da ne
 Dibê salam daye cima'eta girane
 Şêx 'Evdî kire gazî go 'Ereb kerem ke derbas be jora hane
 'Ereb li bin piyê odê sekinye mi bala xwa didayê hin sekinye ser darê çogane
 Name derxist da destê Şêx 'Evdî dane
 Şêx 'Evdî bala dîna xwa didayê name nama dibê ji aXayê Mîrê Milane
 Dibê bira Şêx 'Evdî kerem ke were cima'eta girane, waê

Ê lê yadê wê, dilê mi liyan e lo lo lo lo lo lo lo
 lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo
 Mi dîni bala xwa didayê dibêje Şêx 'Evdî go lawo wûn rûnên ez ê qasekê berê xwa bidme konê
 Mîrê Milane

Lawo ez bala xwa dimê çî ka çî deme bexê çî dewran e
 Mi bala xwa didayê Şêx 'Evdî lingê xwa lê da serê papûçani me'sane
 Birawo berê xwa dida konê aXayê Mîrê Milane
 Dîni bala xwa didayê salam daye cima'eta girane
 Dibê aXayê Mîrê Mila go Şêx 'Evdî kerem ke derbas be jora hane
 Go lawo mi go dibêje ne qûna mi ya doşegan e
 OXil tilî pêçiyê mi ne yê birincê Qereçamê dûvê hilikan e
 Ma herizê kuşê ma heriza te gede û gude golikê ber çêleka
 to[p] kirine nava êla xwa da ne
 Lawo tu jê ra dikî vê xizmeta girane
 Lawo namûsa mêrê Busilman ne bi peran e
 Mi dîni bala xwa didayê dibê Şêx 'Evdî serê xwa bilin[d] kir go qehweçiyê serê mi dêşe dilê mi
 dila dilkî dîne
 Lawo mi go ewa fîncana şerta bi şûrta biye mi go arava çekayê⁽⁴⁹⁾ lawo tu birêje yênide⁽⁵⁰⁾ yekî
 bikêlîne

Îja li pêşiya xwuyê kulik 'eba bigerîne bira dilê kesî mi nemîne
 Mi bala xwa didayê dibêje qehweçî gava qehwê digerîne li pêşya xwuyê kulik 'ebane
 Reben ez im kes newêre awira xwa bide îskana şerta bi şûrtane
 Gava ber be Şêx 'Evdî bavê Dewrêş tîne
 Şêx 'Evdî destê xwa davêje fîncana şerta bi şûrta nava devi lêva da diqulbîne
 Mi go tîrçe-tîrçe dibê xwuyê kulik 'eba pê kenyanê
 Şêx 'Evdî berê xwa dawû çadira Dewrêşê kuşê xwu wê ji kuşê xwa ra bêje du bendane

Waxtê Şêx 'Evdî çû çadira aXayê Mîrê Mila, îja aXayê Mîrê Mila jî zemanê ki wî ra hate nama Çîl
 Osman, aXayê Mîrê Mila jî 'eşîr û êla xwa tev to[p] kiriye, heft roj e jê ra xizmetê dike, îskana
 şerta-şûrta datîne, dibê: "kê here pêşiya eskerê Çîl Osman, ciwaba Çîl Osman bîne, pê ra şer
 ke, koka eskerê Çîl Osman bîne ez ê 'Edûla qîza xwa bidmê." Îja heft sal biye dilê 'Edûla qîza
 Mîrê Mila bi Dewrêşê Şêx 'Evdî di hev da biye. Şêx 'Evdî waxtê ki dişîne xwazginiyê 'Edûlê îja
 Mîrê Mila qîza xwa nadê, dibê: "ez 'eşîr im tu Êzdiy, 'eslê te Êzdi ye pîrê te şeytan e, ez qîza xwa
 nadme te." Wê çaxê Şêx 'Evdî jî ji wan xeyidî biye yanê; qehêrî biye konê xwa ji Mîrê Mila tek
 daniye, naçe nava wan. Aşay xwa ra bêjim, zemanê Şêx 'Evdî diçe nava konê Mîrê Mila isa îs-
 kana şerta-şûrta dixwe, îja tamam bi Şêx 'Evdî dikenin dibê: "emrê wî derbas bûye nod [û] ne-
 çaxê zora Şêx 'Evdî pir diçe vedgere konê xwu îja ê dengekî gazî Dewrêşê lawê xwu ke, ka çika
 jê ra bêje çî.

Ê lê yadê wê, dilê mi liyan e lo lo lo lo lo lo lo
 lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo
 Digo Dewrêşo de rabe, gedewo de rabe, lehingê de rabe
 Hûto de rabe, gurê pişt hêşîno de rabe
 Lawo mi ajote derê konê aXayê Mîrê Milane
 Lawo mi îskana şertani şûrta avîtye nava devi lêvane
 Lawo biye tîrçe-tîrqa xwuyê kulik 'eba tamam bi bavê te kenyanê
 OXil sibê xel[k] te nake mi go golikvanê guhê gundane
 Mi bala dîna xwa didayê Dewrêşê Şêx 'Evdî rabû ser darê lingane
 Mi dîni bala xwa didayê mi go vê sibengê dibêje Ce'ferê Kêsan rabû ser darê lingane
 Wê çaxê Se'îd gazî kire el'han, go el'hano bira eva derdê hanê bêderma[n] hatiye ser milê vî zi-
 lamî hanê şayê bi tenê
 Lawo hevalê mêrkê tenê tek xwudane
 OXil mi go em ê berê xwa vî zilamî ra bidne mirinê roja girane
 Lawo gor bavê xwuyê deva hespane

Ê lê yadê wê, dilê mi liyan e lo lo lo lo lo lo lo
 lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo
 Mi bala dîna xwa didayê Se'îd û el'han, Ce'ferê Kêsan, Dewrêşê Şêx 'Evdî
 berê xwa didane mi go konê aXayê Mîrê Milane
 Bali dîna xwa didayê xwuyê kulik 'eba pê da pê da rûniştine
 Lawo kulik kirine orta îmanê û birî bijangane
 Destê wan heta 'enîşkê di doni rûn da mane
 Çêkirine birincê Qereçamê dûvê hilikane
 Mi bala xwa didayê jor da meşyane ser sinyane
 Mi dîni bala xwa didayê dibêje salam dabûne cima'eta girane

Aĥayê Mîrê Mila go Dewrêş kerem ke derbas be jora hane
 Go law bi milê Mîrê Mila girtin go ra[be] yêra te der hane
 Dakeve binê mi go solane
 Mi dîna xwa didayê mi go Dewrêşê Şêx 'Evdî, Se'îd û elĥan, Ce'ferê Kêsan mi bala xwa didayê
 dane ser doşega li xwu ber piyê mêvana disekine ser piyane
 Kula Xwadê birawo bi kul be têkeve derê mala 'Edûla qîza aĥayê Mîrê Milane
 Birawo bi sêsid û şêst û şeş şevza⁽⁵¹⁾ xwa xemilandye zift⁽⁵²⁾ berdaye gerdenê bi biryane
 Birawo ez bala xwa didimê mewûja reş li gerdenê xûyane mêji li tilyan e
 Îsal ĥef[t] sale mi go dilê wê Derwêş da ne
 Dewrêş birîndar e notanî firarekî meriv bîst û çar sala
 bigere li firaryê gule bi nuxte bavêje dil, hinavane
 Isa awir radîde Dewrêş da ne
 Mînanî oxçik⁽⁵³⁾ tîr kevanê dayê meriv mi go bavêje nava dil, hinavane
 Miñ ê dîna xwa didayê Dewrêş serê xwa bilin[d] kir go
 qeweçiyê serê mi dêşe dilê mi dila dilki dîn e
 Lawo ewa fîncana şerta bi şûrta biye arava çeka birêje yênide yekî bikelîne
 Oĥil li pêşya xwuyê kulik 'eba bigerîne bira dilê kesî mi nemîne
 Mi dîna xwa didayê dibêje qeĥweçî dike dilezîne
 Mi go qeĥwekê yênide dikelîne
 Li pêşya xwuyê kulik 'eba digerîne
 Reben ez im kes newêre destê xwa bavêje î pêşya îskana şertani şûrtane
 Îja ber be mi go Dewrêşê Şêx 'Evdî tîne
 Dewrêş destê xwa davite fîncana şertani şûrta mi go ser xwa da diqulibîne
 Nîvekî îskana şertani şûrta dane dibê elĥan nîvek dane Se'îd, Ce'ferê Kêsan
 Dewrêş hema rabû ser darê piyane
 Gote xwuyê kulik 'eba go ĥelĥel mi devê maka we gao!
 Lawo 'emrê bavê mi nodi nehan e
 Oĥil diran di devê bavê mi da nemane
 Lawo bavê mi fîncana şertani şûrta daye nava devi lêvane
 Biye tîrçe-tîrqê we tamam hû[n] bavê mi kenyan

Ê lê yadê wê, dilê mi liyan e lo lo lo lo lo lo wîîxx lo
 lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo xeyo sed car dilê mi liyan e
 Mi bala xwa didayê Dewrêşê Şêx 'Evdî girtiye bi singê serhêşya kon⁽⁵⁴⁾
 rakirye bi milê xwuyê kulik 'eba digre yek ĥew lê dane
 Birawo mi bala xwa didayê kulik ketine dest û piyane
 Dibê şivqelûnê desta da bûne şeş parçane
 Gelekê wan serê wa[n] xwûn in piştê xwa dane cihêzê devane
 Mi dîna xwa dayê Se'îd, elĥan, Ce'ferê Kêsan, Dewrêşê Şêx 'Evdî
 bi isa kiriye zilam di nava çonda da nemane

Xeyo dilê mi liyan e
 Mi dîna xwa didayê dibê Dewrêşê Şêx 'Evdî, Se'îd û elĥan
 vergeryane konê Şêx 'Evdî da ne
 Go Şêx 'Evdî bike kari barê mi go bikşîne mîratê hespane
 Îja Şêx 'Evdî çû pêşiyê go Dewrêş lawo navê hespê mi 'Etman e oĥil yê te-Hetlan e
 Lawo dibêje Îsal ĥef[t] sal e mi go şav nedîne ji dervane
 Lawo di 'işkiyê da xwarina wana ji dizwane
 Oĥil tu were li hespê çê siyar be lawo ĥeyata mi çûye li ser nabenê zînane
 Lawo tu were siyar be li 'Etmane, 'Etman hespê bavê te ye,
 bi rojê oĥirmê giran lawo tu dimînî bê xwayê nava duşmane⁽⁵⁵⁾
 Lawo sibê bê 'erîne lawê bavan e dengê kose li misilyane şinginiyê şûrane
 Lawo 'Etman hespê bavê te ye, pê ra dide ber lekmani⁽⁵⁶⁾ gezane

Ji para dide ber refesani⁽⁵⁷⁾ çiftane⁽⁵⁸⁾
 Lawo mîratê Hetlan serĥîşk e zû nazvire li ser dizgîna dujminane

Ê lê yadê wê, sed car dilê mi liyan e lo lo lo lo lo lo lo lo
 lo
 Dewrêş digo Şêx 'Evdî aqil çûye sewda li serê te nemane
 Ez li hespê çê siyar im hespê xiraw bidme van birayê xwuyê hane
 Xwade şuxîla mi nayne serê rê, dirbane
 Tu hespê xwa bide Se'îd dayka herd hespa Gulîşahîn bide elĥan e
 Hemî Ce'fer li hemdalyê⁽⁵⁹⁾ xîmê binê beriyê siwar e bi linga tê firotane
 Mi go eger 'ecelê mi hatibe li ser mîratê Hetlane
 Em ê berê xwa bidne oĥirê piştê xwa bidne felekê xayîn e derew e, belê ji kesî ra nadomîne
 serê rê, dirbane
 Min ê dîna xwa didayê Şêx 'Evdî dike kari barê hespane
 Birawo dizgîne mi go wan vê sibengê dibê zînê ser piştê dane
 Van zilama xatirê xwa xwastin ji Şêx 'Evdî berê xwa dane mirinê bi oĥira girane
 Mi dîni bala xwa didayê ketine serê rasti bestane
 Îja ciwabekê çûye ji 'Edûla qîza Mîrê Mila ra Dewrêşê di vê rê ra here ser Çil Osmane

Xeyo dilê mi liyan e
 Mi bala xwa didayê 'Edûla qîzê Mîrê Mila refê qîzani bûka
 li ser xwa daye şitafekê, daye morî ênciyane
 Birawo mewûja reş di gerdenê xuyane, mêjî li tilyan e
 Diçû pêşya mi go Dewrêş da yê jê ra bêje du bendane
 Çi kanê ez bala xwa bidnê benda gotina 'Edûla Mîrê Mila ji Dewrêş ra çawa] ne
 Wêl wêl wêl wêl xeyo!

Digo de lo lo hoyê de lo lo hoyê hoyê hoyê hoê hoyê
 Dewrêşo de were leĥingo de rabe, hûto de were de rabe dilê mi liyan e
 Hey mala te şewityo were bavê mi te d'xapîne
 Riya çûyîn-nehatinê mala te şewityo eskerê Çil Osman sê ĥezar e jê kêm tune ne
 Hey mala te şewityo serê mi dêşe dilê mi kîn e wê bi mi kîn e
 E[z] dizanim mirazê mi te li vê Rebbê 'alemê li vê dinyayê hev ayrî be lawo layîq nîn e

Dewrêş kire gazî go tolê⁽⁶⁰⁾ de rabe serê rê û dirbane
 Ez ne gede me ne gûde me têkevme ber çaldê tepik jina li devê avane
 Kê gavê mi aniyê ciwaba gawirê Çil Osman e,
 mi bi rayê mi bi rayê bi Rahimê Reĥmane
 Ez ê ji bavê te ra bikim şerê girane
 Ez ê bi gotina Xwadê bi ĥedîsa pêxember te ş' xwa ra têkim
 kevanya mala girane, de lê lê

'Edûlê digo Dewrêşo hey mala te şewityo serê mi dêşe dilê mi kîn e wê bi mi kîn e
 Hey malxirabo ca rabe destê xwa bavêje ber pêşira mi sî û sê sedef li ser hev da sekinîne
 Lawo liwa-liwa li serê sedefa biqetîne
 Îja xemê dilê xwa pê birevîne
 E[z] dizanim mirazê mi, te ji Rebbê 'alemê li hev ayrî be lawo layîq nîn e
 'Edûlê destê xwa davite hustiyê Hedwan da,
 Dewrêş bi milê 'Edûlê digre du sila lê dide davê dera hane
 Qamçik avite Hedlane
 'Edûla qîza Mîrê Mila tevî hevala veqerîya pozî-poşman e
 De lo lo ho ho ho waê

Ê lê yadê wê, dilê mi liyan e lo lo lo lo lo lo lo
lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo xeyo sed car dilê mi liyan e
Serê dilê mi bi kuli derd e, gidî binê dilê mi dûmane
Mi bala dîna xwa dayê van her çar zilama dibêjin heft roja ajotin bi rê da ne
Birawo ro kete rojê heyştane
Bala xwa didayê êlekî danyê li serê rasti bestane
Hinek dibê mij e hinek dibê dûman e, hinek dibêji weke xîzê devê çeman e
Hinek dibêji weke stêrkê asîman e
Serê êle heye binî ne xûyan e

Xeyo sed car dile mi liyan e
Gava meriv bajo mi go ku nava elê girane
Daîm cara êl ki hene ser ove nê
Li milê rastê konekî tekî kona çadireke alsincax ew daîm cara konê axayê êlan e
Sed car dilê mi liyan e
Mi bali dîna xwa didayê Dewrêşê Şêx 'Evdî, Se'îd û elhân, Ce'ferê Kêsan ajotne derê wî konê
girane
Bala xwa didanê xanimek sekinye li derê kon da ne
Kula Xwadê bi kul be têkeve beyta ⁽⁶¹⁾ bavê xanimê, porê wê fenanî mi go dibê şîrîtê dorê kona
li 'erdê kowv ⁽⁶²⁾ bûne mane
Yeman bejna wê mînanî şaka riñhane
Birawo mi bala xwa dayê mewûja reş li gerdenê xuyan e
Mi go vê sibengê fenanî hîva çardan e
Birawo hema girtiye serê hespê Dewrêş da ne
Go birawo ji bo Xwadê derbas nebin bixwin qote nane
Îja Derwêş lê suwal kir, go lê lê xwayê eva
êla hanê go serî heye binî ne xûyan e eva êl êla kê ye?
Go birawo dilê mi deman e
Eva êla hanê êla dibê gawirê Çil Osman e
Ê go xwayê tu dibê êla Çil Osman e, ez bala xwa [di]dime nava êlê ji xêncî kalê heftê salî, pîrê
heftê-heştê salî kese di nava êlê da tune, evana çawa bûne?
Go birawo tu ne j' êlê yî, ne j' 'evê yî, ne j' van deran î, çima tu nizanî tamam top bûne çûne ser
axayê Mirê Milane
Go sebebîya wê çî ye?
Go birawo çima tu nizanî lê dixwaze dewa xeraca heft[te] salane
Lê dike dewa sed qîzê destê wan gustîla, lingê wan zenguya ne
Lê dixwaze dewa sed xortê başpelewane
Lê dixwaze dewa sed pîrê xwuyê teşî kulyane
Lê dixwaze dewa rewşa konê 'Erebî ce'niya mi'îna Leylane
Dibê yan jî şerê mi şer e, cenga girane
Dibê yan tê destî zorê mi go sorgulyê 'Edûla qîza xwa bigrî ji mi ra bikî kevanya mala girane
Tîne ser mi bêlengaza hanê
Go xwayê tu herema gawirê Çil Osman î yan ne wusan e?
Go birawo eş ⁽⁶³⁾ te ra son[d] bixwim mi go bi Rehimê Rehimane
Ez herema gawirê Çil Osman im, tamam top bûne çûne ser axayê Mirê Milane
Ê go xwayê mewcûda wî çiqas e?
Go birawo mewcûda wî sê hezar e jê kem tune ne
Ê go xwayîngê mewcûda wî sê hezar e, gelo quweta Mirê Mila çiqas e 'eceba?
Ê lê yadê wê, dilê mi liyan e lo lo lo lo lo lo lo
lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo xeyo sed car dilê mi liyan e
Birawo ez ê waxtê kon da rûniştibûm dibê xwuyê kulik, 'eba top bûne
Mi go rûniştine li konê girane

Ji hevdi ra digotin her tîrsa we hewe ji Dewrêşê Şêx 'Evdî sarê ⁽⁶⁴⁾ Hetlan e
Wexta kire qala hespê hesp şiyîya
Go birawo tu Derwêş î yan ne wusan e?
Go xwayîngê Derwêş mi ş' xwa ra nake seyîsê here ber hespane
Mi dîna xwa didayê belê go xwayîngê ez Dewrêş im

Wê çaxê xanimê destê xwa avîte lingê hespê bala xwa dayê ne'lê spî ye, bizmarê zêr lê dane
go: "Belê xwayê ez Derwêş im." Wê çaxê peya bûne konê Çil Osman, xanimê nan da van zilama.
Waxtê ki siyar bûn jinikê rê nîşan dayê, çer ji Dewrêş ra dibê:

Dibê, Derwêş dilê mi liyan e
Derwêş tu bidî xatirê Rehimê Rehimane
Bi xêr û silamet anî ciwaba gawirê Çil Osmane
Hema mi jî ji xwa ra biwe têke bermalya mi go
kevanya ber destê 'Edûlê bermalya mala girane
Wê çaxê Dewrêş bi xanimê hevdi ra soz-qîrar dane

Xanimê rê nîşan dayê

Ê lê yadê wê, dilê mi liyan e lo lo lo lo lo lo lo
lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo xeyo sed car dilê mi liyan e
Mi bala dîna xwa dayê van zilama sê roja ajotin bi rê da ne
Birawo ro kete rojê çarane
Ji paşa xwa gîhane ser eskeryê gawirê Çil Osmane

Îja Se'îdê gazî ke elhân biray xwa ra bêje çî ka bêje çî:

Ê lê yadê wê, dilê mi liyan e lo lo lo lo lo lo lo
lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo lo xeyo sed car dilê mi liyan e
elhano bira tê bira te me ajote derê konê axayê Mirê Milane
Lawo qote nan nedane me her di rêwiyane
Oxîl eva derdê hanî bêderman hatiye ser milê vî zilamî hanê tayê bi tenê,
lawo hevalê mêrkê tenê tek Xwudan e
Oxîl birayê te yê li pêşiyê here tu paşa bide ber qûnê rimane
Kula Xwadê [bi] kul be têkeve beyta bavê elhân e
Mînanî birûsk rabe ji asîmane
Se'îd ji pêşiyê lêdixê elhân paşa dide ber qûnê rimane
Eskerê Çil Osman bala xwa didê nizane birq e, birûsk e
agir ketiye kokê me'ziyê dişewite êvar da ne
Van zilama rojekî heftanî heft roja lê dane

Xeyo sed car dilê mi liyan e
Mi bali dîna xwa didayê qedera dibêje gele[k] paşa vegeyane
Go me di goşa bavê Çil Osman gao, jin mane bêxwayî bêxwudane
Birawo van zilama rojekî heftanî heft roja lê dane
Gele[k] esker ketine mi go kuştine ketine destî piyane
Mi bala xwa dayê gele ji paşa êlê vegeryane
Mi bali dîna xwa dayê hezar esker jê maye, ewa jî başpelewane
Se'îd kire gazî go elhano bira em koka van bînin yê bêji îşê mêrkê Busilman xayînetye bi xayînetî
berdane
Lawo em ê deste kincê eskerê kuştî li Ce'fer kin bişîne nava wane
Bira hilde lawo pîlanî bendane
Îja bi siyasetî bikîşîne xeberane

Êvarê xeberê temama bîne ji me ra ne
 Mi dîni bala xwa didayê ro kete roja nehane
 Kuştina lihing, hût, pelewana ketiye ser milê Ce'ferê Kêsane
 Çula Xwadê bi çul be têkeve mala Ce'ferê Kêsane
 Kuştina lihing, hût, pelewana li ber mînanî cixareke meriv bavêje nava devi lêvane
 Mi bala dîna xwa didayê ji sê hezar mêr temam hatine kuştinê
 Pênsid mêr maye ew jî başpelewan e

Ê lê yadê wê, dilê mi liyan e lo lo lo lo lo lo lo
 lo lo lo lo lo lo lo lo lo xeyo sed car dilê mi liyan e
 Mi dîna xwa didayê serê dilê mi bi çul û derd e gidî binê dilê mi dûman e
 Dewrêş diçû pêşiya Ce'fer go Ce'fero kurmeto qasekê tu bigre serê hespane
 Ez ê jjar ji mi go dijmina ra bikim laqirdiyane
 Çula Xwadê bi çul be têkeve mi go mala Ce'ferê Kêsane
 Mi bala xwa dayê peya bû li ser piştê mîratê mi go meregiyane
 Kuştina lihing, hût, pelewana kete ser milê Dewrêşê Şêx 'Evdî kilê çavê 'Edûlê siarê Hedwane

Xeyo dilê mi liyan e
 Li mîra şevqê hetanî qama nîvro mi lê dane
 Mi bala dîna xwa didayê serê nod [û] neh eskerî jêkir, jê yek maye ew jî başpelewane
 Birawo navê wî rûvî elhan e
 Keço zirxê pola ser serê wî ye ne îşê mirinê ne îşê şûran e, ne îşê rîma ne îşê kuştina girane

Ê lê yadê wê, dilê mi liyan e lo lo lo lo lo lo lo
 lo lo lo lo lo lo lo lo lo xeyo sed car dilê mi liyan e

Mi dîni bala xwa didayê Dewrêş mi go li milê meydanê pe'nî da Hedwan e
 Mi bala dîna xwa didayê bi gotina Şêx 'Evdî mîratê Hedwan
 serhişk e nezvirî ser dizgîna dujminane
 Birawo her di lingê Hedlane pêşîn dikole mişkê da çik û qeydika da firiyane
 Evî kafirî ne çul û nemerdî rimek di nav mila Derwêş dane
 Serê rimê çar tilya mi go li pêşîrê ra avîte dervane
 Mi bala dîna xwa didayê dibê Se'îd û elhan, Ce'ferê Kêsan bi hevdi ra lédane
 Dikin nakin zirxê pola ser e, ne îşê mirinê ne îşê kuştinê roja girane

Xeyo dilê mi liyan e
 Mi bala dîna xwa didayê Se'îd kire gazî go kafiro me nedaye riñê van peyana derbas be, me
 lawo nedaye riñê van heywana peya be derbas be mi go peyawne⁽⁶⁵⁾ ser piştê hespane
 Lawo em ê destê xwa bavêne qagûzê kemerane
 Mi dîni bala xwa didayê evî kafirî mînanî mîrekî çîlsalî destê xwa avîte qaşa Se'îd mînanî mîrekî
 çîlsalî bi zareke çindîlê⁽⁶⁶⁾ bavêje dest û piyane
 Dayê dike ku jêke serê wî elhan e
 Se'îd bin da bi sê dengê helilê kire qêrî go gawiro mi ser xwa ra nedîtin tu mîr û pelewane
 Tu bidî xatirê Xwadê û pêxembera ca vir da ke ez buwînim⁽⁶⁷⁾ qet û qametê te yekî çalwa] ne
 Bira ew hesreta mi ra neçe axa sar da ne

Xeyo dilê mi liyan e
 Mi bala xwa dayê vî kafirî destê xwa avîte zirxê pola ser serê xwa hildane
 Ce'fer, elhan hevdi ra mi go cotê rîma lê dane
 Mi bala xwa didayê her di çavê wî dane tara hustuyê wî ra derkete dervane
 Se'îd bin çoka wî revî rasta hane
 Teze li ser cinazê Dewrêş da bû qêrîne
 Go de loy lo hooôê Dewrêşo de rabe leingo de rabe hûto de rabe dilê mi liyan e
 De rabe em ê çî cawê⁽⁶⁸⁾ bidne çalê li ber konane
 Hey mala te şewityo em ê çî cawê bidne 'Edûla qîza Mîrê Milane
 Mi bala xwa didayê Dewrêş kire gaziyê go birawo êdî xêra mi tune ji we bira ra ne
 Lawo texdîra Rêbbê 'alemê, lawo hûn diçin mi çale bavê mi helal kin, bêjin canê Dewrêş me
 he[r] sê bira ra bû qurbane
 De de lo lo hooôê hê ax de lo lo hooôê de lo lo hooôê

Mi go xeyo dilê mi liyan e
 Van zilama berê cinazê Dewrêş avîtnê mi go ser piştê hespane
 Berê xwa dane vegeryane felekê xayîne berê xwa dane konê de mi go Şêx 'Evdî da ne
 Ciwabeke ne b' xêrê çûye Şêx 'Evdî ra ne
 Şêx 'Evdî derketye ber kevirê bînekdaşê dûrbînê davêje serê rast û bestane
 Bala xwa didayê siyar temam hatin lawo Dewrêş ne wan ra ne
 Digo de lo loy hooôê ho ho ho ho
 Lawo dilê mi liyan e
 Lawo ez bala xwa didimê hûn bi xêr silamet hatin lawo Dewrêşê mi ne we ra ne
 Mi dîna xwa didayê bû zarîne van her sê bira di ser Şêx 'Evdî da giriyane
 Şêv 'Evdî kire gazî go lawo hûn sax bin dîsa Dewrêş lawo sax e sangî li dinya hane

Çavkanî: Cesîmê Dengzêrî (Ferdekî 'eşîra Dilxêrî ye)
 Agahî: Dengbêj ev kilama 29-30 (di 13-15 saliya xwe de) sal berî niha
 ji 'Ehmedê Zeynal hildaye.
 Perwerdehî: Xwendê
 Temen: 44
 Herêm: Gundê Gezgezkê/Herêma Mêrgezerê/Agirî
 Sal: 2015

Niše

- 1 Xwa: Xwe
- 2 Inda: Winda, wenda
- 3 Di: Du, didu (2, hejmar)
- 4 Piçûk: Biçûk
- 5 Oxil: Lawo
- 6 Kewrane: Kerwan
- 7 Alaf: Hulma mêran, heybeta mêran, zilamê xurt
- 8 Metheni: Hespê bas, hespê sekla
- 9 Deraz: Ciyê dûr bê hewarî, di dema bûyrekê-qewmînekê de hêviya mirovan jê tune ku kes were bi hewara wî de.
- 10 Hew: Heb
- 11 Ayrî ayrî: Yek bi yek, cihê-cihê
- 12 Birincî: 'Ewil, yekem, sifte
- 13 Yêr: Şûna, cihê
- 14 Nijdevan: Baspehlevan, şerkêş, merivê mezin, hût, qehreman, leheng
- 15 İkincî: Ê dudiyar, duyem
- 16 Üçüncî: Ê sisiyar, sêyem
- 17 Tewngir: Cihê ku jin û keçik tê da xalîça-êmeniya, nexş û nemûşa çêdikin û hînî hevdu dikin.
- 18 Dortincî: Ê çaran, çarem
- 19 Bêşincî: Ê pêncan, pêncem
- 20 Altincî: Êşeşan, şeşem
- * Dengbêj li vir bi devkî diaxive. Nivîsên ku bi xwar hatine nivîsin tev bi devkî hatine gotin.
- 21 Ayreten: Wekî din
- 22 Meregi: Seklavî, cinsekî hespê 'Erebî ye, hespê rimbazan e.
- 23 Hîlik: Hêzik, dûvê kavirê du salî, dûvê peza du salî
- 24 Dawûne: Dabûne
- 25 'Evrê: Ebir
- 26 Qote nan: Pariyek nan
- 27 Busilman: Misilman
- 28 Qûştûkî: Pûrta teyr û tûyan û çûkan
- 29 Îja: İcar
- 30 Yaşê te: Salê te, emrê te, temenê te
- 31 'Emrê te gêçgin e: Emrê te derbas bûye
- 32 Wûn: Hûn
- 33 Hewû: Hebû
- 34 Leylan: Navê hespa Mîrê Milan e.
- 35 Tewnan: Civata jinan ku nexşan çêdikin.
- 36 Xazila: Xwezika, xwezî, şalê
- 37 Qametê wî: Şexsiyeta wî, şekl û şemalê wî
- 38 Herd: Herdu
- 39 Birî bijag: Birû û mijang
- 40 Pêşgi: Pêşgir
- 41 Bîleg: Zend
- 42 Notanî: Nolanî, nolî
- 43 Nir: Çokê qalind yê deveyê serkêş, loqê deveyê (hêştir) yê pêşiyê
- 44 Va: Ve
- 45 Leman: Cinsekî teyrê simîr e; pûrta wê nerm e, pirça wê bedew e û rengregî ye
- 46 Teşîsîn: Biriqîn, çirisîn, weriqîn
- 47 Jerî: Jehr, jahr
- 48 Heriz: tima, tema, temihî, temayî, çikûz, miqris
- 49 Arava çekayê: Pistî çek-kinc sustinê ava gemarî ya ku di binê teystê de maye, ava qilêr.
- 50 Yêvide: Ji nû ve, ji sêrî de
- 51 Tevz: Qeyd, terz, usil, çeşid, şêwe, şewaz
- 52 Zift: Deqa ku di nava herdu birûyan de tê çêkirin, ji bo ku herdu birû bigihên hevdu û çatme bibin tê çêkirin.
- 53 Oxçik: Tiravêj, tirevan
- 54 Singê serhêşya kon: Du heb singê qalind in û di pêşiya devê kon de tên çikandin, kutan (di aliyê çep û rastê del) û berê bendê devê kon davêne serê van singan û ev sing dineqîşandin.
- 55 Duşman: Dijmin
- 56 Lekm: Lingê hespê yên pêşiyê, [wexta ku hesp radibe ser lingê paşiyê lingên xwe yên pêşiyê bilind dîke û ji vê re] bêjin lekm. Di şer de dema hesp radibe ser lingên xwe yên dawiyê lekmanê xwe davêje hespê dijmin û siwarê ser hespê.
- 57 Refes: Zîtik
- 58 Çift: Zîtik
- 59 Hemdalî: Cinsekî hespê 'Erebî ye, hespê pir biqîmet e.
- 60 Tol: Tole, forq, forqe (Jina xerab)
- 61 Beyt: Mal
- 62 Koww: Li hev zivirîn, li hev gerîn. Kov bûn.
- 63 Eş: Ez ji
- 64 Sarê: Siyarê, siwarê
- 65 Peyawne: Peya bin
- 66 Çindîl: Zarokê hê di dergûşê de, zarokê hê di hambêza diya xwe de
- 67 Buwînim: bibînim
- 68 Cawê: Ciwabê, cewabê, bersivê

TAY ZEWTÎ HÊNI RA

1. Adir bûk leşê to.
2. Awa şiyay bibîkon to ra bêrî.
3. Bibîkê to biteqî.
4. Erd ra war şiyaye.
5. Hezaz bûk leşê to.
6. Hûmay to qehir bikî.
7. Fek pîrnîkon to ra bêrî.
8. Ferec bidî to rî.
9. Gormar to pedenî.
10. Jon bigin leşê to rî.
11. Kul bûk pîzey to.
12. Lemozey to erd ra arê nebî.
13. Loqereyê to vecî teber.
14. Mi ra dûr, ti serey xo borî.
15. Mil mênay to biqerefî.
16. Miradê to, to çimid monî.
17. Miradê to, to qirikid monî.
18. Nengûyêyê to çinêbî, ti xo biorinî.
19. Non bibo arwêş, ti bibî tajî.
20. Nonê min to kor bikî.
21. Nonê min to qirikid bimonî.
22. Qasikey to bimasî.
23. Qesebeyê to guleyan feka şêrî.
24. Qesebeyê to qul bibî.
25. Qesebeyê to, to fek ra bêrî teber.
26. Şiyayîşê to bibî, omevîşê to çinêbî.
27. Term eylon xo vînî.
28. Ti ayê qomid bimonî.
29. Ti bibî şom vergan.
30. Ti ena dinyad rehetey nêvînî.
31. Ti gês vera bimirî.
32. Ti goştê leşê xo borî.
33. Ti heyhey biba.
34. Ti kilî kor bibî.
35. Ti ko ra gilolo bibî.
36. Ti şêrî, ti nêrî.
37. Ti parçe lemoze bibî.
38. Ti roj nêvînî.
39. Ti qin ser bûkî mîn(mîyan) cîrn.
40. Ti qoncet biqerefî.
41. Ti tîmî biba.
42. Ti xortey xo ra xêr nêvînî.
43. Ücaxê to kor bibo, bêr to mor bibo.
44. Ücaxê to piye to ser kor bibî.
45. Vergan to borî.
46. Virso bido to rî.
47. Wey mela îfincik bigin to rî.
48. Wey mela ti kijik bibî.
49. Wey to pîrnîk ra bêrî.
50. Xêrdîne to çinêbî.

Weysi
ARCAGOK

MÎQO

Yek hebû dê û bavê wî mirin. Navê wî Mîqo bû. Mîqo gedekî pirr şeytan bû. Li cem apê xwu'nû¹ amojna xwu disekinî. Emrê Mîqo çarde yan jî panzde sal bû. Apê wî diçû kar. De zemanê berê cot dikirin, teneke dikirin, dajotin, diçînîn bi halê xirab filan û bêvan.

Go amojna Mîqo bi melê gund ra bû, ew û mele bi hev ra bûn. Esas amojna wî li pey mele bû. Mîqo ev mesela han zanibû, ji xêncî Mîqo keskî ev mesela nizanibû.

Rokî apê Mîqo dere zeviya xwu cot dike. Zeviya mele jî nêzikî ya mala apê Mîqo bûye. Mele jî ew ro diçe wê zeviya xwu cot dike. Amojna Mîqo dizane ku mele jî ew ro dere hinda mêrê wê zeviyê cot dike. Amojna wî dibê: "wele ez ê nanê nivro hazir kim, nanekî xweş çêkim bira mêrê min gazî mele ke mele jî were tevî wan nanê nivro bixwe."

Amojna Mîqo radibe hilûkî² şerjê dike, dişo, hûr dike, sor dike.

Mîqo bala xwu didê way amojna wî tişkî şerjê dike û sor dike. Mîqo dibê:

- Ma viya çî ye amojin tu çêdikî?

Amojna wî dibê:

- Wele apê te zeviyê cot dike, mi go ez vî hilûyî ji apê te ra çêkim.

Halbû³ mele nêzî apê wî ye, jinikê hilû boy mele jerjê kiriye, dilê jinikê qet ji ber mele dernayê. Mîqo dibê:

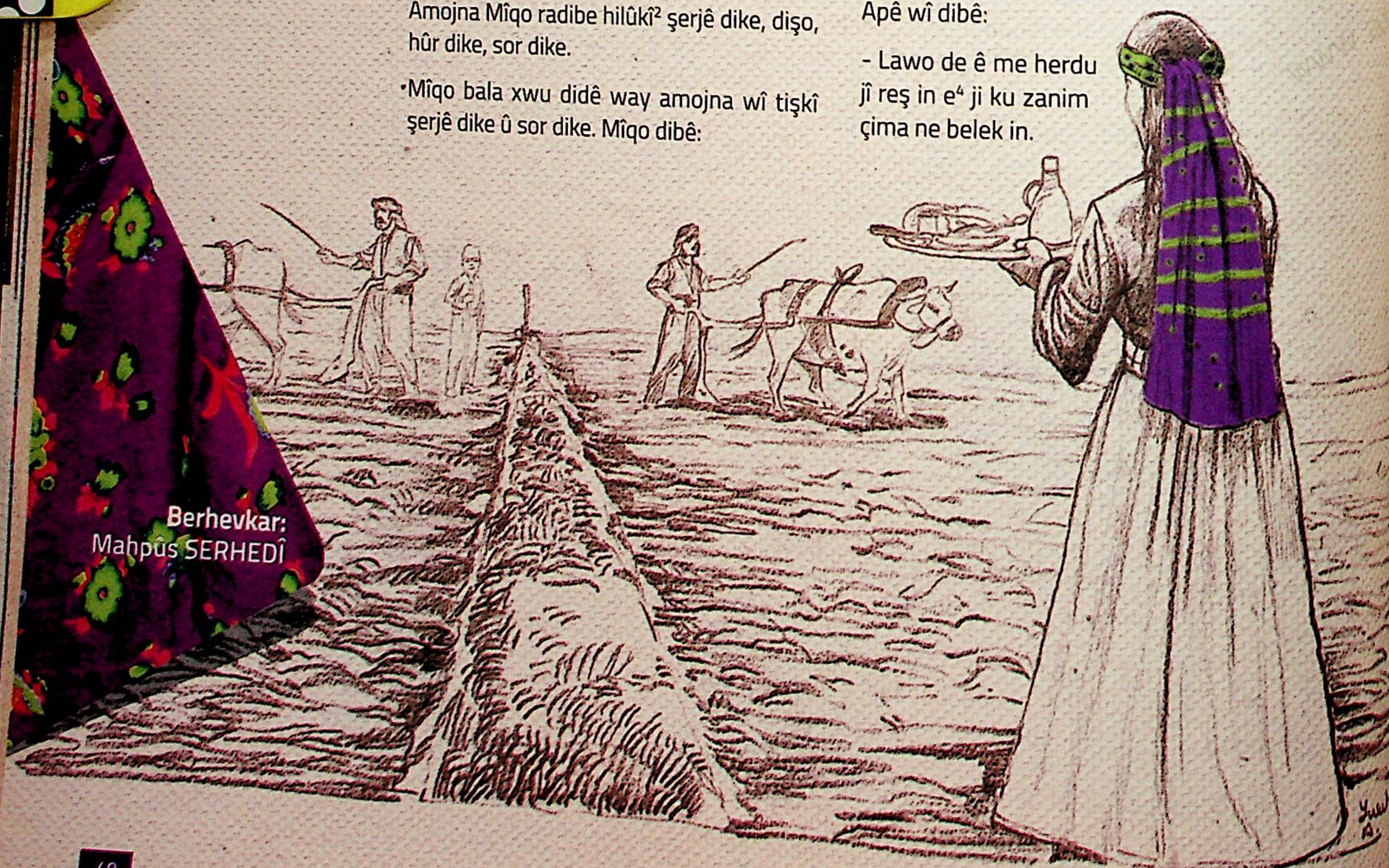
- Ê tamam, dibê ez vay dike herim hinda apê xwu; te wexta nan çêkir, tu yê werî filan ciyî, jixwu tu ciyê me dizanî.

Lawik(Mîqo) dikeve rê ku diçe cem apê xwu, rê da rastî mele û gayê mele tê. Gayekî mele binê zikî wî belek e, hinekî sipî ye. Lawik tê hinda apê xwu dibê:

- Apo ma çima gayê mele belek e, çima ê me ne belek e?

Apê wî dibê:

- Lawo de ê me herdu jî reş in e⁴ ji ku zanim çima ne belek in.

Berhevkar:
Mahpûs SERHEDÎ

Lawik dibê:

- Apo ez ê kefiya xwu li nava ga girêdim, bira ê me jî belek xwiya bike û bira kêfa min jê ra were.

Apê wî dibê:

- Temam, dibê tu dikî bike.

Mîqo kefiya xwu didi nava wî û dere li hinda gayê mele, nêzikî mele disekine. Mîqo texmîn dike ku jinikê were hinda mele bisekine û wê ba mêrê xwu jî bike, ji bo ku mele jî tevî wan nan bixwe.

Jinik tê, bala xwu didê lawo ma way du gayê belek in li wir. Nava wî jî belek e, nava wî jî. Dibê: "gelo kîjan gayê mele ye?" Dinêre ku Mîqo li hinda gaki sekinî ye, dibê: "wele a ew ê ku Mîqo li ber e, ew gayê me ye. Ewê din jî ê mele ye." Jinik xwu li gayê din digrê tê, tê bala xwu didê eva mêrê wê ye û ga jî pînekî sipî li navê ye diçêre. Jinik ji mêrê xwu ra dibê:

- Ma te çima gayê xwu wa kiriye?

Mêrik dibê:

- Wele hema Mîqo wer kiriye. Dibê paçkî sipî avîtye ser zikî wî û wer maye.

Mîqo jî ji wira didi rê tê hinda apê xwu'nû amojna xwu. Çaxa ku sifra xwu radixin nan bixwin; jinik ji mêrê xwu ra dibê:

- Misilman dibê te hema ban mele kira jî dibê cî-ranê me yî, gune yî, dibê ew jî niha birçî bûye, dibê ewî jî bihata hinik nan bixwara baş dibû.

Hey jinikê xwu şaş kir, bi ga xapya neçû hinda mele. Îja dixwaze mêrik ban mele ke mele bîne wira. Mêrik ji Mîqo ra dibê:

- Lawo here ba mele ke, ji mele ra jî bêje, bira ew jî were em nan bixwin.

Mîqo dere hinda mele, ji mele ra nabê; "apê min ez şandime pey te hadî em herin nan bixwin." Mîqo dere hinda mele dibê:

- Seyda!

Mele dibê:

- Çi yî?

Dibê:

- Bi xwedê min ji apê xwu ra gotiye mele bi amojnê ra ye, apê min anha were te gever dike⁵ Meleyê feqîr li dor xwu dinire. Mîqo wer dibêje û tê. Tê, ê jinik zani Mîqo şeytan e.

Evana li hêvyê disenin, ê mele nehat di ara wan da sed mètre yan jî dusud⁶ mètre heyî tune yî. Jinik ji mêrê xwu ra dibê:

- Lawo bi Xwedê vî şeytanî ji mele ra negotiye, dibê ma mêze ka mele nehat mele way li wir dewam dike îşê xwu. Ji mêrê xwu ra dibê tu here ban mele ke bira were.

Ê de qey mêrê jinikê jê ra hebki bindest jî bûye. Lê mêrik nav xelkê da jî naskirî bûye. Mêrik dibê: "de ka ez herim, dibê qey Mîqo negotiye." Çaxa mêrik bi rê diçêve ew ê here ban mele ke. Mîqo dibê:

- Apo tu derî, dibê du heb kûçik li hinda mele ne, dibê pirr fena ne. Dibê tèn mera, dibê te hema nê-zikê mele kir dibê du heb kevira bide destê xwu ku kûçik hatin tu bi wan kevira lêxî.

Ê Mîqo çûye ji mele ra gotiye ku mi ji apê xwu ra gotiye mele bi amojnê ra ye. Apê wî dibê:

- Temam.

Çaxa apê wî berî dide mele, ber bi mele diçe ku bankê bê were nan bixwe. Mele dibê: "wele apê wî vay hat, dibê rast e Mîqo jê ra gotiye." Apê Mîqo digihê nêzî mele xwarê erdê dike du heb sê heb kevira dixê destê xwu, mele hema gayê xwu disekinîne û berî dide gund û direve.

Jinik dibê:

- Mîqo çima mele revya?

Mîqo jê ra dibê:

- Mi ji apê xwu ra gotiye; "mele bi amojnê ra ye," dibê mêze way çû li mele xe, dibê bi quran apê min were te jî dikuje.

Mele çaxa direve apê Mîqo car din berî dide jina xwu û wan dizivire, tê. Jinik bala xwu didê ku mêrê wê ber bi wan tê. Jinik hema hêz didi xwu ew jî direve. Apê wî tê dibê:

- Çima amojna te revya, dibê ku da dere û dibê mele jî revya çima gelo?

Mîqo dibê:

- Wele amojna min, ji mi ra got apê te temê li min nake, dibê gotye ez ê herim ba birê xwuna kim⁷ bira werin li apê te xîn. Yanî dibê apo wele jinik çû mala bavê xwu gaziyê.

Çaxa ku Mîqo were dibê apê wî ji li alîkî direve. Dibê wexta ku apê wî direve ji tirsana tizbiya xwu na nod û neh libê di cî da dihêle û direve. Mîqo tizbiya apê xwu hildide û dixê civa⁸ xwu. Ê Mîqo şey-

tan e nan gi⁹ ma ji Mîqo ra. Mîqo dikeve ser goştê hilûya xwu têr dixwe û radibe ser xwu.

Mîqo radibe dere bala xwu didê way hinik bi dasa nan diçinin. (De berê nan [genim] bi dasa diçinin.) Mîqo dibê:

- Selam elêkim

- Elêkim selam.

Mîqo dibê:

- Lawo wî¹⁰ çî ketinê genim diçinin, dibê way esker ketye nav gunda û dibê gotine genimê xelkê tevî dişewitînin. Dibê apê min gotî wexta ku dewlet bişewitîne pê zora mera dere, dibê apê min gotî here ji wan ra bêje heta dewlet dişewitîne. Bira hema ew bi destê xwu agir bera genimê xwu din û bişewitînin, ma çîma êdî dewlet bira bişewitîne.

Vana dibên:

- Lawo ma apê te çawa wisa dibê, dibên ma em ê çawa ji te bawer bikin?

Mîqo hema tizbiya apê xwu ji beriya xwu derdixe rava dike¹¹ dibê:

- Ha ava tizbiya apê min, dibê ma ev ne tizbiya apê min e? Dibê hûn giş ji tizbiya apê min naz dikin.

Vana dibên:

- Erê wele lawo, ew tizbi ya apê te ye. (Dime apê Mîqo merikî belî başî bûyi, qedrê wî nav xelkê da hebûye.)

Herkes hema arê xwu ji bêriya xwu derdixe û bi genim ba datîne û genim tevî dişewitîne. Dibê vana tev direvin û derin; mêrik(apê Mîqo) bala xwu didê kes li dû nehat, mele dinêre kes li dû nehat, jinik dinêre kes li dû nehat. Vana dibên; "heyran vaya çî ecêb bû hat serê me." Herkes tanga xwu da mêze dike eva tişta ku hatî serê wan tev derew e. Dibên; "wele eva çî hebe lawik anî serê me." Ija tev dikevin pey Mîqo ku Mîqo bigrin, heyfa xwu jê derînin. Dibên; "lawo hela bala xwu bidnê ya ku Mîqo anî serê me."

Mîqo dizane êdî îşê wî ne baş e. Mîqo ji wira direve dikeve devê newalkî dibê; "ez ê bi çolê kevîm û herim. Dibê wisa nebe vana yê min dikujin." Dere dere rastî melakî tê. Dibîne ku way mele hespa xwu li wir girêdaye, mele li binê zinar rûniştîye û destaf digre. (Dême Mîqo dijminê mela bûye.) Mîqo dibê:

- Seyda, seyda! Dibê zinar bi ser te da hat xwarê! Dibê seyda zinar ket zinar ket.

Seyda dev ji pantorê xwu û şelwarê xwu, hey çî lê hebe dev jê berdide û seyda hema radibe herdu mêlê¹² xwu para va dide zinar, bi zinar digri û di-sekine. Her tiştê seyda ma li derva û qûna seyda tev bigû ye?

Mîqo dibê:

- Seyda xwu tev nede, dibê hema tu xwu tevdi zinar bi ser te da tê.

Seyda:

- Lawo dibê kuro ez çer bikim?

Mîqo dibê:

- Seyda tu a bi wî hawî¹³ zinar bidi seknandin ez heya derim gund gaziye.

Seyda dibê:

- Lawo hema li hespa min siyar be xwu zû bigîne gund bira werin min ji binê vî zinarî xilas kin. Seyda bi hawî tût û rût bi ser wî gûyê xwu da disekine. Mîqo li hespa wî siyar dibe û dere. Seetik du seet dere seyda xwu pê kiriyê û kevir girtiye, ê kes nayê gaziya seyda. Seyda dibê; "lawo bi Xwudê vaya nayê, dibê vaya êdî çû." Hişê seyda tê serê seyda ku Mîqo hîleyak anî serî wî. Seyda hema bi carkî ji ber zinar direve, mêtراكî du mêtراكa deh mêtراكa direve dibîne ku ne zinar tê ne tiştek tê. Seyda dibê; "axxx lawo te çî anî serê min, te ez xapandim û rezil kirim, bênamûs!"

Ê Mîqo êdî dide rê û dere, êdî hespa wî ji heye. Seyda ji daye pey Mîqo, Mîqo teqîb dike ku hespê jê bistîne. Dibê Mîqo dere mêze dike way yek cot diki. Mîqo dibê:

- Ji te re qewet be.

Mêrik dibê:

- Xwedê ji te razî bi, tu sax bi. Mêrik dibê xêr i, tu ji ku da tê ku da derî, ma vaya çî hesp i, bi te ra yî?

Mîqo dibê:

- Wele hespa min i, dibê hespik pîrr baş e, dibê ez difroşim jî.

Mêrik dibê:

- Ê tu difroşî, ka dibê tu bi çî difroşî hema bide min ez bikirim.

Mîqo dibê:

- Kuro bi Xwudê ez birçî bûme, dibê tu heri gund-malê. Dibê tu şorbaki wer temmîz û delal ji mi ra têki qoşxanekî tişkî û bîne. Dibê ez têr şorba xwu bixwim û dibê bira hespa min jî ji te ra be.

Mêrik dibê:

- Lawo ma çawa hespa te bi qoşxanek şorbe ji mi ra be? Dibê ma ez ana¹⁴ herim ez ê şorbê seetkî da çêkim bînim.

Mîqo dibê:

- Ma ez ji hespê çer dikim, dibê ji mi ra lazim nîn e, dibê ana ji mi ra şorbek, xwarinek lazim e, dibê ez birçî me.

Mêrik jê ra dibê:

- Mêze va herdu gayê min teslîmê te, heya ez diçim gund ji te ra şorbê çêdikim û tînim.

Mîqo dibê:

- Temam.

Mêrik dere gund ji jina xwu ra dibê:

- Jinik min hespik bi sianik¹⁵ şorbe kiriye. Dibê zû şorbê bi ser di¹⁶ û were em afirê hespê çêkin.

Jinik dibê:

- Temam

Û şorba xwu didi ser. Mîqo jî gayê mêrik difilitîne, misasa cot tîk diki û hinik rêxa gayê wî digri, di jor da dide ser serê misasê û li serê zevyê herdu gayê mêrik dajo derî.

Mêrikê ku çûye şorbê afir çêdiki, jinik şorbê dîke-lîne filan û bêvan. Jina wî jî hemle bûye. Mêrik afirê xwu çêdiki, benê xwu pêva girê didi, şorbe jî dikeli. (Ê de meseleka me Kurmanca heyê dibêjin hesp tune afirê hespê hazir dike.)

Mêrik ji jina xwu ra dibê:

- Keçê dibê hela ez serê xwu têkim benê hespê, ku mera di piş wî ra derbas be hesp dîzika xwu bavê dîzika wî dighê mera yan na? (Yanî çî ye ku hesp anîn wê xwu ji hespê mihafize bikin.)

Jinik dibê:

- De serê xwu têkê.

Mêrik serê xwu dixê ben jinik jî awa di paş wî ra dere, her wekî ku jinik di paş hespê ra dere, wisa ji xwu ra çêdikin. Mêrik ku ça zîtka xwu davê di serê zîkê jinikê da lê dixê. Ê jinik jî bi hemle ye, zaroya jinikê dikeve û dimire. Jinik ji mêrê xwu ra dibê:

- Lawo çî bû bû, dibê qene tu zû here wê hespa xwu bîne.

Mêrik radibe şorba xwu dixê qoşxanekî dide ser serê xwu ku here hespa xwu bîne. Jinik dibê:

- Mêze ku te hesp anî hesp ku bizê, dibê hey ce-niya wê mê be, ji mi ra ye; çimkî dibê te e ji xistim zirarê, zaroka mi ji ji ber min çû.

Şorbe li ser seri mêrik e, mêrik tîne xwu xar dike ku qirşik ji erdê hilde bêje; "wele ez a viya jî nadim te," şorba wî di ser serê wî da dikevi erdê tev dirje. Mêrik car din şorbê dide ser heya şorbe dikeli, heya mêrik dere ber serê zevyê, ê êvar e çî ga yi, çî Mîqo yi, çî hesp i. Mêrik li dora xwu diniri¹⁷, mêze dike way misasa cotê wî tîk kiriya û sila rêxê li ser serê misasê ye. Mêrik li sekna misasê û rêxa li ser misasê dinire dibê; "wele gayê min tî bûyi çûye ezmana avê bixwi. Çimkî dibê wa rêx kirî û rêxa wî jor da hatî ser misasê." Destê xwu didi ber çavê xwu û li asîmana mêze dike ka ga li ku xwiya dikin. Dibê; "way beliyi ga çûne ezmana, başqe di ciki da neçûne."

Dibê ew seydayê ku Mîqo hespa wî biribû tê, hey va yek li ser piştî dirêjkirî ye, destê wî li ber çevan e û qame¹⁸ mêze dike.

Seyda dibê:

- Lawo kuro ji te ra qewet be, merheba tu çî diki li vira?

Mêrik dibê:

- Huşşşş! dengê xwu neke, gayê min çûne ezmana. Ez heta bi hawakî wan dibînim dengê xwu neke.

Mele dibê:

- Lawo gayê te çawa çûni ezmana?

Mêrik dibê:

- Ez li vira bûm, dibê yek hat hespik wî hebû, dibê min hesp jê kiribû û dibê ez heya çûm malê hatim. Dibê ne ga ne, ne mêrik e, ne jî hesp e. Dibê way ga jor da, di ser misasê da rêx kirine, dibê yeqîn çûne ezmana avê vexwin.

Mele dibê:

- Le lawo rabi ser xwu, dibê wele wî çî anî serê te wisa jî anî serê min. Mele des davêjê dibê rab rab dibê li min jî wer kirî wî bênamûsî.

Mîqo herdû gaya dide pêşya xwu tê tê, rastî şî-vankî tê. Mîqo û şivan:

- Selam elêkim

- Elêkim selam (*filan û bêvan*).

Mîqo dibê:

- Lawo şivan dibê ez ê erdê bikolim, te hata nivî tîxim erdê, dibê hey tu xwu ji erdê der xî ez ê vê hespê û herdu gayana bidim te.

Şivan berê ewil bi temayê digre, xwu nade ber paşê dibê:

- Temam. Dibê tamam.

Evana erdê dikolin Mîqo heta navê şivan dixê erdê, dora şivan tijijje kevir dike, kevir a tê da dikute, di-şidîne û xweliyê dixê ser kevir a. Mîqo ji şivan ra dibê:

- De derkeve.

Şivan xwu li v'alî dike naleqe w'alî dike naleqe û şivan bi penca bi erdê dikeve, Mîqo pez jî dajo.

Şivan dibê:

- Lawo pezê min nîn e, ê xelkê ye.

Ê jî kê ra dibê Mîqo pez dajo, dere. Şivan haho dike çî dibêje kes tune. Qederek wext derbas dibi şivan mêze dike way du heb peya hatin: Cotkar û mele. Evana tîne mêze dikin way yek heya nivî di erdê da yî û were wera wî yi. Evana dibên:

- Lalawo çer bûyi bi te, tu waya di erdê da yî?

Şivan dibê:

- Wele yek hat, dibê du ga û hepsek li pêşyê bûn hat û li min wer kir û dibê pezê min jî ajot û çû.

Mele û cotkar dibên:

- Wele lawo qet nebêje ewî bênamûsî li me jî wer kir.

Mele dibê:

- Hesp hespa min bû û dibê ga jî ê vî camêrî ne.

Radibin şivan ji erdê derdixin. Mîqo pez dibe diforoşe ji xwu ra pê malê çê dike, dizewice. Êpê zeman derbas dibe. Ê din jî teqîb dikin heta ku Mîqo bibînin. Teqîb dikin, dikin mala Mîqo dibînin û êvarkî roavakî diçin ber derê Mîqo dibên:

- Selam elêkim!

Mîqo dibê:

- Wey elêkim selam.

Hevdu nas dikin, herdu serî jî meselê dizanin.

Mîqo qedr û qîmeta wan digre nan, av filan û bêvan. Mîqo şîva êvarê ji wan ra helawê çêdike. Êvarê Mîqo piştî şîvê dibê:

- De kerem kin, îşê we çî bi min heye hela bêjin.

Evana dibên:

- Lawo pekî te çîma li me wa kir, te heywanê me giş bir, te em perîşan kirin.

Mîqo dibê:

- Wele heywanê we rast e, ez înkâr nakim mi aniyî; yalaniz¹⁹ dibê şertkî mi heye dibê hey win wî şertî bi çî neynin wele dibê ez ê serê we teva jêkim û kes jî hay ji we tune. Lê dibê hûn bi çî bînin ez ê malê we gişî serê sibê bidim we û herin.

Vana ditirsin dibên; "lawo wele çî bêjî ji vî bênamûsî tê, dibê eva yê me bikuje." Dibên:

- Hela bêje şertê te çî yî?

Mîqo dibê:

- Wele esas şertê min pîrr ne giran e, yalaniz hinkî rîska-talûka wî heyî.

Evana dibên:

- Çî yî hela bêje?

Mîqo dibê:

- Mêvanê min ku were mala min gere wê şevê li mala min rakeve. Lê dibê mêvanê min gere wê şevê bi xwu da nerî, hey dibê mêvan bi xwu da birî diya min dimire. Dibê diya min bîmire gere ez wî mêvanî bikujim. A dibê serê sibê em rabûn ku mêvan bi xwu da nerî be ez malê wan didimê.

Mele dizivire ser hevalê xwu dibê:

- Lawo ez we nizanîm; lê min heta niha tu wextê di xwu da neriyî.

Hevalê wî dibên:

- Heyran wele me jî heya niha bi xwu da neriyî.

Evana şertê Mîqo qebûl dikin. Ê evana çend zeman e, li pey Mîqo digerin, westiyane. Mîqo jî mexsûz seetê li van dirêj dike dirêj dike vana êdî bê hemdî ji xwu derin û dikevin xewa giran. Ew ku xew ra derin Mîqo jî jina xwu ra dibê:

- Jinik zû rabe helawkî çêke bira rûnê wê zêde be.

Jinik radibe helawê çêdike. Mîqo helawê sar dike, bala xwu didê erê way mêvan êdî ketine xewa kûr. Mîqoyê me doxîna şalvarê şivan vedike lepek helaw dixi navrana şivan. Ê şivan westiya ye

bixwu nahisi. Doxîna cotkar vedike du lep helaw dixê navrana wî, a mele vedike sê lep helaw jî dixê navrana mele.

Ê de ka şivan tim ku wexta şevîne were şiyar dibin. Şev derbas bû wexta şevîna şivan hat, şivan şiyar bû. Şivan çer şiyar dibi bi xwu dihisi û destê xwu dibi navrana xwu dibê; "lawo mi bi xwu da nerî be?" Şivan destê xwu dibe nava nigê xwu destê wî di nav helawê ra dere. Şivan dibê; "wîwîwî dibê wele mi bi xwu da riye. Lawo dibê hema şansê mi bû îşev wiha hat serê min. Dibê di he-yata mi da tişkî waya nehatîbû serê min." Şivan tîne ku ban mele ke paşê dibê; "wele mele exlaq-siz e, dibê ez ê jî cotkar ra bibêm mi bi xwu da riya." Çiyê wan li rex hev bûye. Şivan hêdika diniçîne cotkar dibê:

- Lawo, lawo! Hela rabe.

Cotkar dibê:

- Çî ye vê şevê ha tu nahêlî em rakevin?

Şivan dibê:

- Lawo hela rab rab, dibê mi bi xwu da riya.

Cotkar dibê:

- Lawo nelet li te hato dibê te nikari bigirta heya serê sibê.

Şivan dibê:

- Lawo cotkar hela binêre te jî bi xwe da nerî be?

Cotkar carê des davê navlinga xwu; bavoooo! Cotkar xwu berbat kirye. De helaw bi rûn jî bûye cotkar hema xwu gevizandiye û helaw heta serserê wî tê geryaye. Şev e îşiq tune, tiş tune, tarî ye.

Evana dibên:

- Lawo em çer bikin? Dibên lawo wele gere ban mele jî kin, bira mele jî rabe hela ew dibê çî û dibên belkî em ji vir direvin yan na dibê Mîqoyê me bi-kuje.

Mîqo jî şiyar e, xwu li wan daye gudariya dibê; "hela ka vana çer dikin?"

Vana diniçînin mele, ba mele dikin dibên:

- Mele rab me bi xwu da riya.

Mele dibê:

- Lawo gelî bênamûsa mi zanibû winê tişkî bi serê me bikin.

Vana dibên:

- Mele hela tu jî li xwu biniri, tiş bi teba jî heye yan na?

Mele xwu wa dike wa dike, mele nikane xwu di ciyê xwu da tevde. Mîqo navrana mele tijje helaw kirye. Vana dibê:

- Mele çibû deng ji te nayê?

Mele dibê:

- Lawo wele min tijjijî kiriye, dibê rab, dibê niha diya vî bênamûsî miriye dibê em zû herin. Lawo dibê şertê wî bi me ra heye. Dibê way me hersêya jî bi xwu da riya. Dibê bi Qur'an viya serê sibê rabe me hersê ya jî dikuje.

Mîqo xwu li wan dide gudariya, deng tev diçe Mîqo. Mîqo digrî, diqare dibê day ma tu diki bi-miri? Dengê giriyê Mîqo dere mele wan. Mele dibê:

- Lawo zû kin dibê diya Mîqo dimre em birevin.

Hema radibin bi des hev digrin derdikevin derva û direvin. Evana di rê da direvin cotkar û şivan dibên:

- Mele dibê wele ew şiva ku me êvarê xwar dibên eynî ew bîn ji gûyê bi te va jî tê.

Mele dibê:

- Lawo ez hevalê we me win henekê xwu bi mi dikin?

Mîqo bi vê şeytaniya xwu ji wan xilas dibe û hesp, ga, pez û bi ser da jî şeytaniya Mîqo, tev ma ji Mîqo ra.

Xelmîşoka mi li dihara, rihmet li dê û bavê guhdara.

Çavkanî: Şewket KÖSE

Temen: 55

Perwerdehî: Nexwende

Herêm: Gundê Alçimenê/Qerejdax/Amed

Dem: 10/12/2015

¹ Xwu'nû: Xwe û

² Hilûk: Elok

³ Halbû: Halbikî/hal ew bû ku

⁴ E: Ez

⁵ Gevkerin: Sikitandin

⁶ Dusud: Du sed

⁷ Herim ba birê xwuna kim:

Herim bangî birayên xwe bikim, gazî wan bikim.

⁸ Civa: Bêrik, cêb.

⁹ Gi: Giş, hemû

¹⁰ Win: Hûn

¹¹ Rava dike: Ray didê, nîşan dide.

¹² Mêl: Mil

¹³ Hawî: Awayî

¹⁴ Ana: aniha

¹⁵ Sianik: Sehenek, teyîkek, lalîkek

¹⁶ Şorbê bi ser di: Şorbeyê bide ser (agirî)

¹⁷ Diniri: Dinêre

¹⁸ Qame: Jor

¹⁹ Yalniz: tenê

WERDENE

Surya HÛMAN

• Binhadir

Ewilî gorey kom û kulfetê xo rê mîrê xo halawênê. Mîr yeno we. Heta mîr yeno we ma zî ey çax mîyanê/zere binhadiri hedre kenê.

Mîyanê binhadiri;

- Tantur

- Vezd/Don

- Pîyanzo wişq

Ewilî ma pîyanzanê xo tole kenê, ma ey kenê werde dima zî ma biney qelnenê û mîyanê tantur û vezdî de têdayene.

Mîrî xo kenê kundanê qican, kurmancî te ra vanê girekî, zazakî zî te ra vanê kundî.

Ma pay şive/tîre kundanê tenik akerdenê zere ko hedre kerdo ey kenê mîyanê cî û mîrê xo kenê diqat ma lewanê mîrî gişt kenê semedoko kîr hanê bo.

Ma mîrî xo ewilî erzenê serê sêle û dima zî erzenê binê sêle hetanî heme hetê binhadiri biqendelî.

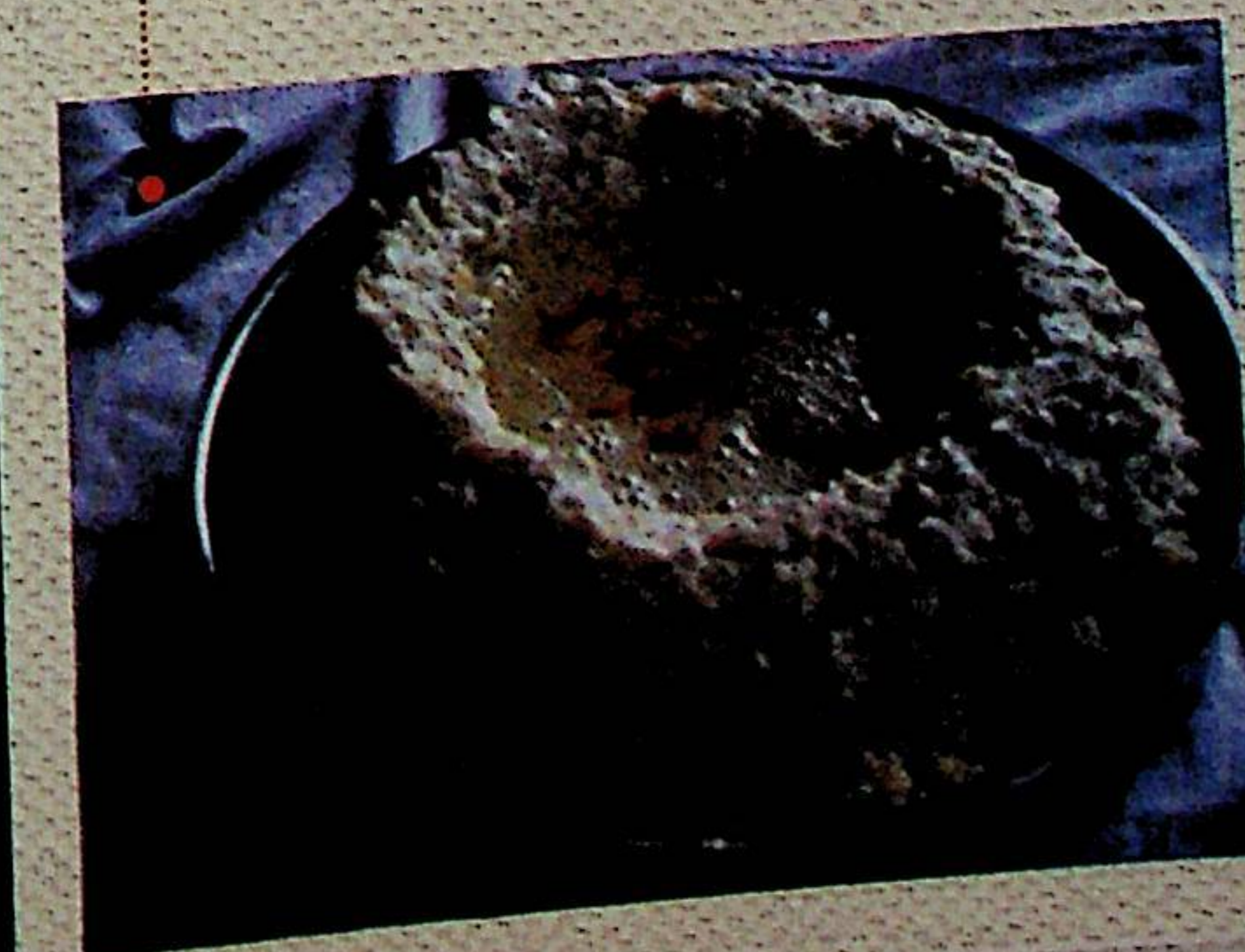
Çime: Fikriye HÛMAN

Serrê aye: 43

Perwerdehî: Nêwende

Herêm: Qurmik/Licê/Amed

Serre: 2015

Ozan AKTEKÎN

Dawetên Herêma *Mûşê*

Bi gelemperî lawik û dê û bavên wî gelek caran digel wan xwişka lawik a mezin jî bi hev re diçin mala keçikê. Dema çûna mala keçikê, malbata lawikî bi xwe re tiştên xwarin û vexwarinê bi xwe re dibin. Dema ku çûn malbata lawik û malbata keçikê bi hev re dişewirin.

Em niha ji herêma serhedê-jî bajarê Mûşê minakeke dawetan bidin, ka em lê binêrin ew dawetên xweş û geş çawa çêdibin.

Çanda dawetan bi rastî jî di nav me Kurdan de çiyekî girîng digire. Gelê Kurd jî kêf û şahiyê pir hez dikin, ji ber vê yekê jî dawetên Kurdan wek mîna mîhrîcanan xweş û geş dibin. Lê belê di nav dawetên Kurdan de li gorî herêman cudahi derdikevin holê. Em vê cudahiya di nav dawetan de dikarin li her herêmê bibînin. Lewra çanda her herêmê cuda ye. Di çand û hunera me de, di dîroka me de evîndarî pir muhîm e. Di çanda me de gelek çîrokên evîndariyê hene, mîna ku Mem û Zîn, Siyabend û Xecê, Derwêş û Edûlê hwd. Bi rastî jî eşq tiştêkî xweşik e-û di navbera keç û xortan de jî gelek caran eşqên mezin çêdibin lê mixabin hemû aşiq jî nagêhêjin miraza xwe, lê dema ku digihêjin mirazê xwe jî ew car bi dawetêke mezin û geş re diçin ser mirazên xwe. Em niha ji herêma serhedê jî bajarê Mûşê minakeke dawetan bidin, ka em lê binêrin ew dawetên xweş û geş çawa çêdibin.

Niha ji gundê Dêrik ê ku bi Milazgirê ve girêdayî ye li ser dawetên wan em ê bisekinin. Gundê Dêrikê gundekî mezin e, nêzikê 300 mal di gund de hene û kêm zêde 1000 mirov tê de dijîn. Dawetên wî gundî pir xweşik û rengîn in.

Destpêka Zewacê

Belê em niha ji serî de dest pê bikin, ka zewac çakî' dibe û çakî dest pê dike. Li herêma Mûşê dema ku xortek bixwaze bizewice şertê pêşî divê eskeriya xwe kiribe. Piştî eskeriyê eger lawik ji xwe re keçek nedîtibe dê û bavên lawik li gor malbat, çand û ûrfa xwe ji lawê xwe re li keçekê digerin. Hin ciwan jî piştî eskeriyê diçin ji xwe re kar dikin ji ber ku qelend rînda xwe temam bikin. Li herêma Mûşê nextê? keçikan di navbera 10-20 zêran de ye. Lê ev qelend piranî jî bo cihazê bûkê tê serfikirin. Belê em niha dest ji qelend berdin û herin destpêka zewacê, çi dibe û çi diqewime? Dema xortek dawa zewacê bike, ew xort caran tiştên ecêb dike, mîna ku bixeyde, dema ku xort li mameyan digere, ew çax dê û bavên wî dizanin ku ew dixwaze ku bizewice. Ew tiştên ku min qala wan kir di çanda berê de hebûn, lê niha tiştên wisa kêm mane. Heger dildariyêke lawik hebe, ew ji diya xwe re dibêje û diya lawik jî ji zilamê xwe re dibêje. Bi vî awayî bavê lawik diçe ji bavê ke-

çikê re qala rewşa wan dike û heger ku bavê keçikê qebûl bike vê carê bavê keçikê diçe ji xanima xwe re behsa xwezgîniyan dike, xanima wî, jî ji keça xwe re dibêje, heger keç qebûl bike, rêya mala xwe didin xwezgîniyan. Malbata lawik diçe xwezgîniyê.

Xwezgîni

Bi gelemperî lawik û dê û bavên wî gelek caran digel wan xwişka lawik a mezin jî bi hev re diçin mala keçikê. Dema çûna mala keçikê, malbata lawikî bi xwe re tiştên xwarin û vexwarinê bi xwe re dibin. Dema ku çûn malbata lawik û malbata keçikê bi hev re dişewirin. Keçik ji mazûwanên xwe re çayê amade dike û pêşkeş wan dike. Piştî re jî lawik û keçik, carna jî li gel wan xwişk an jî dotmameke keçikê bi wan re diçin odê û bihev re dipeyivin. Di odê de ji şert û mercên xwe ji hev re dibêjin û heger keç û lawik li hev bikin, daxwaza xwe ya zewacê jî dê û bavên xwe re dibêjin. Ku malbatan jî li hev kirin û ku qedera wan jî qebûlbe, zewaca wan çêdibe. Piştî lihevkirinê dema şahiyê tê, yanê dema nişanê tê. Nişan, di zewacê de merhela herî serî ye, dema nişanê, malbata lawik ji bo nişana xwe gustîl û bazinên xwe distinin. Her du alî jî ji bo nişanê gazi heval, meriv û çoranên xwe dikin.

Dema Nişanê

Dema ku diçin mala keçikê, mazûvan ji mêvanan re xwarinê çêdikin. Piştî xwarinê bavê lawikî tevî mêvan û rûspiyan, gazi bavê keçikê dikin ku ji bo qelend bixwînin. Wê demê bavê keçikê û merivên wî fikrên xwe dibêjin eger ku bavê lawik jî qebûl bike ew çax qelend tê birin. Dema ku qelend tê birin, bavê keçikê jî ber xatirê mêvanên xwe qelendê keça xwe hinek kêr dike. Piştî lihevkirinê re fatîha tê xwendin û nişana wan dibe. Li vê herêmê di navbera nişan û dawetê de sê van jî çax meh hene. Piştî nişanê di navbera sê van jî çax mehan de şahiyek çêdibe û ji vê şahiyê re dibêjin heftelîx. Heftelîx berê mezinan, ji ber ku heftêyek piştî nişanê dawet kirine, em jî vê heftelîx re dibêjin heftelîx lê wek hertîştî ev adetên me yê berê jî hatine guhertin, niha çand meh piştî nişanê dawet çêdibe.

Heftelix (Heftane yan jî Şîrînahî)

Zemanê berê wek niha Heftelix tune bû. Ji bo Heftelixê Şîrînahî dihat gotin. Roja Şîrînahiyê mala zavê ji bo mala bûkê şekirê toz ê çayê dibirin. Ev şekirê toz dikirin di nav qoçxaneyêke mezin de û dixistin şerbet. Ji bo her mêvanekî şerbet belav dikirin.

Heftelix şahî ye û dema keyf û reqsê ye. Heftelix pêşiya dawetê û tenê li mala bavê bûkê tê lidarxistin lê hemû tevdirên heftelixê bavê zavê tîne cî.

Tevdira heftelixê jî ev in: Gerek bavê zavê saz-bendekî (orkestra) bigire. Gerek çerez (êmiş) bikire. Ji bo bûk û malbata wê xelatan bistîne. Di roja heftelixê de bavê bûkê destûr bide zavê, ew diçe mala bûkê û tevli heftelixê dibe, lê

heger mala bûkê li ciyekî dûr be an jî xezûrê zavê destûr nede zavê, ew li mala xwe di nav xeyalên xwe de dimîne (piranî zava tevli heftelixê dibe). Sibeha heftelixê, bûk, zava, berbû û birazava diçin kuafor, porên xwe çêdikin, kincên bûkanî û zavatiyê li xwe dikin.

Heftelix piştî nîvro dest pê dike û heya êvarê, piştî hina bûkê xilas dibe. Roja heftelixê mêvan û ciwanên hatine dawetê govendê digerin û roja xwe bi lîstikan diqedînin. Bi rastî jî gelek cureyê govendê li hêla Milazgirê hene. Wek mînak; delîlo, cîda, koçerî, şêxanî, qilîçkiya sivik û ya giran hene. Dema ku wextê hinê tê, keçik bûkê tînin holê, dev û dora wê digirin, bi stran re tepsiya hinê li ser serê bûkê digerin. Bi coşeke mezin heftelixa xwe diqedînin. Mêvanên ku hatine dawetê jî û tevli malbata zavê

vedigerin malên xwe lê bûk li mala bavê xwe dimîne.

Siwarkirin

Siwarkirin merhaleya dawetê ya herî dawî û ya herî girîng e. Piştî heftelixê çar an jî pênc meh şûnve bûkê siwar dikin. Di navbera heftelix û siwarkirinê de malbata zavê tevî xelatên ku stendine diçin mala bûkê. Xelatan didin mala bûkê û roja siwarkirinê diyar dikin. Wextê dawetê herî dereng di navbera hefteyek an jî deh rojan de eşkere dibe.

Di nava heftê de malbata zavê tevdirên dawetê dibînin. Tevdirên dawetê wiha ne: Bavê zavê ji bo mêvanên xwe xwarinên xweş bê çêkirin diçe goştê sor distîne; li ber goştê sor, birinc, cacix û tirşik tê çêkirin. Tevdirên din jî çerez, sazband, bangname hwd. Dema ku ew tişt amade bûn, pişt re eger ku hebe birayê zavê an jî pismamê zavê ji nas û xwediyên xwe re bangname dişînin, wê demê ji bo dawetê merivên zavê yê ku ji bajarên dûr dijin jî tîne tevli dawetê dibin.

Roja pêşiya dawetê danê nîvro malbata zavê hin erebeyan digirin û tevli milletên xwe diçin mala bûkê ji bo hina bûkê. Belê roja pêşiya siwarkirinê jî hina bûkê çêdibe. Ew çax jî mîna heftelixê ye û bi rastî demeke pir xweş e. Lê ji bo bûkê û malbata wê hinek bi xemgîni derbas dibe, lewra ew şev ji bo bûkê şeva dawî ya li mala bavê wê ye. Ew şev dawet heya derengiya şevê didome. Dema ku qediya jî malbata zavê û hemû mêvan belav dibin û diçin li malên xwe. Bûk, berbû û xwişkek an jî dotmameke zavê li ba bûkê dimînin. Roja din malbata zavê sibeh zû radibin dîsa tevdirên xwe dibînin. Sibehê birazava, zava hildide û diçin mala bûkê. Bûkê tevî berbû hildidin diçin kuafor, dema ku karê wan diqede, vedigerin diçin li mala bûkê û li benda malbata zavê disekin. Dema ku malbata zavê tê ku bûka xwe bibin, birayê bûkê qurdela piştî wê girêdide û xwişka bûkê jî li pêş derî disekine ji bo bavê zavê xelatekê bide wê, heya ew xelata xwe nestîne rê nade wan. Xelatên din jî ev in: ji bo balîfok (balîfa biçûk) û ji bo sindoqa bûkê xelatê girtin. Xelatên tîne girtin jî bi gelemperî zêr an jî pere ne. Piştî jî dawetvan li erebeyên xwe siwar dibin û diçin mala zavê.

Dema ku bûkê tê li ber derî sazband dest bi stranan dike. Hinek ciwan ji kêfa xwe guleyan

berdidin hewayê, dûre ciwan dest bi govendê dikin. Bûk û zava li ciyekî rûdin û keç û xort tîne wan pîroz dikin. Govend heya nîvro, heya ku xwarin amade be didome. Dema ku xwarin tê, sazband disekin. Camêrek tepsiyekê hildide û ji bo mirovên ku hatine dawetê xelatên xwe bavêjin diçe ciyê ku mêr lê kom bûne. Bi heman awayî jinek jî diçe nav jinan ji bo xelatan bistîne. Dema ku mêvanan xelatên xwe avêtin ew camêr bi dengê bilind dibêje çiqas xelat hatiye li ser dawetê û dûre jî ji bo mêvanan xwarinê tînin. Aspêjê xwarinê li benda xelata xwe dimîne, piştî stendina xelatê xwarinê li mêvanan belav dike, ev xelata ku tê stendin jî bo sitîla goştê tê stendin. Pêşiya xwarinê çerezan belav dikin. Dema ku mêvanan xwarinên xwe xwarin û çerezên xwe hildan diçin cem bav û apên zavê ji bo daweta wan pîroz bikin. Piştî jî ciwan û mezin dest bi govendê dikin û govend heya hina zavê didome. Bêriya hina zavê birazava ji bo ciwan werin li ser hina zavê gazî wan dike û ji wan re kaxizên hinê dişîne. Dema dibe êvar hina zavê dest pê dike, ciwan tîne li ser hinê û bi gelemperî deh panot davêjin li ser hinê. Ew pereyê ku tê ser hinê ew digihêje birazavayî, dema ku hine xilas dibe, hinek ciwan diçin li serbanî agirbazî (havaî fişek) ditêqînin. Piştî jî govend dîsa dest pê dike û bi coşeke mezin didome û heya nîvê şevê berde-wam dike.

Mehrîrîn

Mehrîrîn li gorî dîne Îslamê jî bo zewacê bê temamkirin û şexs bibin helalîyên hev ji aliyê me-layan ve tê birîn. Roja siwarkirinê mehr tê birîn. Bi hatina mela re bûk û zava ligel du şahidên xwe diçin odê. Mela ji her duyan dipirse: hûn hev wek jin û mêr qebûl dikin an na? Heger bersiva wan erênî be mela mehra wan dibire û fatîha tê xwendin.

Bûk pirî caran ji zava mehr (navê xelatê) dix-waze. Heyamên berê bûkan piranî çêlekek an jî bizinek dixwest. Di dewra niha de piranî bazin an jî zêrê mezin tê xwestin.

Xwedayê mezin mirazê hemû ciwanan bike...

- 1 Çakî: Çawa
- 2 Next: Qelend
- 3 Heftelix: Heftane

PAŞA Û DİZD

Arêkerdox:
A.Hamit ŞALO

Cayk benû cayk nêbenû. Yew pîr yew zî lac ya benû. Enî zaf feqîr benî. Şewik lacek yew deva onû kêye di sere birnenû. Mevac ena devayî paşa ya. Maya xo temî kenû.

- Bewn mi ra wa yew pey nêhesûk ma ena deva birnaya.

Lacekî to şinû sûki di gêrenû. Ewnenû kû delal ha vendenû, vonû:

- Hay hew û hay hew. Ma eşnawûtû ma nê-eşnawûtû mevacîn. Deveyî paşay vinîbîya kom kes dîya ya se wa bîyarû teslim bikû, hay hew û hay hew.

Paşa vendenû wezironî xo vonû:

-Ma ena deva çawa peyda. Yew xo vera nêard. Şima vonî ma se biki.

Serwezîrî hi vonû:

-Paşayî mi qet maraq mek. Ez ena deva pey-dakeno, kom kes berda ya se gerêk cezayî xo vînu.

Wezîr to warzenû şinû vendenû çend heb cenîyon parseko. Hîni ra vonû:

-Şima koni mîyon sûki ber û ber parse kenî hend bikîn şima ena devayî paşay peyda biki.

Cenî konî mîyon kûço ber û ber konî parse wazenî çimonî xo çehar aken û der û dor ewnênî yew cenî yena ver berî lacek dona berir parse wazena. Maya lacek ewnêna yew parsekîk ver berîda cir dûayo kena. Pîrê ona leteyîk goşt dona cenêk û berî xo padona. Cenîya parsek ewnêna enigoşt goşt devawû ûca di gûney goşt sawena berî lacekî ra ew xo vîni kena şina serwezîr het qal goşt û pîre kena. Lac pîre yen ewnênûk ser berî hîni pey gûn nişo bîyû yew. Şin zere maya xo ra persen maya hî senî ka qal û cenîka parsek kena lacek cadî vecenû teber kom cî ber yenû hî ver pey gûn nişo kenû şinû.

Serwezîr cenêka parsek û çend keso gênû şinû ay kûçe ewnênûk yew ber teyna gûni nîw, heme berî bigûn nişo kerdeyî. Cenîk ra hêrs benu poşmon benu tepa şinû. Ena yew zaf zorî paşay û serwezîr şinû. Paşa serwezîrî ra von ma çawa bik enî dizdi xo ma tepşî. Serwezîr von; "paşayê mi ti qet meraq mek yew pîloney mi esta ena ray ma meheqeq hî tepşenî."

Onu kuçonî ra zerda rûşnen ew merdûmo finen teqibat kom çewt bîbu erdir ay dizdu hîni ra vonû cadî tepşên bîyarîn. Lacek ewnênû heme ca di zerd rûşnayey şinû bîni sewlonî xo

zift kenû ew enî zerdo ser gêrenû pêrey zerdo bîni sewlora dûsenî.

Serwezîr persen vonû:

-Enî zerdo kom arekerdî, merdûmik teqibatî-dey vonî.

-Ma tû kes nêdî bi kû erdî ra zerd girewt. Ma nêzonî çawa tirawyay. Serwezîr û paşay hêrsonî ra delû benî. Paşa, serwezîrî ra vonû:

- Weli bi torî bû. Ti nêşkay yew dizdîk tepşî. Ti vîni ez enî dizdî çawa tepşena.

Paşa warzenû yew cadî textîk don pîro cay keynay xo serî textid virazenû keynay xo benû text ser. Dormarey textî qamîk çal kenû, ew bi awey zebebo dekenû don delalo vendayîş. Delal vonî:

-Hay hew û hay hew, ma eşnawût û ma nê-eşnawûtû mevacîn. Paşayî ma vonû kom kesûk xo biresnû keynay mi ez keynay xo dono aye kesî. Hay hew û hay hew. Ma eşnawût û ma nê-eşnawûtû mevacîn.

Lacek şinû kêye, yew meşkîk genû ew vendenû xalî xo. Xalî ra vonû:

-Xalew emşû bê ma şerî cayk dizdey. Qîsey peron xo ra zerdo vecenû don xalî xo. Xal razî kenû.

Wextûk şew bena varzen pîya şinî cay keynay paşay. Xal donû vernî, senînak xal gam erzen kon mîyan lemîr zebebo. Kift xal tebera monen. Lacek vonû:

-Xalew xo têrmed, vindir.

Xal cay xo dî vîndenû lacek pay non serî kift xal û xo resnenû text keynay paşay. Bi keynay paşay şay benû.

Dest sibehid keynak xo hesêna virarey ya di yew meşkîk esta, nat û wet ewnêna çew çinîkew, dona meşkir erzena.

Paşa merdûmanî xo erşawen û keynara persenî, keyna vona hal hewal ensin bîyû. Paşa kû ena mesela pey hesenû vonû ena ray zî nê bi. Xo rî yewîna pîlon virazenû, vonû vendîn heme carmêdo ayû kû nêrû koşkey mi serey hî cira-kîn. Keynay paşay xelesêna, ci ri yew lacîk benû. Gede hîndî paykewtû, paşa vonû ma kû gedî bik mîyon carmêdo, gede şî kom carmêdî het ay kes pî gedîyew ay wext ezûk dizdî xo tepşo

Rocak carmêd kê paşayid arêbenî, lacekû dizd warzen yew arwêş kenû xo pisti şinû koşkid rûşenû. Gede mîyon carmêdonî ra gêren yenû

dizd ver, dizd pistin xora arwêş nawenû
gedî gede tersen weta şinû

Paşa ewnênûk ena pîloni zî nê tepîşt don
delalo vendayîş vonû:

-Enû dizd wa bêr ez hî keno zomay xo, hî
efû keno.

Delal konû miyon sûk watey paşay qîrenî.
Lacekî dizd warzenû şinû kê paşay. Heme

kerdeyonî xo paşay rî qal kenû. Paşa hî efû
kenû keynay xo donû dizdî ew vonû:

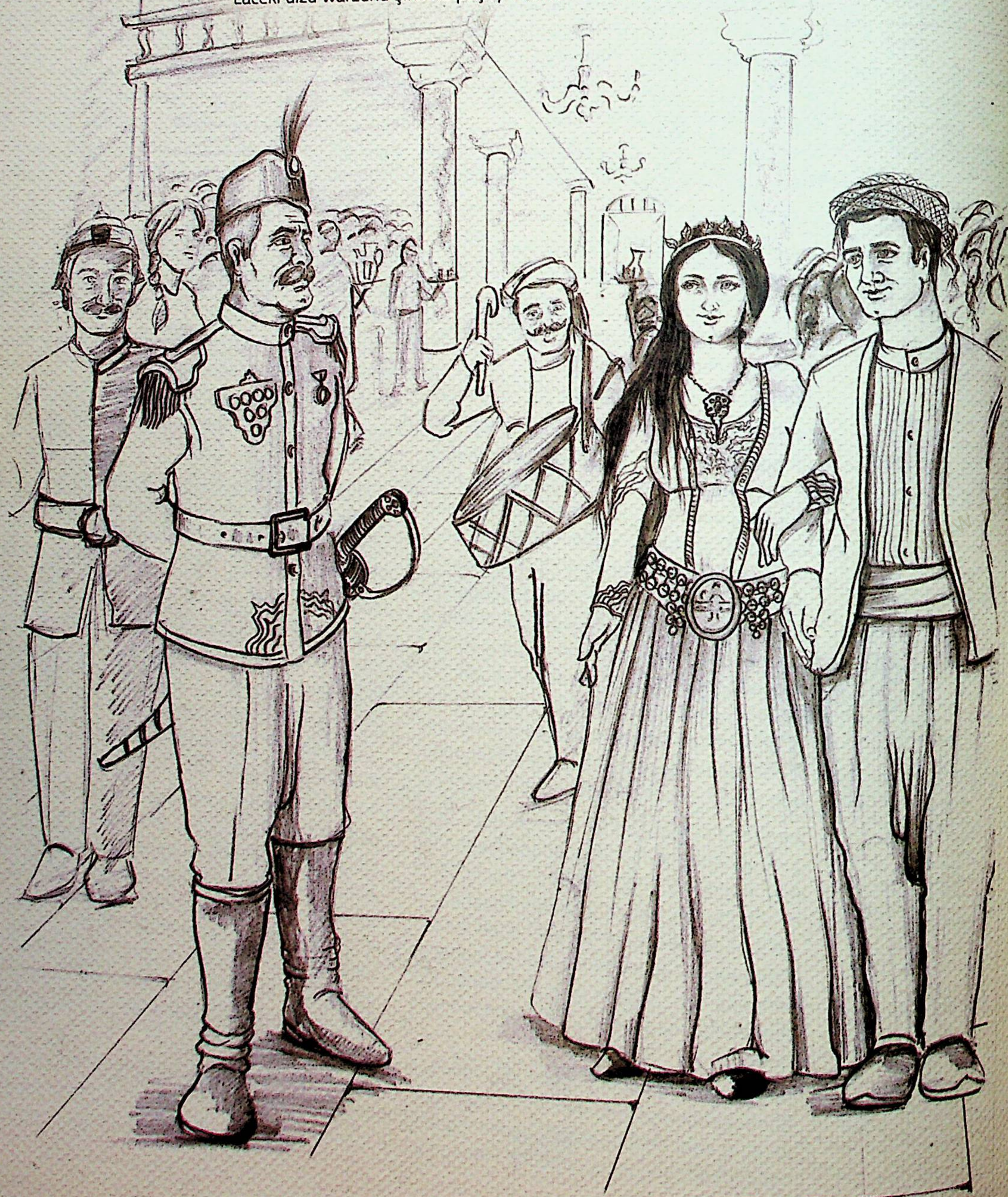
-Merîfet kerdey to nê bi, merîfet ca dayîş
kerdey to bi.

Çime: Hasan ÇELİK

Perwerdeyî: Nêwende

Herêm: Hênê

Serre: 2014

Eşref KEYDANÎ

SERSAL, BÎRA ME YA HÎN NEÇIKYAYÎ

Peyva Sersalê yan jî bi awayê ravekî Serê Salê mîhrîcaneke navneteweyî ye. Li rûyê erdê di nav gelek civak, welat, dewletan de çî bi awayekî fermî çî jî nefermî he ye. Ji Çînê bigire heta parzemîna Efrîkayê mirov rast li vê mîhrîcanê tê. Di nav milletê Kurd jî bi navên cuda û di dîrokên cuda de ev mîhrîcan bi sedan salan e he ye. Ev cudanavî û wextên cuda yên pîrozki-rinê bûne sedema gengeşîyeke mezin.

Li dinyayê ti netewe yan jî welat tune ye ku ne xwedî mîhrîcan û pîrozbahîyan be; kêr zêde li her welatî mîhrîcan he ne û her netewe xwedî hin mîhrîcanan e. Dem û guherîna hin mîhrîcan bi ber bayê xwe xistine û ji holê rakirine, di hinan de jî dirûv guherîye bes kakil maye.

Hinek mîhrîcan di nav neteweyên din de jî he ne hinek jî xasma ên wê neteweyê ne. Sersal an jî bi navekî din Serê Salê jî yek ji wan mîhrîcanan e. Sersal di nav heteweyên din de jî he ye û herku diçe pîrozbahî û sembol û rêûresmên vê mîhrîcanê ber bi yeksanîyê ve diçin. Ev yeksanî jî me dîr dixe ji bîra me û bîreke din rabeî me dike. Ez ê hewl bidim ku di vê gotarê de taybetiyên Sersala Kurdan, cudatîyên herêm, ol û zaravayan û girîngîya van ji bo bîra me ya hevpar rabeî bikim.

Peyvên Sereke: Sersal, Kurd, mîhrîcan, bîr

qelîyê û tûrekî jî digirin ji bo *bastîx, gûz, benî, çaqil (behîv), savar, nîsk, titûn*. Heke hebe pere jî dixwazin. Mal bi mal digerin, direqîsin û dibêjin; va me ev bûk revandîye, me xwe avêtîye paş we. Gerek hûn bûkê sax bikin. Xwedîyê malê heke bêje na, radibin zirarê didin malê, sobê hildîşînin, tiştan dişînin. Xwedîyê malê mecbûr dimîne tiştêkî bide wan. Heke neecibînin dibêjin, ev bûk qîza mîrê Ereban e/ev bûk qîza begê zozanan e. Xwedîyê malê mecbûr dimîne tiştêkî din li ser zêde bike. Ev mecbûrî ne bi kotekî ye, belkî bi nazdarî be. Carinan jî xwedîyê malê govenda wan naecibîne dibêje; ev çî ye filan û diavêje erdê û bûk digirî. Û pê rengintir dikin. Hin caran jî hin malbatên çikûs/destteng derî venakin li komê, ew jî li ber deriyê wê malê çî bibînin bi xwe re dibin. Lome berîya Sersalê heftêkî herkesî tiştên xwe digirtin hundir û digotin, weleh sersal digere ew ê tiştên me bibe.

Paşê derin mala ku hazirî lê kiribûn, sawar û qelî hebe xanima malê dikelîne û ew dixwin. Tiştên topkirî jî gişta didin ber xwe çî xwarin xwarin ên mayî ji mala lêne re dihêlin. Perê xwe jî parve dikin. Para pîrr didin ê ketîye dilqê bûkê. Çimkî di gunda de kes naxwaze xwe têxe dewsa pîreka." (Hevpeyvîn bi Mistefa Buran re, Eşref Keydanî)

2.2.3.2. Rola Rêûresma Sersala Kurdan

Bi giştî çar rolên vê şanoyê he ne. Berbûk ji yekî zêdetir in, lê ji ber ku ne roleke sereke ye sê çar in lê wek rolekê ne di vê şanoyê de.

Xaleke din a girîng a vê rêûresmê jî ew e ku di hemû rolan de peya/zilam dilîzin. Rola bûkê jî zilam dilîzin. Jixwe ev rêgez di Şanoya Antîk a Yewnanan de jî wisa ye.

Rola zavê: Di nav rêûresmê de navê wî ne zava ye; li kîjan herêmê navê rêûresmê çî be, zava bi wî navî ye. Kose, Kosegeli, Qirdik hwd. Carinan wî bûk revandîye û qaşo dibe bûkê diavêje paş mala ku diçin serdana wê dikin. Reşo/Ereb dijberî wî ye di rêûresmê de. Carinan ji Reşo/Ereb lêdanê dixwe û xwe diavêje erdê û dilqê mirîyan dike.

Rola Bûkê: Roleke din a sereke ya rêûresmê ye. Ji aliyê Ereb/Reşo ve tê parastin. Dilê wê li ser zavê ye, di ketina zavê ya erdê de rola haho û fixanê li ser wê ye. Di rêûresmê de, gava kesê di rola zavê de dikeve erdê, dibêje; haho te mêrê min kuşt!

Rola Ereb/Reşo: Ev rol li ser parastina bûkê hatiye avakirin. Ereb parazvanê bûkê ye. Carinan li zavê dixwe. Û di heman demê de rola zewicandina keçikê jî di destê Ereb/Reşo de ye. Gava zava xwe li mirinê datîne û bûk dibêje; haho te mêrê min kuşt; Ereb lê vedigerîne û dibêje; bila canê min û te sax be, qey ji te re mêr-tune ne.

Rola Berbûkan: Bes di govendê de direqîsin, tûr û satilê bi xwe re digerin. Carinan kilaman dibêjin, li bilûrê dixin. Roleke ne sereke ye di rêûresmê de.

2.2.3.3. Dilqên Rêûresma Sersala Kurdan

Dilqên ji bo rola zavayî: Ji bo rih hirî, Ji bo serî kumik, Ji bo piştê balgeh, Ji bo destê wî jî gopalek.

Dilqên ji bo rola bûkê: Ev hinekî karekî hostane ye. Ji ber ku mêr di rola jinê de dilîzin lazim e rûyê wê xweş bixemilînin. Lam/gepên wê sor bikin. Ji bo serê wê kitanek, çitek. Ji dêvla sîngan jî paçan dixinê. Li wir mirov divê bi bîr bîne ku di navbera çekirina bûka Sersalê û personaya Şanoya Antîk a Yewnanan de têkiliyêke xurt he ye.

Dilqên ji bo rola Reşo/Ereb: Rûyê wî bi tenîyê tê seyandin. Ji bo bûkê biparêze çoyek di destan de ye.

2.2.4. Keresteyên Devkî yên Sersala Kurdan

Hin keresteyên devkî bi wê mîhrîcanê re bûne yek. Carinan bêyî ku qala wê mîhrîcanê bê kirin, gotina wan keresteyan mirov serwextê wê mîhrîcanê dike. An jî wisa lê tê ku ew keresteyên devkî dibin remzên wê mîhrîcanê û nahêlin ew bîrîkirin. Hin keresteyên ku di vê rêûresmê de tên gotin ev in:
Serê salê, binê salê
Pîr qurbana xort û keça malê. (Dîken, Tîgrîs)

Serê salê binê salê salê
Xwedê bihêle pisînga binê manqalê. (Dîken, Tîgrîs)

Serê salê binê salê salê
Xwedê kurkî bide kevanîya malê (Omerî, 2012)

Serê salê binê salê salê
Xwedê bihêle xortên malê
Ka geşta vê malê. (Anter, Kovara Bîrnebûn 9: 65-70)

Serê salê binê salê
Xwedê lawkî bide vê malê. (Hevpeyvîn bi Mistefa Buran re, Eşref Keydanî)

Dam û dam
Gîskê qidam
Serê salê binê salê
Xwedê kurkî bide kevanîya malê
Kevanîyê destzêrinê
Destê xwe bavêj kulîne
Behra qirdik virda bîne. (Kartal, 2016)

Dolî molî dolava
Serê malê kulava
Xwidê keça malê bike bûk
Kurê malê bike zava (Yaş, 2016)

2.2.5. Xwarinên Sersala Kurdan

Xwarinên ku her mal çêdike û ya ku li hazirîya koma rêûresmê lê hatiye kirin ji hev cuda ne. Tiştêkî din ê girîng jî ew e ku li gor herêman xwarin diguherin.
Xwarinên ku li malan tên çekirin: Şilikî (Mêrdîn), kütlik û şamboreg (Farqîn), pesare û dane (Dêrsim), ser-rûpê (Êzidî).

Xwarinên ku li mala hazirîya koma rêûresmê tên çekirin: Savara biqelî (Mêrdîn-Erxenî), zerfê (Dêrsim) helaw (Qereyazî)

2.2.6. Ala, Stran û Sirûdên Sersala Kurdan

Hin mîhrîcan he ne xwedî ala, stran û sirûdan in. Ala, sirûd, stran ne mecbûr in her sê jî he bin. Carinan jî bo mîhrîcanekî minakekê tenê jî nabîne. Carinan jî her sê bi hev re tên dîtin. Ji bo mîhrîcana Sersalê ti ala û sirûd xuya nakin. Bes di nav Kurdên Êzidî de ji bo Cejna Batizmê -ku heman mîhrîcan e belkî jî binyad ew be û bi qewlê Smîth Kurdan jî wek paganî dibe ku nexwestibin dev ji vê rêûresma xwe berdin- helbesteke ku di vê mîhrîcanê de tê gotin he ye:

Batizmiya Pîrê Al
Cejneke xweş û delal
Jin û zarok, mêr û kal
Wê pîroz dikin her sal

Ew cejneke kevnar e
Li gund û li bajar e
Li zivîng û diyar e
Şahî û dîlan li dar e

Ew cejna pîrê pîran
Li çar enîşkê Kurdistan
Govenda keç û xortan
Her kes dibe wek biran

Yekşem çilşo û paqijî
Pîrê Al tu her bijî
Bi hiş û dil û mejî
Dest pê dike dilxweşî

Duşem-sêşem du rojan
Xêr û nanê miriyan
Bo hejar û sêwiyan
Toreya Ezdayiyan

Çarşemê pezguran e
Li ser ser û çavan e
Karê cejna ciwan e
Xêr û xweşiya mala ne

Pêncşemê pîrozî ye
Roja xal û xwarziya
Ya ap û biraziya
Ya dê û bav û sebiya

Zarok li malan digerin
Bê xelat venagerin
Bi kêf, bi bask û per in
Rûgeş û dilawer in

Şevronk êvara îne
Her kes xwe dixemilîne
Pîrê Al bi birtîne
Hêviyan dinasîne

Înê xew û razan e
Ji bo kal û ciwan e
Bo xweza û însan e
Rehetî û vehesan e

Şemî kar û xebat e
Bo deborî lebat e
Ji bo hemû malbat e
Bawerî û qinyat e

Yekşema dawî sersal
Li ser sera Pîrê Al
Xwişk û bira û heval
Em bi te bûne xweş (Tolan, 2006)

2.2.7. Baweriyên Batil ên Sersala Kurdan

Di vê mîhrîcanê de em rast li baweriyêke batil hatin. Li herêma Farqînê dema pîrek kutilkan çêdikin, bişkokekê dixin nav kutilkekê û devê kutilka digirin. Êvarê ew bişkok di kutilka kê de derkeve, dewleta wê malê li serê wî/wê ye.

3. Sersal û Bîra Hevpar

Wek mîhrîcaneke neteweyî, Mîhrîcana Sersalê di xwe de gellek kodên neteweyî dihewîne. Bi saya van kodan, çandê kal û bavan bi awayekî sistematîk tê veguhastin bo nifşên nû. Nifşên nû jî bi van kodan mezin dibin; xwebûna xwe nas dikin, cudatîyên navbera xwe û netewe û komên din dibînin. Bi vî awayî xwe û yên ne ji xwe nas dikin û dibe xwedî nasnameyekê. Ev nasname ji bîra hevpar a wî milletî, wê komê dermale dibe. Ev dermalebûn jî dibe sebeb ku di navbera çanda kolonyal û çanda dijkolonyal de gizegiz derkeve. William Fox, di gotara xwe ya "Derheqê Folklor û Fakelore Hin Hizirîn" de wiha dibêje: "Di navbera folklor û çanda kolonyal de gizegiz û têkilîyêke hevneqebûl kirî he ye. Û folklor jî bo çanda dijkolonyal hîmeke sereke û sengereke potansiyel a berxwedanê ye." (Fox, 2007)

Neteweya Kurd niha di bin nîrê çanda hegemonîk de li ber xwe dide; çand, mîhrîcan û kevneşopîyên vê neteweyê jî li ber mirinê ne. Û mirina her remz, stran, rêûresm welhasil hîmên vê çandê dibin sedema çikîna bîra vê neteweyê. Û li ber neteweyên bêbir jî talûkeya herî mezin jî, bicîbûna kevneşopîyên çêkirî ye. Îro Mîhrîcana Noelê, a ku bi pêlikeyê çanda hegemonîk e û li ser serê Kurdan darê xwe dihejîne û

wek kevneşopîyêk îcadkirî xwe li vî milletî ferz dike. Bavê Noelê cilsor, dikeve xewna zarokan ji devla Kose/Kalê Salê. Konsertên eraqexwarinê bi cî dibin li dewsa govenda piştî şilîkî, kutilk û zerfetê.

Li vir nêrîna avakarê têgeha kevneşopîyên çêkirî Hobsbawm çirûskek e ji bo her milletê ku rûbirûyê van rewşan maye. Hobsbawm û Ranger di pirtûka xwe ya binavûdeng "The In-vention of Tradition" (Kevneşopîyên Çêkirî) de dibêje: "Hemû kevneşopîyên çêkirî ji bo ku raya gel îkna bikin û di nav koman de bi cî bibin; piştî xwe didin dirokekê." (Hobsbawm 2006) Dema ku em Sersala Kurdan û Sersala Noelê berawird dikin dibînin ku kevneşopîya me ya bav û kalan ji ber ku ne xwedî armanceke hegemonîk e wek xwe maye û Sersala Noelê jî ji ber ku xwedî armanceke hegemonîk e li ser binkeya mîhrîcananê paganan kevneşopîyêke çêkirî ye.

Encam

Mîhrîcana Sersalê hîn jî wek kevneşopîyêkê di nav milletî de zindî ye. Bîreke tijîv e ev mîhrîcan. Û Kurden ku ruhê wan ê kurdayetiyê pûç nebûye sûd jî vê bîrê digirin lê Kurden ku dût ketine ji esl û feslê xwe dewsa ya me ya resen û ava bîra me diçike. Hin sazî, dez-geh, şaredariyan ev talûke ferq kirine û di nav hewldanan de ne ji bo vejandina vê mîhrîcan û vê kevneşopîyê. Lê lazim e ne tenê sazî, dezgeh û şaredarî vê tiştê bikin, divê her Kurd bibe bikereke/çalak e vê sengerê berxwedanê.

Jêder û Çavkanîyên Nivîskî

- ANTER Musa (2000), Kovara Bîrnebûn hej:9, r 65-70
- CEFER Elî, (2006), Gotinên Pêşîyan (Zincira ji berhemvaniya devkî a gelêrî 2) Weşanên Xanî, Çapa yekemîn, r 59
- CIZÎRÎ Melayê, (1987), Diwan, Weşanên Roja Nû, r 71-72, Stockholm
- DÎKEN Şeyhmus, Tigrîs, Sersala Kurdan! (<http://www.tigrishaber.com/sersalakurdan-73yy.htm>)
- FOX, William, (2007), "Folklor ve Fakelore Bazı Sosyolojik Düşünceler" (Yay. Hz. Selcan Gürçayır), Folklorun Sah-tesi: Fakelore. Geleneksel Yay, Ankara
- GREEN Thomas A, (1997), Folklore An Encyclopedia of Beliefs, Customs, Tales, Music, r 296
- HOBBSAWM Eric-RANGER Terence, (2006), "The Invention of Tradition" (Gele-negîn icadî, Çev. Mehmet Murat Şahin), Agora Kitaplığı
- İMİRĞİ Aysun, (2005), Festival Kavramı Üzerine Düşünceler, Millî Folklor Dergisi, hej. 65, r 29-36
- KAHRAMAN Metîn, (2008), Khal Gaxan: Unutulmaya Yüz Tutmuş Bir Dersim Geleneği, (<http://metinkahraman.blogcu.com/khal-gagan-unutulmaya-yuz-tutmus-bir-dersim-geleneği/2821887>)
- KEYDANİ Eşref, (2015), Hevpeyvîn bi Mistefa Buran re, Herêma Erxenî
- OMERÎ Salihê, (2012), Serê Salê Binê Salê Xwedê Kurîkî Bide Kevaniya Malê, (<http://www.dengekurdistan.nu/authors.aspx?an=1487&aid=22>)
- OXFORD DİCTIONARY, 6.th Edu. 431
- SMİTH, Robert Jerome, (1972), Dorson. R.M. Chicago & London: The University of Chicago Press. (Festivaller ve Kutlamalar Çev. Sibel Keskin), r 159-173
- TOLAN Kemal, (2006), Giringiya Rojgirtinê û Hinek Cejnên Me Êzdîyan, (<http://www.pen-kurd.org/kurdi/kemal-tolan/giringiyarogjirtine.html>)
- ÜSKAN Dijwar, (2016) Navên Mehan Di Salnameya Kurmançî De, Kovara Folklorê Kurdan, hej: 5, r 46
- XANÎ Ehmedê, Mem û Zîn, (Am. M. Emin Bozarslan), Weşanên Deng, Çapa 2. r 224-225
- XERİBO Feremez, (2014), Batizmi Divê Kengî Bê Pîrozkirin, (<http://www.bahzani.net/kurdi/show.php?aid=2528>)

Jêder û Çavkanîyên Devkî

- KARTAL İdrîs, (2016), Herêma Hezexê
- YAŞ Zeynep, (2016), Eynbaranê, Herêma Sêrtê

Jêder û Çavkanîyên Dîmenî

- <https://www.youtube.com/watch?v=ajt9xzEXpQk>
- <https://www.youtube.com/watch?v=m4LA1-7q0mo>
- <https://www.youtube.com/watch?v=7bpJaQ-LNgU>
- https://www.youtube.com/watch?v=W_Nsu5fxv5M

Gulê Dêran

Deşîfrasyona Notayên Kilamê:
Necdet ERDAĞ

Deşîfrasyona Gotinên Kilamê:
Mahpûs SERHEDÎ,
Ridwan DÎZMAN

Herêm:
Mûş/Serhed

Çavkanî:
Şakiro (Qeyda kasête)

Dem:
04.04.2014

Berhevkar:
Fadil BOTAN

Erê dêran, were dêran dêran dêran
Dêran dêran dêran dêran hey wayêê...
Gulê dêranê Kejikê¹ wêran bişewite,
Zînê re, wa li zînê re hey wayêê...
Ava Corovanî kavi,
Delo Elo Girecinî² wêran bi donzde
Tîşa bi ser da şax vedaye.
Îro ji êvar da hemî xar e, hemî mêr e, hey wayêê...
Min dî sê suwar, suwar bûne
Li Milazgira Tewra Jêrîn³.
Suwarî pêşîn Esedê Xêlid e.
Suwarî selefî, suwar e Fetulla ye.
Suwarê li dawiyê dajo,
Çûyîn çûyîna Gêjo⁴ ye.
Şêl î⁵ pêla⁶, têl i reşka⁷ Riza ye.
Sewta wî sewta kewî nêr e hey wayêê...
Hemzoyê Hesen bi sê denga ban dikir.
Go Rizakê ez bi qurban tu nizanî,
Kejik ji berê di paş da,
Mexelê pezê me yî nêr e, hey wayêê...
Riza bi sê denga li Esedê Fetulla kire gazî.
Go em îro li ber koma Şewêşiyên bikişîn.
Mistefayê Cizîr, Hesen Paşayê Eshed e neyar e.
Em ê sibê li Milazgira jêrîn,
B'siv i caba⁸ apê xwu⁹ yê têl i reşkal Mistefayî kalemêr e.
Gere em irqa¹⁰ Şewêşiya biqelînin,
Bukê ser bixêlî ser malê bava da vegehrînin.
Herkes ji xwu ra bi destê qîzê xwu bigre bide mêr e hey wayêê...
A dêran dêran dêran dêran dêran
Dêrana Esedê Fetulla,
Riza her sê suwarê mala bavê xwu bi tenê me hêyy bê hoy
oyy ayy axayy...

Lê lê Gulê Fatimê,
Rebenê sibe ye, Kejikê wêran bişewite,
Îro ji êvar da gelo vê sibengê malxirabo
Serejêr e wa serejêr e, hey wayêê...
Îro tu bala xwu bidê ji xwu ra berî li ba ye.
Axa Corovanî kavi,
Girecinî wêran Delo Elo tu sêr bike.
Bi donzde tîşa bi ser da şax vedaye.
Mi dî sê suwar, suwar bûne
Milazgira jêrîn jêrê têne fenanî ba ye hey wayêê...
Suwarî pêşîn Esedê Xêlid e.
Suwarî selefî suwar e Fetulla ye.
Suwarê li dawiyê dajo
Çûyîn çûyîna Gêjo ye.
Şêl i pêla, tel i reşkal Riza ye reben ez'im.
Ebakî li nava mila ye, biskê ebê çartilya,
Bi zêrê Ecem ji xwu ra tev kil daye.
Hemzoyê Hesen bi sê denga ban kirî.
Go Rizakê ez bi qurban tu nizanî,
Kejik ji berê di paş da

Mexelê pezê bavê bava ye hey wayêê...
Riza bi sê denga ban dikir Esed û Fetulla ye.
Go em îro bikişîn li ber koma Şewêşiya ye.
Mistefayê Cizîr, Hesen Paşayê Eshed e,
Neyarê kal i bava ye, hey wayêê...
Em ê sibê li Milazgira jêrîn,
B'siv i caba apê xwu yê têl i reşkal Mistefa ye.
Gerê em irqa Şewêşiya biqelînin.
Bukê ser bixêlî ser malê bava da vegehrînin,
Herkes ji xwu ra bi destê qîzê xwu bigre,
Ji kêfê ra bide mêra ye hey wayêê...
Ax dêran dêran dêran dêran dêran,
Ji bo her sê egîdê mala bavê xwu rebenê
hey bibim dêran...

Erê Gulê Fatimê, rebenê,
Bira li me nehata sura sibê.
Bîna bayê keji ji xwu ra
Bakî dîn e bakî dîn e hey wayêê...
Bira li bejna Esed û Fetulla, Riza
Her sê egîdê mala bavê min
Rebena Xwudê¹¹ ne kin e.
Reben ez im.
Mi dî sê suwar, suwar bûne
Li Milazgira Tewra Jêrîn e
Tu bala xwu bidê,
Suwarî pêşîn Esedê Xêlid e.
Suwarî selefî suwar e Fetulla ye.
Suwarê li dawiyê dajo
Çûyîn çûyîna Gêjo ye.
Şêl i pêla, têl i reşka Riza ye.
Gêjo kêfê distînim hewandê xwu direşîne.
Tu bala xwu bidê kosteka siheta,
Zêr û zîv bi ser qaşa¹² zînê xwe da dihejîne hey wayêê...
Fenanî sê gurê xwu dayîne.
Tu bala xwu bidê, Hemzoyê Hesen
Bi sê denga li koma Şewêşiya kir qîrîne.
Em ê go Riza û Fetulla bikujin,
Esedê Xêlid dîl bigirin,
Bira ji dayê ra şewata sêlê bîne¹³ hey wayêê...
Bûka malê serê xwu bilind kir ji xewa şîrîne.
Go metê marûmê eyb e,
Meriv mala xwu da xeyba mêrê camêr nake.
Egîdê mala bavê min,
Bi dil û cigerê xwu guve nin.
Peyayê dayê ra şewata sêlê bîne ji wan peya nîn e
hey wayêê...
Metê marûmê peyayê mala bavê mi gulîbirê
Mêrê tu li meydane berdî şêr e xwu bidî diyara
Lê bikî guhdarî û sêr e.
Tu bala xwu bidê herçî hespê li meydana têne nava mala
Ez j'te ra sond bixwim zînê vala
Zengo bixûn¹⁴ e hey wayêê...
Peyayê mala bavê mi gulîbirê

Xêncî xulama kuştin û peyayê bi nav i nişan
Hesen û Huseyin, Elî û Miheme
Herdo zavayê teze dîl girtine.
Daxistin Milazgira Tewra li jêrîn e, reben ez im.
Dengbêjê sibê bikin kilam û meqam
Li civatê mîran û hakîma rûnên.
Êvara Xwudê da xwu ra li hevdu vegehrîne hey wayêê...
A dêran dêran dêran dêran dêran
Dêrana Esed û Fetulla,
Riza her sê suwarê mala bavê xwu bi tenê me
hey bê hoyy oyy ayy axayy...

Erê dêran, dêran dêran dêran dêran dêran hey wayêê...
Gulê dêranê sibe ye.
Dilê mi gulîbîra Xwudê,
Pira serê heft newala, a heft newala hey wayêê...
Ez ê bi destê her sê egîdê
Mala bavê xwu bigrim di ser ra derbas kim.
Fenanî sê karî karxezala reben ez im.
Tu bala xwu bidê metê marûmê
Egîdê mala bavê mi navê xwu qeyd kirin
Li dosyayê hikûmetê derbas kirin nav dewala¹⁵.
Hela bala xwu bidê vê sibengê
Herçî hespê li meydane têne nava mala,
Ez j'te re sond bixwim
Zînê bê sibengê zengo bixûn e zînê vala hey wayêê...
Metê marûmê xêr ji xulama kuştin û peyayê
Bi nav i nişan Hesen û Huseyin, Elî û Mihemmed
Hemzo zavayê teze îro ji êvar da hildane.
Bexê ber her çar mala hey wayêê...

A dêran dêran dêran dêran dêran
Hedê digo Gulê rebenê tu rabe em ê serê xwu kur kin.
Heft guzana¹⁶ û donzdeh kêra.
Şeva cabkî neb'xêr hatiye dibêje li Kejikî wêran
Mala Emer mala Şewêş,
Li hev anîne qira şêran û mêra hewû û bê ho yo yo ay axayy...

¹ Kejik: Navê mexelekê ye ku ji bo vê, du eşîr şer dikin.

² Girecinî: Navê derekê ye.

³ Tewra Jêrîn: Navê gundekî ye.

⁴ Gêjo: Navê hêsp e.

⁵ Li Serhedê carinan di şûna gihaneka "û" yê de "î" ji tê bikaranîn.

⁶ Şêl i pêla: dirûv, tîrtêl

⁷ Têl i reşkal: kesê emrê wî di destpêka kalbûnê de ye.

⁸ B'siv i caba: Bersiv û cab. Ev der ji hêla Şakiro ve

ji bo lihevanîyê pir zû hatiye gotin.

⁹ Xwu: Xwe

¹⁰ Irq: Qir

¹¹ Xwudê: Xwedê

¹² Qaş: Beşeke zînê hespan. Li pêş e.

¹³ Bira ji dayê ra şewata sêlê bîne: Ev qalib ji bo biçûkkirina kesan tên bikaranîn.

Ango dixwazin Esedê Xêlid, ji bo dêya wan sergînan bîne.

¹⁴ Bixûn: Bixwim

¹⁵ Dewal: Dewlet

¹⁶ Guzan: Kêra kurkirinê.

Gulê Dêran

E rê dê ran_ we re dê ra n dê ran_ dê ran_ dê ran_ dê ran_ dê ran_

hey wa yê_ gu lê 3 3 dê ra nê ke ji kê wê ra bi şe wi te zî nêr re wa li zi ner re

5 hay wa yê_ a va co va ro va nî ka vil de lo elo_ gi re ci nî

7 wê ra bidonz de tişa bi serda şax ve da ye î ro jiê var da he mî xa re

8 he mî mê re hey wa yê_ min dî sê su war suwar bû ne li milaz

10 gira tew ra jê ri su wa rî pê şî ne se dê xê_ lide 3 3 3 3 3 su wa rî se le fî su wa re fet tul la ye

12 su wa rê li da wiyê da jo çû yin çûyi na gê joye şêl li pê la te li reş ka ri za ye

14 sew ta wî sew ta ke wî nê re hey wa yê_

hem zo yê he sen bi sê den ga ban di ki r go ri za kê ez bi qur ban tu ni za nî ke jik ji berê di paş da

16 me xe lê pe zê me yî nêr e hey wa yê_ ri za

bi sê denga lie se dê fe tul la ki re gazî go e mî ro_ li ber ko

ma şe wê şî yan bi ki şin Mis te fa yê Ci zîr He sen paşa yê es he de_ ne ya re

19 e mê si bê'l Mi laz gi ra jê rîn bi bin ba apê xwe yê_ tê lî reş kal Mis ta fa yî ka le

21 mê re ga re emir ga şe wê şî ya bi qe lî nin bu kê ser bi xê lî ser ma lê ba va da ve ge rî nin

her kes ji xwu ra bi des tê qî zê xwu bi gre_ bi de mêre hey wa yê_ a dê ran

dê ran dê ran dê ran dê ran 3 3 3 3 3 dê ra ne e se dê fetul la ri za her sê su wa rê ma la ba vê

26 xwe bi xû me he oy_ bê_ hoy oy oy_

Islahkirina Gurê Hov

Mirovek hebîye ku gelekî ehlê qencî û xêrxwazîyê biye. Rojekê, radibe kerê xwe bar dîke û derdikevite rêdarîyekê. Di rêdarîtiyê da gava dem dibite dana nimêje, kerê xwe serbest berdide ku biçêri û ew jî nimêja xwe bike. Piştê destnimêjgirtinê, niyeta xwe diine û dibêje Allahû ekber û dest bi nimêja xwe dîke...

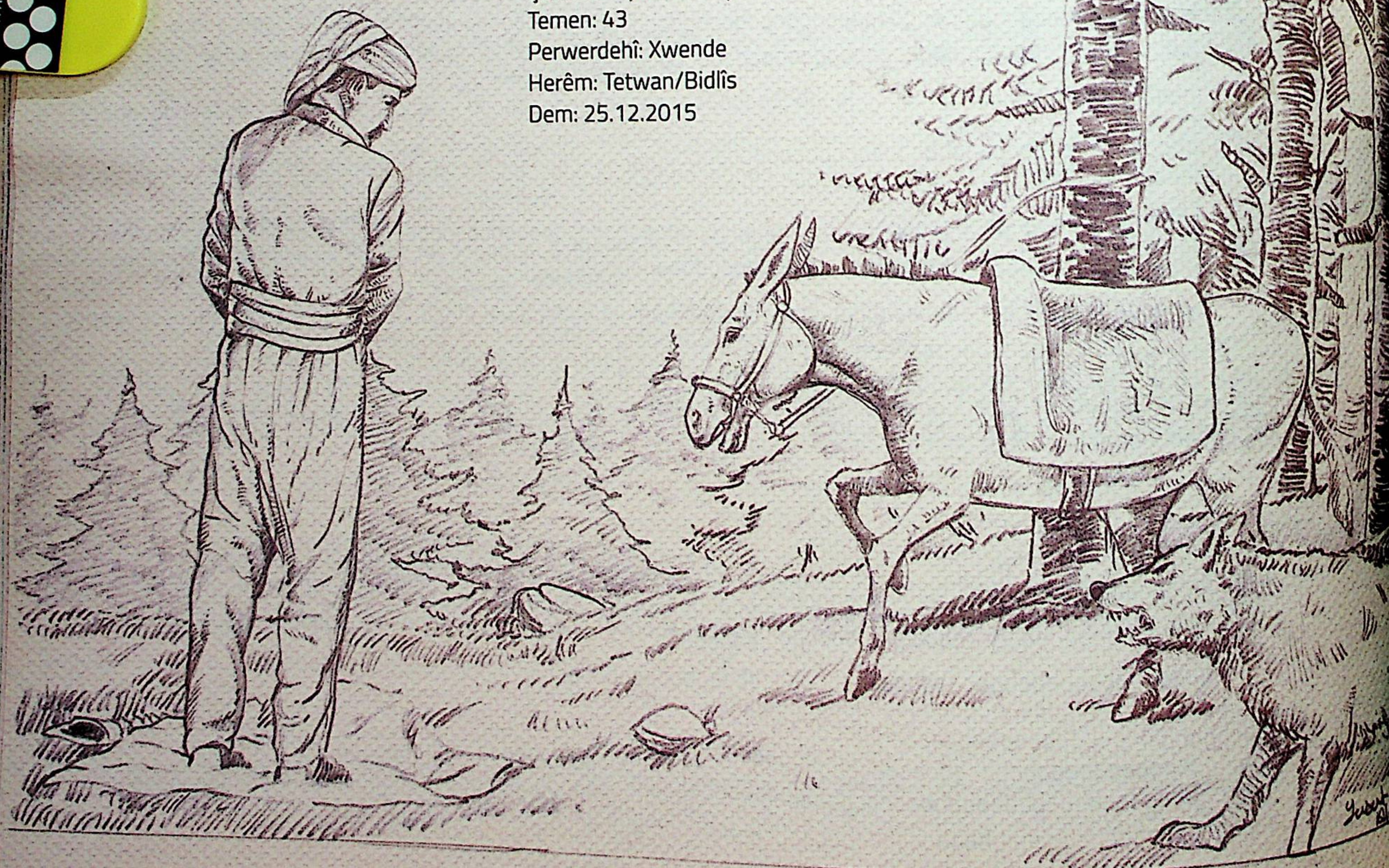
Paşî, li ser nimêjê, camêr dibîni ku gurekî boz kilbên xwe tîj kirine û jê ve tê, û niyet pê kirîye ku êrişê kerê mêrikî bike. Mêrik jî naxwazi nimêja xwe xira bike û li pey çareseriyêkê bigeri. Hema li ser nimêjê, bi dilekî samîmî di nava xwe da dua dîke û dibêji; "ya Rebbî, tu vî gurê hov islah bikî!"

B'emrê Xwedê, herdu çêhvê gur ji qalikên xwe dirêjin û gur kor dibi û êdî tiştêkî nabîni, û loma jî nikari tu zerarê bidete mêrik û kerê wî. Hema dibite nûzenûza gurê kor û vî alî û wî aliyê ve dibezî û diçî û tê, û heta ku bi devî û dirîkan dikevi, xwe bi kuç û kevîran dide, gêj û birîndar dibi, û di axiriyê da dibeci û diperiti, û paşî jî dikevite çalekî da û tê da dimirîni.

Piştê vî qasê ha, camêr b'zêde heyîrî dimîni û xwe b'xwe pirs dîke; "ya Rebbî, mi dua kir û xwest ku tu gurê islah bikî, lê belê te her du çêhvê wî kor kirin û gur mir û çû. Nizanim, ev çi hikmet e? Lê diisa jî yeqîn te heye hikmetey, ku ji fehmedarîya me dîr e."

Axir, êvar tê û ev camêr radizê. Gava ku dikevite xeweka kûûûr, Xwedê tê xewna wî. Camêr di xewna xwe da jî eynê ecêbmayîn û pîrsa xwe bi ewayekî hurmetî ji Xwedê ra dibêji. Xwedê jî wiha dibêjî: "Islahkirina gurê har û hov encax çêvkorkirina wî ye."

Çavkanî: Ayhan ALKİŞ
Temen: 43
Perwerdehî: Xwende
Herêm: Tetwan/Bidlîs
Dem: 25.12.2015

Rûpeleke Dîroka Windabûyî Serhildana Xanê Kelmîşî

Kurdên di serdema Osmaniyan de, li Bakurê Kurdistanê ku di salên 1590'î de li dora Meletî, Semsûr û Dêrsimê dijiyan rastî zextên du împeratoriyan mezin ên herêma hatin. Gor peymanê Stenbolê ya di navbera van her du hêzan de di sala 1590'an de pêk hatî, ew rastî koçberiya bi dare zorê hatin. Gorî wê peymanê, Kurdên bûne serêşa herdu hêzan, gerek bihatana ajotin li Weraminê (Tehrana îro û taxa Azerbeycan)

Pêşiyên me digotin: "Heger hûn nebin yek ew ê bixwin yek bi yek!" Ew bûyera ku hûn bixwînin jî dişibe vê gotina pêşiyên. Ew bûyereke qehremaniya hatiye jibîrkirin e. Kurdên ji welatê xwe qetiyanê gelêk caran serhildan kirine lê ji hev cuda, dîr, qetiyanî û bêyekitî bûne. Ji bo wê jî alî dijmin ve yek û yek hatine pelçiqandin. Serhildana Xanê Kelmîşî jî yek ji wana ye.

Kurdên di serdema Osmaniyan de, li Bakurê Kurdistanê ku di salên 1590'î de li dora Meletî, Semsûr û Dêrsimê dijiyan rastî zextên du împeratoriyan mezin ên herêma hatin. Gor peymanê Stenbolê ya di navbera van her du hêzan de di sala 1590'an de pêk hatî, ew rastî koçberiya bi dare zorê hatin. Gorî wê peymanê, Kurdên bûne serêşa herdu hêzan, gerek bi-

hatana ajotin li Weramîne (Tehrana îro û taxa Azerbeycan)! Lê armanca Şahê fêlbaz cuda bû. Di destpêkê de digot: "Ez ê we li Weramîne bi cih bikim." Lê piştî du salan zor da wan Kurdan ku herin Xorasanê. Xorasan wê demê di bin êrişên Turkmen, Qazak û Afganên de bû û Şah dixwest van Kurdana wek mertalên tixûbên Îranê bi kar binê û kir ji. Kurdan gelek berdêlên mezin dan û ew ax ji Turkmen û hêzên din paqij kirin û bi cih bûn. Lê hinek ji wan yekser bi cih nebûn, koçber jiyan û bi hêviya vegera welêt; bê erd li navberê man.

Ji êla Milan malbata Kelmîşî bê erd, bê çare dimîne û dixwaze niştecih bibe. Di sala 1846'an de ew di dawiyê hewildanên xwe de 50 km li rojhilatê bajarê Sebziwarê û di navbera vî bajarî û Nîşabûrê de, ji Tirkên Sultanabat ê gundê Sûzen Dêh dikirin û bi cih dibin. Gundekî di navbera çiya û zozanan de ye. Li derdora Sultanabad û bakurê Sebziwarê ji xwe re gundên din jî ava dikin û lê rûdin.

Ew heta sala 1946'an di nava aşitî û aramiyê de jiyan. Lê dema şerê cihanê yê duyemîn derket, vî şerî bandoreke neyînî li hemû cihanê kir û di nava xelkê herêmê de jî feqîrî, hêjarî û belengazî zêde bû. Gelên cihanê li gelêk cihan nanê tîsî jî nedidît. Gorî van zor û zehmetiyan jî pergala zil-imkar û axayên herêmî wê yekê nîzanin û hîn zêde dixwazin barên li ser milên wan zêdetir bikin. Cendirme herroj êrişên gundan dikin, dest davêjin keç û jinên xelk, mal û heviya wan didizin û dixwazin pariyên di devê xelk de ne jî derxin. Lê wana hesaba Kurdên ku zilim û bindestiyê qebûl nakin, nekiribûn. Bi ser bûyereka dest avêtina jinan de, malbata Kelmîşî du leşkerên dewletê dikûjin û bi ser vê yekê li dij dewletê serî hildidin û hildikişin çiyân. Di nava xelkê li Xorasanê de ew wek "Serhildana Xanê Kelmîşî" tê binavkirin. Nivîskar Mehmûd Dewlet Abadî ew bûyer kiriye naveroka romana xwe ya bi navê "Kilîder"¹ li cihanê bi vî navî jî deng da û ew kiriye malê hemû mirovahiyê.

Serhildan di sala 1945'an de bi pêşengiya malbata Kelmîş (Elîcan, Gul Muhammed, Beg Muhammed, Xan Muhammed û apê wan Muhammed Xan) û 10-15 kesên din ên ji êlên curbicur ku tevî wan bûbûn dest pê dibe. Serhildan li dora çiyayê Kilîder û zozana Topera (Tîrê û Ewlad) bi pêş dibe û heta bihara sala 1948'an berdewam kir. Lê wê biharê bi destê xayîn û dostekî wan, Şah bi hêzeke mezin, wana di cihê xirab de digire û dorpêç dibe. Gul Muhammed ji hevalên xwe re dibêje: "Hûn herin!" û bi zorê wana ji xwe bi dûr dixê. Ew, birayên wî û apê wî Muhammed bi jin û zarokên xwe ve di nava çemberê de bi dijmin re heta dawiyê şer dikin. Êvarê birayê wan ê biçûk Xan Muhammed di tarîtiya şevê de direve û diçe Iraqê. Gul Muhammed û birayê wî heta guleyên xwe yê dawî şer dikin û şehîd dikevin.

Birayê wan ê ku reviyaye Iraqê piştî şeş-heft mehan vedigere, hevalên xwe yê berê kom dibe û pêşî xayîne ku bi dewletê re hevkarî kiribû dikûjin. Piştî bi dewletê re heta sala 1955'an şer dibe û di wan şeran de gelek eskerên Îranê dikûjin. Di sala 1955'an de bavê Xan diçe cem Şah û fermana wî ya azadiyê hildigire.

Diya Gul Muhammed Gulîstana dilşewitî diçe çiya û zozanan û li kurên xwe digere û wiha distirê:

Kilîdarê elêlo Xancano, bi dar gûzê
Gullan tê da elêlo Xancano, wîze wîzê
Xatirê te elêlo Xancano, pir ezîzê
Lo Xanê Kelmîşî, elêlo Xancano, fikra me bikşî

Fikir nekşîni elêlo Xancano, tèn ser me qûşîn²-esker/Heta siwe pîşîn-nîvro elêlo Xancano, te ser me qûşîn

Ez dayika te elêlo Xancano, Gulistan im
Li nav çiyân elêlo Xancano, sergizdan³ im
Te nabînim elêlo Xancano, dilbijan im
Lo xanê Kelmîşî, elêlo Xancano, fikra me bikşî

Fikr nekşîni elêlo Xancano, tèn ser me qûşîn/Heta siwe pîşîn elêlo Xancano, tèn ser me qûşîn

Hespê reşê, elêlo Xancano, hîre hîre
Li dest duşmen elêlo Xancano, ew hesîr e
Derdê wî elêlo Xancano nawê ji bîre
Lo xanê Kelmîşî, elêlo Xancano, fikra me bikşî

Fikr nekşîni elêlo Xancano, tèn ser me qûşîn/Heta siwe pîşîn elêlo Xancano, tèn ser me qûşîn

Ev stran li ser zimanê xelk belav dibe û di her civakê de tê gotin. Xelk jî ji wan qehremanên xwe re hinek sêbendî li hev anîne û bi vî awayî stran zêde bûn û ketin nava dilê xelk:

Ez terek⁴ im, bal⁵ tunî ne
Min tu ap û xal tunî ne
Min bira û mal tunî ne

Emniye⁶ hat hezar hezar
Bilûç⁷ hatin qetar qetar
Pir namerd in, merdumazar

Bê xwedî ma hespê reşe
Xwîn digirî canya beşe
Le⁸ nav bînan nema refşe

Xang û daykê te bimirin
Nikarin xwînê te hilgirin
Bira⁹ guliyê xwe bibirrin

Rawe hespê reş tu zîn ke
Çol û çiyân bira pîn bike
We nav malê duşmen¹⁰ şîn ke

Je¹¹ derdê te xemgîn im
Meytê weynin¹² ta biwînim
Qesasê wê ez bistînim

Siyaran je ku bînim
Tufangê te ez hilînim
Je wan xwînê te bistînim

Konan tîxinim, ez ar dekim
Je vî yûrda ez bardekim
Ez vî derdî hiç hal nakim¹³

Hespê te çer bêxwedî bû
Gullê le te ket, karî bû
Meyta te yê serdarî bû

Hespê te şehe dekşîne
Çav li rêyan degerîne
Nîşan je te ew nawînê

Hespê reşê hîre hîre
We dest duşmen ew hêsîr e
Va derda nawê¹⁴ ji bîre

- ¹ Kilîder: Navê çiya û erdeke li Nisawirê, ku çiyê zozanên koçeran e
- ² Qûşîn: Gulle
- ³ Sergizdan: Perîşan, xemgîn im.
- ⁴ Terek: Teyrek
- ⁵ Bal: Bask
- ⁶ Emniye: Lesker, emniyet
- ⁷ Bilûç: Belûç
- ⁸ Le: Li
- ⁹ Bira: Bila
- ¹⁰ Duşmen: Dijmin
- ¹¹ Je: Ji
- ¹² Weynin: Werînin, bînin
- ¹³ Hal nakim: Debar nakim, tab nakim, sebir nakim
- ¹⁴ Nawê: Nabe

MEBÊJE HEYWAN E, BÊZAR Û ZIMAN E

► Banga Mêşan

Dibêjin, wextê însan ji mêşan aciz dibin, wan diqewitînin û ji wan yek tê kuştin, ew jî deng li heval û hogirên xwe dikin û hewara xwe digihînin wan û dibêjin:

- Werine bi hişt, nîvmêran mêrekî me kuşt!

► Derewa Kermêşê

Rojekê, li derva tofan rabûye, ba weka guran dizûre û çî dikeve ber wî bi xwe ra dibe, camêrek mêze dike, wa ye kermêşekê di wê firtûnê da, bi darekê girtîye. Mêrik radibe jê dipirse û dibêje:

- Ev te xêr e, te di vê firtûnê da wisa bi wê darê girtîye?

Kermêş lê vedigerîne û dibêje:

- Ma tu nabînî? Min bi darê girtîye ku dar nekeve!

► Wesîyeta Bavê Guran

Guran pîrr anîye serê kesên xwedî pez. Gur wextê li pez dixin, dilê xwe lê rehet dikin. Heger nexwin jî pîrraniya pez li erdê radixin. Ên berê gotine; "bavê guran wextê wesîyet li wan kirîye ji wan ra gotîye:

- Wextê we avêt ser pez, heta çilî wesîyeta

min'e, ji çilî jortir jî mêraniya we ye."

► Hewara Mirîşkê

Mirîşk, berî ku hêk bike dike qireqir, dibêje:

- Wa ye hêka min tê!

Rebenê gellek daran hêk zor dide qûnê û jan didê ji bo wê jî dike qireqir. Piştî ku hêka xwe dike dîsa dike qireqir, dibêjin ev qireqir hewara wê ye, wextê çav bi hêka xwe dixebêje:

- Hey lo hewarê, min hêkek anîye, bê dest û pê ye!

► Motika Mirîşkê

Mirîşka bêmotik, kor e. Heger motika mirîşkê ji cîyê wê bê hilanîn, kul û derd li dilê wê dikevin, nizane hêka xwe li kû bike. Dibêjin mirîşkê li ser motika xwe gotîye:

- Heger hûn motika min hilînin, weka ku hûn çavên min derînin.

► Dêrdê Dêlegurê

Dibêjin dilê dêleguran tijî ye. Rojekê têjikekî guran ji dîya xwe dipirse û dibêje:

- Dayê çima hevalên te pîrr têjikan derdixin, tu tenê du heban derdixî?

Dêlegur weka ku yek pê li birîna dilê wê bike, keserekê dikişîne û ji têjika xwe ra dibêje:

- Ax! Te bi xiltê nava dilê dîya xwe bizaniya çî tê da ye.

Dilê wê ewqas tijî ye ku ancax du têjik tê da hiltên.

► Nifira Kewê

Heywanên firrind li gorî hukmê hewayê hêkên xwe dikin. Heger hesabê xwe şaş bikin, keda wan berhewa dibe. Dibêjin kewê, heftê nîsanê ji xwe ra kirîye nîşan û gotîye:

- Heger heta heftê nîsanê, min heft hêk nekirin, bila heft ecêbên giran bînin serê min.

► Karsa Çilziman

Kars bi çil zimanan dizane. Bi zarê gellek tiştan dike. Wextê tê li perê gundan vedinişe û dest bi xebirdanê dike, xelk dibêje:

- Karsê îşellah, te xebera xêrê anîye.

Dibêjin kars ji bo ku guhdarîya koçeran bike diçe li ser gûnîyê vedinişe, strîyên gûnîyê di canê wê ra derin û di xew ra nare. Bi vî awayî

guh daye koçeran û hîne zimanê wan û gellek zimanên tebayan bûye.

► Hewara Spîyan

Wextekî, spî dibin bela serê yekî. Mêrik dike nake ji wan xilas nabe. Yekî biaqil radibe jê ra dibêje:

- Here serê xwe rûn bike, agirekî dade, serê xwe xwar bike û porrê xwe biguvêşe, dê spî bişemitin û bikevin nava wî agirî.

Mêrik radibe wilo dike, spî mêze dikin ku mêrik nîyet li wan xirab kirîye û îş zor e. Mezinê wan bi tayekî serê mêrik digire û deng li spîyên din dike û dibêje:

- Law bi xwe bigirin! Kî şemiti ew şewitî!

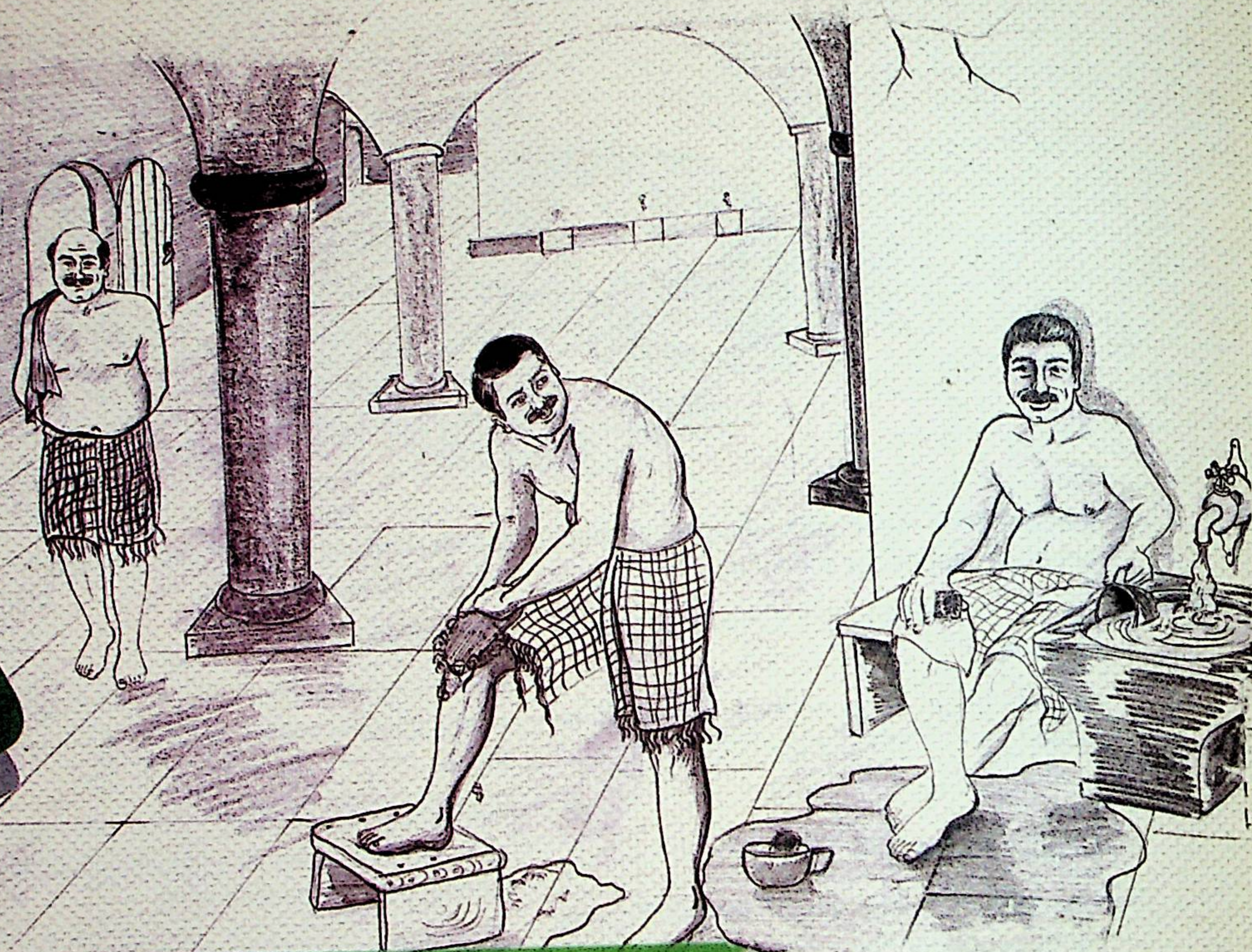
► Hêsirên Pepûkê

Dibêjin pepûka reben, piştî ku birayê xwe kuştîye, hêsirên çavên wê qet nesekinîne, her tim hatine bi xwar da. Pepûkê ji ber ku fera xwe wenda kirîye û tim tû tim li dû birayê xwe ye, wextê diçe ser darekê, dixwîne û digirî, hêsirên wê li çî bikevin, ew tişt fer be dibe cot. Gellek daran ew hêsir li şaxên daran dikevin, lewma şax bi hev va dizeliqin.

* Min ev mesele ji Licê û Pasûrê berhev kirine.

Amadekar:
Yasemin ELBAN

HESO Û BESO

Carek ji çaran, rehmêt xêr û xweşî bibare li ser hazir û guhdêran, bi tevî sêwî û bêmalan, ji xeynî papaxgeniyan. Dibêjin, di dewir û zemanekî de, du destebirayên bi dil û can hebûne. Navê yekî Heso û navê yekî jî Beso bûye. Herdu destebira qewlê xwe dikin yek, ji bo debara xwe, diçine bajarê Stenbolê û li ser avahiyan dixebitin.

Mehek, du meh di ser de derbas dibe. Rojekê ji rojên betlaneyê herdu bi hev re diçin nav bajêr, kolan bi kolan, kuçe bi kuçe digerin. Di kuncika kuçeyekê de rastî xaniyekî mezin û deriyên wî heya dawîyê vekirî tên.

Heso dibêje:

- Kuro Beso! Deriyên xênî heya dawî vekirî ne. Were em lê binêrin ka di hundirê xênî de çi heye çî tune ye!

Herdu bi hev re dikevin hundir, dibînin ku nav xênî kesek tune ye û li wir gelek kanî hene. Ji henek¹ kaniyan ava sar û ji henekan jî ava germ

diherike.

Beso dibêje:

- Kuro Heso îro Xwedê daye me. Ev du meh e ku me ser û kincên xwe neşuştine. Were em têr serê xwe bişon.

Heso û Beso kincên xwe derdixin. Ser û guhên xwe pak û paqij dişon. Bi dûv re kinc û libasên xwe dişon, ziwa dikin. Piştî kincên xwe wedigirin, dikin ku biçin... Hew dibînin ku mêrikekî li pêş wan derdikeve û dibêje:

- Sehat be ji we re. We têr serê xwe şuşt. De êca buhayê wê bidin.

Heso dibêje:

-Bihayê çî, halê çî?

Mêrik dibêje:

-We bi tonan av li serê xwe kir û di ser de jî we kincên xwe şuştin. Ma hûn dibêjin qey av herwe² ye?

Heso û Beso şaşûmato li hevdu dinêrin, ji ber ku av li gundê wan herwe bû. Bi wan pir zor tê ku mêrik buhayê avê dixwaze.

Heso dibêje:

- Kuro, Beso!

Beso dibêje:

- Lebê...

Heso dibêje:

- Pereyê camêrî bidê.

Beso, bi sewt û awaz dibêje:

- Lo lo looo, lo lo looo, lo lo looo.

Mêrik hêrs dibe û dibêje:

-Heyran hûn mecbur in, buhayê serşoya xwe bidin.

Heso dîsa li Beso vedigere û dibêje:

-Kuro Beso!

Beso dibêje:

- Lebê.

Heso dibêje:

- Kuro, tu çîra perê mêrikî nadê?

Beso dibêje:

- Kuro, ez didimê, lê ew nagire!

Mêrik dêna xwe didê, ku ew ê nekare tu tişt bi serê wan bixe. Dibêje:

- Werin em herine li ba Qazî, bila Qazî vê dozê safî bike.

Hersê bi dû hev dikevin û diçin. Kêm diçin zêde diçin. Di rê de rastî bilûrvanekî tên.

Bilûrvan li wan vedigere û dibêje:

- Uxur³ be ji we re, xêr e, we daye pê hev, hûn bi ku ve diçin?

Xwediyê hemamê dibêje:

- Tebayê uxurê be. Qet pirs neke, ev herdu mêrik hatine li hemama min, serê xwe şuştin û veşuştin, lê bihayê serşoya xwe nadin. Ez jî wan dibim li ba Qazî, bila ew vê dozê safî bike.

Bilûrvan li Heso û Beso vedigere û dibêje:

- Bira hûn çîma perê vî camêrî nadinê?

Heso dibêje:

-Welle em didinê, lê ew nagire.

Bilûrvan dibêje:

- Çawan nagire, de ka careke din jî bidinê. Dê negire?

Heso li Beso vedigere û dibêje:

-Kuro Beso, perê mêrikî bidê!

Beso destê xwe dixê qulêlka guhê xwe û bi sewtekê bilind dibêje:

- Lo lo looo, lo lo looo, lo lo looo.

Ev nêwa pir bi bilûrvan xweş tê. Hema bi zûzûka ew jî bilûra xwe derdixê û li gor nêwayê li bilûra xwe dixê û dibêje:

- Tû lû lûû, tû lû lûû, tû lû lûû.

Bilûrvan xwe bi xwe de dibêje: "ez ê jî bi wan re herim, da ku ez bêtir hîni vê nêwayê bibim." Bilûrvan jî dide dû wan û diçin.

Bi qasekî dimeşin, vê carê rastî daholvanekî tên. Deholvan silav dide wan û dibêje:

- Xêr e? We daye li pê hevdu, hûn bi kû ve diçin?

Hemamvan dibêje:

- Xêra çî, halê çî? Ev herdu mirov hatine li hemama min têr serê xwe şuştin û bihayê serşoya xwe nadin min, ez jî wan dibim li ba Qazî.

Daholvan li Heso û Beso dinêre û dibêje:

- Kuro ma camêrî ev e? Hûn çîma perê vî camêrî nadinê?

Heso dibêje:

-Welle em didinê, lê ew nagire!

Daholvan şaş dimîne û dibêje:

- Çawa hûn didinê, ew nagire? Ka careke din jî bidinê, dê ew negire?

Heso dibêje:

- Beso, deynê mêrikî bidê.

Beso destê xwe dixê qulêlka guhê xwe û çiqas sewta wî heye diqîre:

- Lo lo looo, lo lo looo, lo lo looo.

Hema bilûrvan bi lez û bez li bilûra xwe dixê û dibêje:

-Tû lû lûû, tû lû lûû, tû lû lûû.

Ev nêwa bi daholvan jî pir xweş tê, hema ew jî li deholva xwe dixê û dibêje:

-Dim dim, dim, dim dim, dim dim.

Deholvan jî weke bilûrvan difikire û dibêje: "ez ê jî bi wan re herim, da ku ez baş hîni vê nêwayê bibim û di dewetan de lêxim." Deholvan jî dide li pêş wan û diçin, diçin digêjine li ba Qazî.

Qazî dêna xwe didê ku wê daholvanek, bilûrvanek û sê mêrik li pêş wî ne, bi meraq li wan dinêre û dibêje:

- De bêjin ka derdê we çî ye?

Hemamvan dibêje:

-Îro ev herdu mêrik, hatin li hemama min, serê xwe û kincên têr şuştin û bihayê serşoya xwe nadin. Min jî ew anîn li hafa we ku hûn vê dozê safî bikin.

Qazî li Heso û Beso vedigere û dibêje:

-Kuro hûn bi çi sedemê perê mêrikî nadinê?

Heso dibêje:

-Qazî Efendî, em didinê lê ew nagire.

Qazî dibêje:

-De ka careke din jî bidinê, ew çawa nagire?

Heso li Beso vedigere û dibêje:

-Beso, perê mêrikê bidê.

Beso bi wezin û awaz dibêje:

-Lo lo looo, lo lo looo, lo lo looo.

Hema bi lez bilûrvan li bilûra xwe dixê û dibêje:

-Tû lû lûû, tû lû tû lûû, tû lû tû lûûû.

Hema bi pê re daholvan li dahola xwe dixê û dibêje:

-Dim dim dim, dim dim dim, dim dim dim.

Ev awaz pir bi Qazî jî xweş tê, ew jî herdu destên xwe radike jor û dest bi reqasê dike û dibêje:

- Tî lî lîm, tî lî lîm, tî lîm.

Qazî li hemamvanî vedigere û dibêje:

- Heree! Kurê kerêê! Ji vê xweştir çi heye, ma êdî te çi divê?

Çavkanî: Xalê Evdila ADAR

Perwerdehî: Nexwende

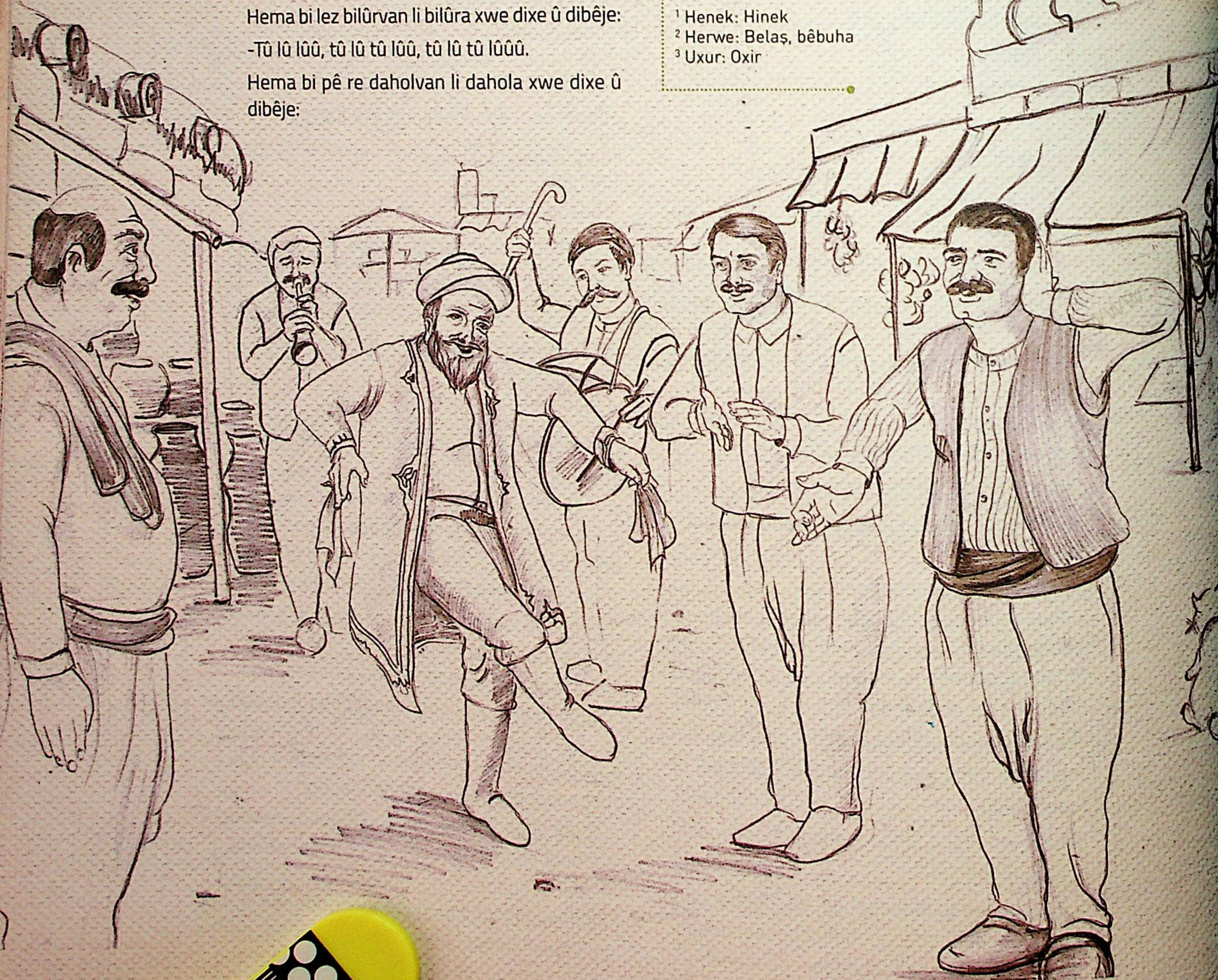
Herêm: Tetwan/Bidlîs

Dem: 2009

¹ Henek: Hinek

² Herwe: Belaş, bêbuha

³ Xur: Oxir

HIN DUA JI MESKETANKÊ

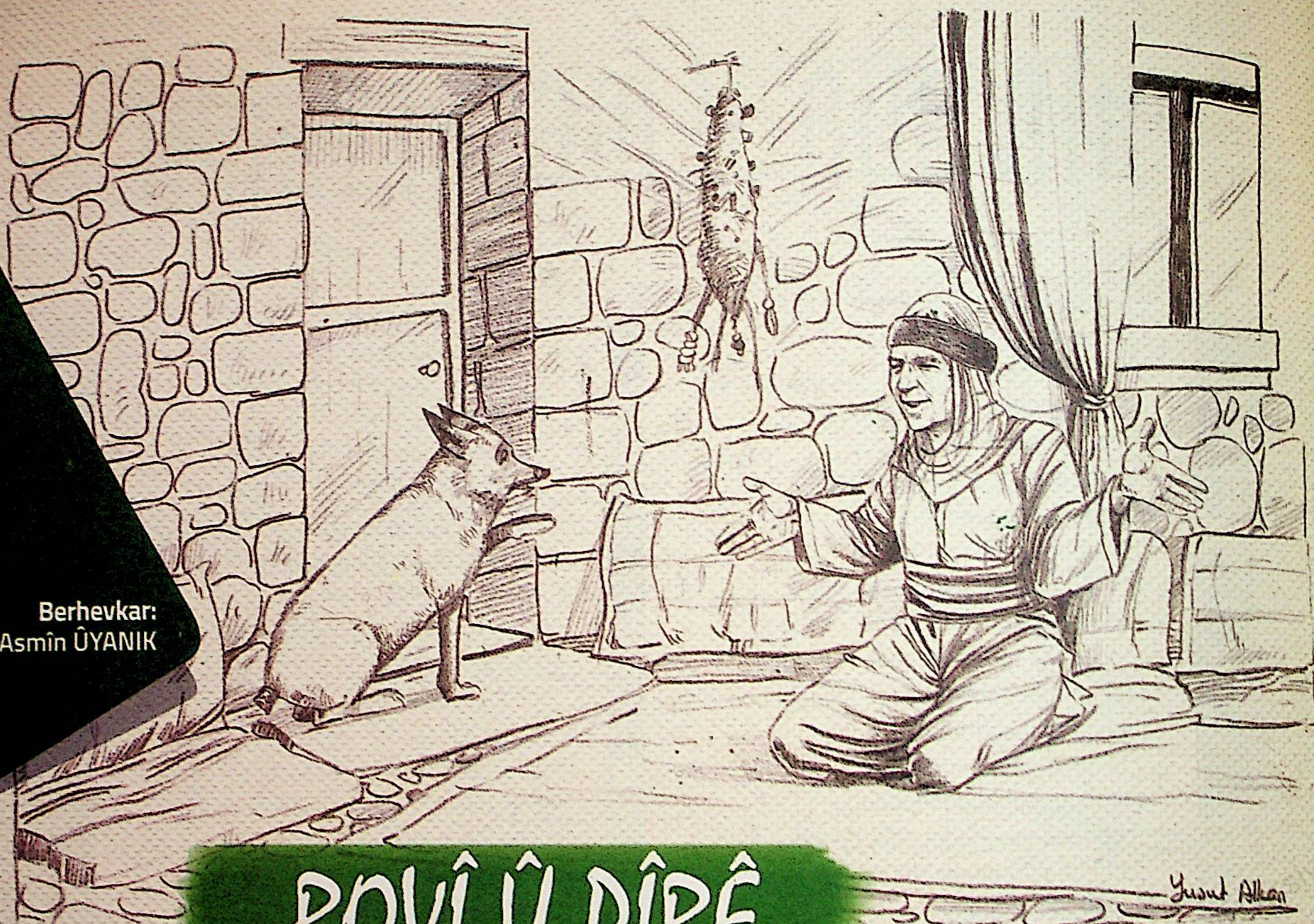
1. Tu bikevî ber sîngê pêxemberan
2. Tu ji nan û dew nekevî
3. Xwedê te bihêle
4. Çengê pêxemberan li ser te be
5. Kûpên zêran li ber te bin
6. Tengasiyên te bibin firaqetî
7. Duayên Xewzê Hîzan li pey te bin
8. Tu amanetî Xwedê bî
9. Tu nanê xwe ji jariyê neşikênî
10. Lalawo tu bibî bavê heft kuran
11. Destê Xizir li ser te be
12. Duayên Xwedê li pey te bin
13. Xizir bê hawara te
14. Nanê rehet bixwî
15. Tu jarî û jûriyê⁽¹⁾ nebînî
16. Lawo hemû derî li ber te vebin
17. Şêx Evdîlqadirê Geylanî te biparêze
18. Tu nekî Xwedê bide te
19. Şiva Xizir Eleyhîselam sêr serê te be
20. Şahê Nexşebend te bibihîze
21. Xwedê rozgareke⁽²⁾ baş bide te
22. Nanê te çandî be kevçiyê te tê de be
23. Mîr Hesenê Welî te bibexşîne
24. Destê Şêx Gulê li ser te be
25. Ocaxa bavê Şêx Sano bê hawara te
26. Ceddê bavê Gula Şêx bê alî te
27. Erdê Mekmedînê warê te be
28. Şêx Seydayê ber derê beytê hevalê te be
29. Nifirên min ji te re bibin dua
30. Duayê vê tizbiyê li pey te be
31. Şîre min li te helal be
32. Xwedê bextêkî spî bide te

33. Tu cînetê bibînî
34. Ziyareta Zêvê li rûyê te bikene
35. Xwedê tu derd û dermanî neke para te
36. Destê ewliyayan li piştê te be
37. Xwedê te di nivê rê de nehêle
38. Tu di vê dinê de tu axiniyê nekîşînî
39. Mala te ava ocaxa te şên be
40. Tu cînarê Mûsa Pêxember bî
41. Weysel Qeranî destê xwe bigîhîne te
42. Tu delavê⁽³⁾ teng de nemînî
43. Destê te vekirî zikê te têr be
44. Xwedê cansaxiyê bide te
45. Rebbî mirazkê te bike
46. Kevirê li ber lingê te bibe penêr
47. Xwedêteala te ji nifaq û teşqeleyan biparêze
48. Oxira te ya xêrê be
49. Tu heyre⁽⁴⁾ nemînî
50. Pêk⁽⁵⁾, du, sê gazî Gorandeyştê⁽⁶⁾ dikim tu tengasiyê nebînî
51. Qeza û bela dûrî te bin
52. Xwedê destê te ve bîne
53. Çiray

(1) Jûrî: Zehmetî, dijwarî
(2) Rozgar: Bext, miraz
(3) Delav: Ciyê ku cem tê re nizm diheriçe ku mirov û heywan dikarin ji avê derbasî aliyê din bibin
(4) Heyr: Neçarî, bêçaretî
(5) Pêk: Pêyek
(6) Gorandeyst: Gundekî navçeya Şaxê ya Wanê ye.

Mem ARTEMÊT

Berhevkar:
Asmîn ÜYANIK

ROVÎ Û PÎRÊ

Hebû tune bû... Ji Xwedê mezintir kes tune bû...
Hebû jineke pîr û du heb bizinê wê. Pîrê bizina di-
doşt û şîrê wan dimeyand û dikir mast û di pey re
mast dikir dewkulê û dikulla.

Rojekê pîrê dîsa bizinê xwe didoşe û di dîzikê de
dimeyîne dike bine melkevê. Serê sibê radibe diçe
dewkula xwe û kodika xwe û heska xwe tîne ku
dewê xwe pê veke, dibîne ku dîzika mastê wê pa-
qijkirî ye. Dibêje: "ya Rêbbî kê mastê min xwa-
riye?"

Roja din jî dîsa mastê xwe dimeyîne dike binê
melkevê serê sibê diçe ku mastê xwe bîne dibîne
ku dîsa dîzika wê paqijkirî ye.

Roja sisiya dibêje: "ez ê li virê xwe veşêrim ev kî
ye, tê mastê min dixwe?" Melkeva pîrê li eywanê
ye, tê xwe dike piştê derê eywanê, rûdinê, dasa
daran dike destê xwe, şev kerr dibe carekî dibîne
derî dibe çîzz vebû rovî hat serê xwe kir binê mel-

kevê ket ser dîzika mast û dibe çelpa û çelpa wî.
Pîrê jî dibêje: "himhaaa!" Û dasê lê dixwe û qemça
wî ji binê de jê dike. Rovî direve û qemçika wî li wir
dimîne. Pîrê tîne qemçika wî bi gulî û morîkan di-
xemilîne û li oda xwe dadileqîne.

Rovî çû nav heval û hogirê xwe, Gotin:

- Hîî!! Qolo qutoz me rî li poz!

Rovî hat go pîrê:

- Çika qemçika min bide min, ez diçim nava heval
û hogirê xwe dibên; "qolo qutoz me rî li poz!"

Pîrê dibê:

- Here şîrê min bîne, ez ê qemçika te bidim. Qem-
çika te li mal e, min xemilandîye jî.

Rovî diçe dibêje:

-Bizin bizin!

Bide min şîr

Şîr bidim pîr

Pîr bide min dûvika min

Diçim nav heval û hogirê xwe ji min re dibên;

"Qolo qutoz me rî li poz!"

Bizinê go:

-Here ji min re çilo bîne ez çilo têr bixwim ez ê
şîr bidim te.

Rovî çû go:

- Dar dar!!

Bide min zihar

Zihar bidim bizin

Bizin bide min şîr

Şîr bidim pîr

Pîr bide min dûvika min

Diçim nav heval û hogirê xwe ji min re dibên;

"Qolo qutoz me rî li poz!"

Darê go:

- Here dasê bîne ku tu pê biçinî.

Rovî çû ba Hedad go:

- Hedad, hedad!

Bide min das

Das bidim dar

Dar bide min zihar

Zihar bidim bizin

Bizin bide min şîr

Şîr bidim pîr

Pîr bide min dûvika min

Diçim nav heval û hogirê xwe ji min re dibên;

"Qolo qutoz me rî li poz!"

Hedad go here ji min re hêka bîne ez belaş
nadim.

Rovî çû go:

- Tûtik, tûtik!

Bide min hêk

Hêk bidim Hedad

Hedad bide min das

Das bidim dar

Dar bide min zihar

Zihar bidim bizin

Bizin bide min şîr

Şîr bidim pîr

Pîr bide min dûvika min

Diçim nav heval û hogirê xwe ji min re dibên;

"Qolo qutoz me rî li poz!"

Tûtikê go:

-Here ji min re tene¹ bîne ez tene têr bixwim

ez ê hêka bikim.

Rovî çû ba kewarê go:

-Kewar, kewar!

Bide min tene

Tene bidim tûtik

Tûtik bide min hêk

Hêk bidim Hedad

Hedad bide min das

Das bidim dar

Dar bide min zihar

Zihar bidim bizin

Bizin bide min şîr

Şîr bidim pîr

Pîr bide min dûvika min

Diçim nav heval û hogirê xwe ji min re dibên;

"Qolo qutoz me rî li poz!"

Kewarê go:

- Ez devê kulfikê² vekim ê genim birije, here

hinek rêxê bîne ku li devê kulfikê bixî û devê

kewarê bigirî.

Rovî çû ba ga, go:

-Ga, ga!

Bide min rêx

Rêx bidim kewar

Kewar bide min tene

Tene bidim tûtik

Tûtik bide min hêk

Hêk bidim Hedad

Hedad bide min das

Das bidim dar

Dar bide min zihar

Zihar bidim bizin

Bizin bide min şîr

Şîr bidim pîr

Pîr bide min dûvika min

Diçim nav heval û hogirê xwe ji min re dibên;

"Qolo qutoz me rî li poz!"

Ga go:

- Here ji min re kayê bîne ku ez bixwim, ez ê

rêx bikim.

Rovî çû ba kadînê go:

Kadîn, kadîn!

Bide min ka

Ka bidim ga

Ga bide min rêx

Rêx bidim kewar

Kewar bide min tene

Tene bidim tûtik

Tûtik bide min hêk

Hêk bidim Hedad

Hedad bide min das

Das bidim dar

Dar bide min zihar

Zihar bidim bizin

Bizin bide min şîr

Şîr bidim pîr

Pîr bide min dûvika min

Diçim nav heval û hogirê xwe ji min re dibên;
"Qolo qutoz me rî li poz!"

Kadîne go:

- De were ji xwe re kayê bive.³

Rovî çû testê tijî ka kir birçû, da ber ga.

Ga, têr xwar; rêx kir.

Rovî, rêxê anî hat devê kewarê vekir, kodika xwe tije genim kir rêx li devê kewarê xist û devê wê girt.

Genim bir çû da tûtîkê. Tûtîkê, xwar xwar go; "qar qar" û hêkan kir. Şeş heft hev⁴ hêkan kir birçû da hedad. Hedad, dasa dara dayê. Dasê birçû serê darê. Das li darê xist çiloyê wê tev çini kire binê darê. Bizin hat çilo xwar xwar guhanê wê tije şîr bûn. Bizinê bir çû ba pîrê. Pîrê dîzika xwe tije şîr kir. Pîrê anî dûvika wî dayê. Rovî, dûvika xwe bi xwe ve danî çû nava hevala...

Wî go:

- Te ji ku aniye?

Yê din go:

- Te ji ku aniye?

Rovî go:

- Werin ez ji we re bêjim.

Wan birçû nav rezê mala xalana. Her qemça roviyekî bi mêwekî ve girêda. Go:

- Zanî ez ê qemçika we bi mêwa ve giredim, ew ê werin ên xweşik pê ve deynin, ew ê ji we kin.

Rovî çû diyarê gund go:

- Zariya mala xalana

Rakin tevr û bêrana

Roviya rezê we qut kir!

Gundî radibin; yek radike tevir, yek radike bêrê, yek radike çakûç, yek radike dar. Her yekî radike tişteki û diçin bi ser roviya de. Çûn dirêjî roviya kirin go we rezê me qelandiye tiriye me tev xwariye. Rovî tev reviyana û qemçika wan bi mêwê ve ma tev qol bûn. Roviye me çû nav wan go:

-Qolo qutoz mi rî li poz

Em tev bûn hevaloz!

Çavkanî: Nazîme ÛYANIK

Temen: 67

Perwerdehî: Nexwende

Herêm: Gulîzera/Farqîn/Amed

Dem: 5/2015

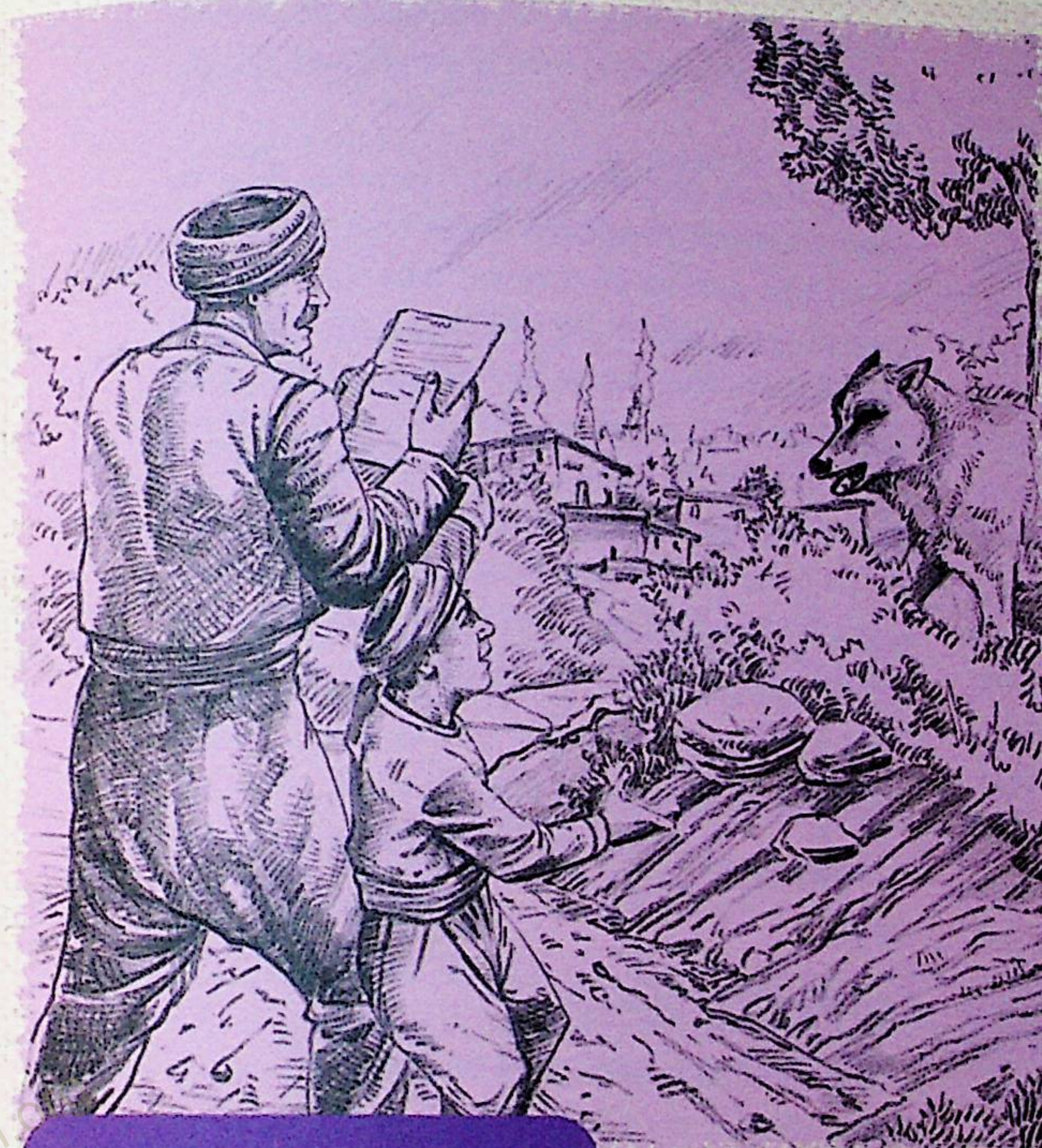
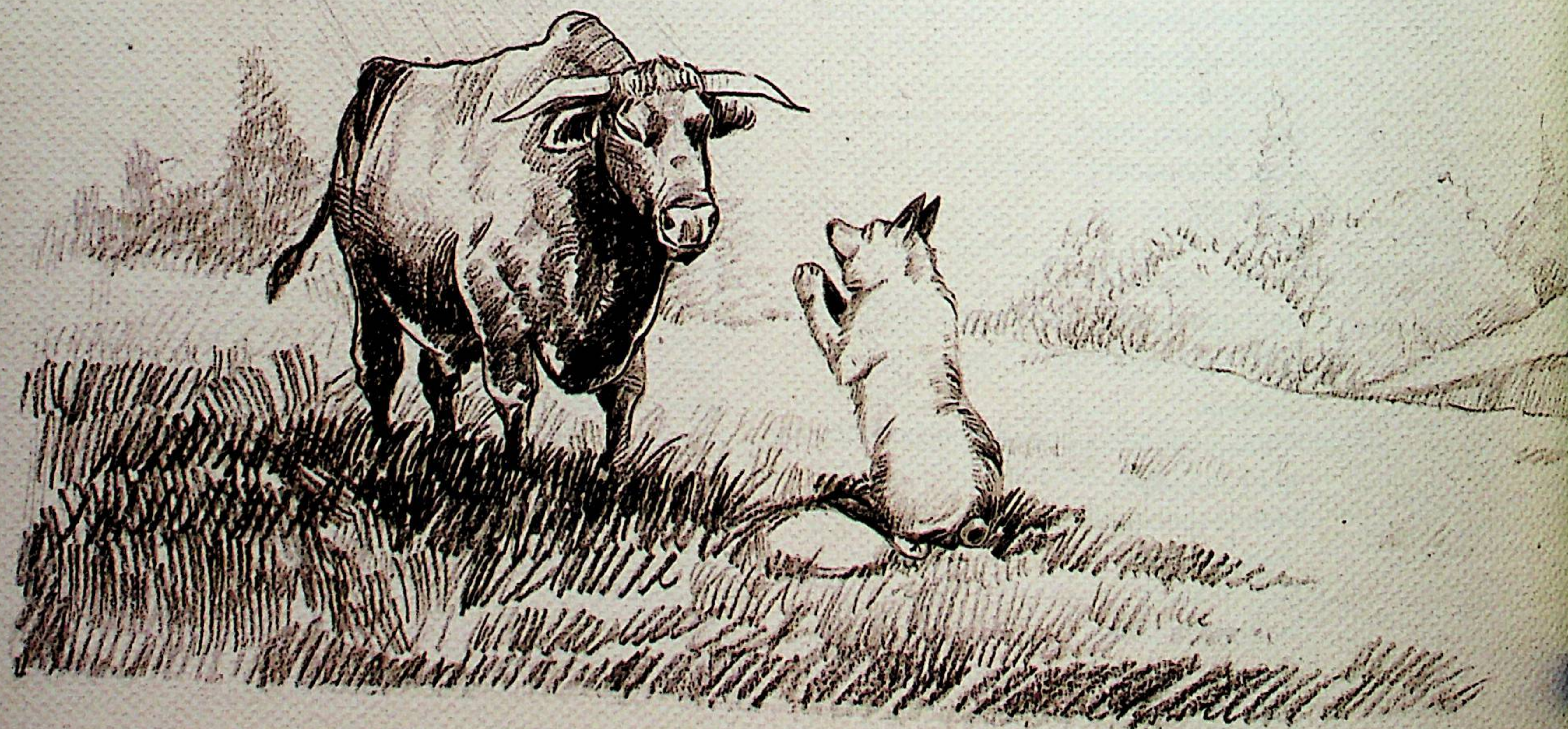
1 Tene: Genim

2 Kulfik: Devê kewarê,

kuna kewarê

3 Bive: Bibe

4 Hev: Heb

Mem
MUKRİYANİ

Ma ez bi ser Kuno de
bimîzim dê çi bibe?
Ez ê serê sibehê wî
bihetikînim.
Ez ê bibêjim ku ew
mezin bûye lê, dîsa jî
bi xwe de dimîze.
Hema lihêfa Kuno ji
ser wî radike û bi ser
de dimîze. Kuno di
xwe de dernaxe, pê
nahese. Elî dilê xwe
rehet dike û weke ku
tişteki nebibe bê
deng û hes xwe bera
nava nivîna xwe
dide.

ÇÎROKÊN
NAVLÊKAN⁽⁵⁾

Kuno¹

Navê Kuno yê rastî Kerîm bû. Mala wan li bajêr bû. Xortekî 14-15 salî bû. Ew jî mîna bajariyan mezin bûbû. Lê hin merivên wan he bûn, mala wan li gund bû. Îcar rojekê mala Kuno, bi malanî derin² gund sertêdana mala kalê xwe. Li gund gellek zarokên xaltikên wî he bûn. Were heta êvarî bi zarokên xaltikên xwe re bû, bi hev re digeriyan û dilîstin. Rojekê dibe êvar tîn malê, şîva xwe dixwin. Civata xwe dikin. Piştî civatê ji bo razanê nivînên wan datînin. Dikevin nava nivînên xwe û radizên. Te dî îcar zemanê berê nivîn li kêleka hev datanin û zarok tev li tenîsta hev radizan. Hûn jî dîzanin ku bêtir ji tunebûyina cî bû. Çavê tunebûyîne kor be. Lê xweş bû. Zarok tev di nava hev de mezin dibûn. Hîni hezkirin, merivantî û parvekirinê dibûn. Ne weke zarokên niha bûn. Zarokên niha mîna çûrikên ziretê ne. Parvekirin çî ye nizanin. Beroşa xwe di nava nigên³ xwe de dîtîne, hîni nanê ser mêzênê⁴ bûne.

De îcar Kuno jî xwe bera rexa kurê xaltîka xwe Welî dide. Di nava nivînan de kurê xaltîka wî Welî, ji Kuno re çîrokan dibêje heta wî di xew ve dike. Kuno jî bî meraq guhê xwe pê dirêj dike heta ku radizê. Birayekî Welî he bû navê wî jî Elî bû. Elî qet ji Kuno hez nedikir. Digot viya bajariya, ne mîna me ye. Weke me nizane bilîze, weke me nizane rûnê û bi ser de jî qedemkeya⁵ bajêr dixwaze. Kuno, biroj ji ber ku dawa qedemkeya ji ya bajêr li wan kiribû ew hemî kezebî kiribûn. Ji ber vê yekê jî Elî qet jê hez nedikir. Wî, pirr dixwest ku belayekê bîne serê Kuno, lê çî û çawa? Di nava nivînan de Elî xwe zahf aciz dike. Xew lê diherime. Xwe vir de diqelibêne wir de diqelibêne dike nake tebatî nakevê. Kufekuf pê dikeve, diranên xwe diqiriçîne, pal dide. Lê her çî dike jî bêhna wî fireh nabe, kela dilê wî danayê. Tu dibêjî qey lihêf bûye bizmar û di canê wî de dere. Tevizînekên hêrsê ew girtiye û dike nake xwe jê xelas nake.

Piştî ewqas hilkehlkê mîza Elî tê. Elî ji nava nivînên xwe radibe ku derkeve derve ji bo mîza xwe bike. Li derve dinihêre ku şev tarî mîna zilûmatê ye. Niyet dike ku vegere nava nivînên xwe, lê mîzê zor dayiyê û ji ber şewata wê naqedîne. Mizawiriyana⁶ dike û xwe bi xwe dibêje:

Ma ez bi ser Kuno de bimîzim dê çî bibe? Ez ê serê sibehê wî bihetikînim. Ez ê bibêjim ku ew mezin bûye lê, dîsa jî bi xwe de dimîze. Hema lihêfa Kuno ji ser wî radike û bi ser de dimîze. Kuno di xwe de dernaxe, pê nahese. Elî dilê xwe rehet dike û weke

ku tiştekan nebibe bê deng û hes xwe bera nava nivîna xwe dide. Di hişê xwe gellek planan çêdike ji bo Kuno. Xwe bi xwe di nava nivînan de dikene. Carna dengê wî bilind dibe lê dengê xwe ditepîsîne.

Dema li wan dibe sibe, Kuno li xwe hay dibe ku binê wî û derpê merpêyên wî tev şil û pil bûne. Li xwe heyirî dimîne. Di cî de sar dibe. Lê kêliya ku xwe di nava nivînan de dilîvîne Elî pê dihesse lê dengê xwe nake. Dibêje bê ka Kuno çî dike. Elî li bendê ye ku eyba xwe veşêre û ew jî bide rûyê wî. Kuno dinihêre ku deng û hes ji kesî nayê hema ji binê lihêfê derdikeve û radibe ku derkeve derve ji bo ku cilên xwe yên şil ji xwe bişeqitîne. Kuno çawa ku xwe ji nava nivînan paş ve dikişîne, Elî xwe tev dide û çavên xwe vedike.

Ji Kuno re dibêje:

- Kerîm tu şiyar bûyî?

Kuno dibêje:

- Erê

Elî ji mizawirî jê re dibêje:

- Kuro Kerîm ma çiqasî xewa te sivik e!

Kuno:

- Erê, ji ber ku ez li bajêr her sibeh şefeqê şiyar dibim loma.

Elî:

- Ez ne wilo me. Kêliya ku ez di xew derim, heta sibehê şiyar nabim.

Kuno paşpaşîka û berê wî li Eli, ber bi derî ve dere. Çawa çavên Elî bi navrana Kuno dikeve, bi dengê bilind ji bo ku herkes pê şiyar bibe û bibihîzin jê re dibêje:

- Ma Kerîm qey te bi xwe de mîz kiriye?

- ...

- Kuro ma ne derpiyê te şil e!

- Welleh ez nizanîm. Min bi xwe de mîz nekiriye. Lê kê ez şil kirime ez nizanîm. Min nedîtiye bê çawa çêbûye. Virran li min neke.

- Çawa çêbûye li ber çavan in. Êşkere ye ku te bi xwe de mîstiye. Ma tu zarok î? Tu çawa bi xwe de dimîzî? Birayê min ê sê salî êdî bi xwe de namîze, ma tu çawa bi xwe de dimîzî.

Kuno awirên xwe dikutîne erdê û pirr li ber xwe dikeve. Malîyên din jî hemî şiyar bûne û tev li wan dinihêrin. Elî lihêfa wî radike û dibêje hela hûn li

dewsa wî binihêrin! Kuna wî çiqasî mezin e? Bêhn jî ketiye nivînan. Uuuuuuuuuu bêhna mîzê tê ji doşeka wî. Mîzekê mîzekkk...

Elî ji ca⁷ xwe re dibêje:

- Yadê! Yadê! Tu li kuna Kuno binihêre!

Ca Elî ya ku Xaltîka Kuno ye ji kurê xwe Elî re dibêje:

- De derewan neke Elî looo... Qey av mav bi xwe de dakiriye nayê bîra wî.

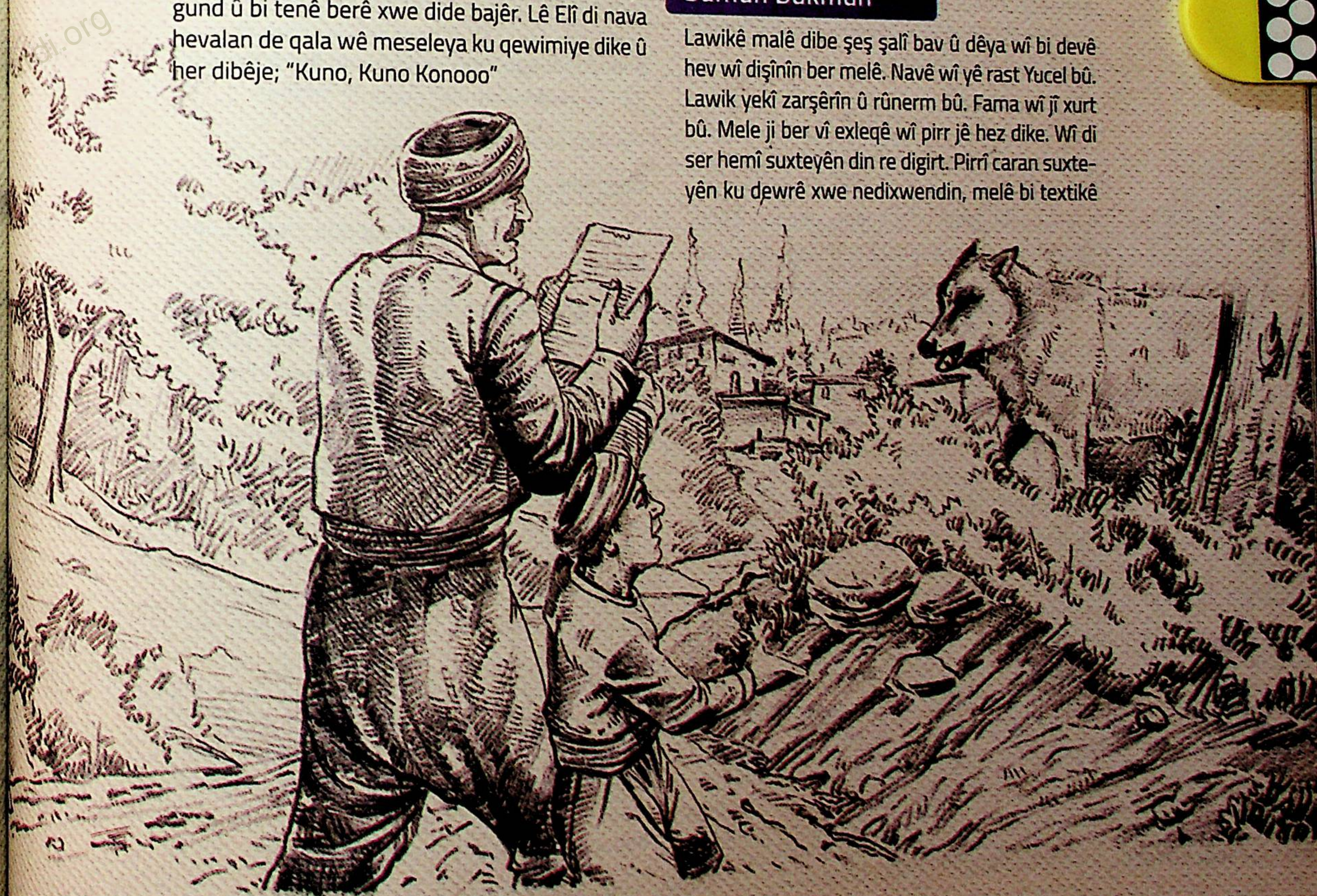
Ji Kuno re dibêje:

- Were were Kerîmê min were, were ba xaltîka xwe û van cilên xwe biguherîne.

Cilîni zûya⁸ dide Kuno, Kuno çekên xwe diguherîne û tê bal zarokên odayê. Lê her Elî jê re dibêje; "Kunooo..." Her dibêje; "Kuno" Kuno ji fediya nema dixwaze derkeve derve nava hevalan. Hema wê gavê biryara xwe dide û dibêje:

- Ez ê herim malê

Her çiqasî ca wî, xaltîka wî bi xaltiyên wî yên din li ber digerin jî qanih nabe. Radibin wî dixin dolmîşa gund û bi tenê berê xwe dide bajêr. Lê Elî di nava hevalan de qala wê meseleya ku qewimiye dike û her dibêje; "Kuno, Kuno Konooo"

Kuno heta ku tahsîla xwe dike nema tê gund. Gund li xwe heram dike. Piştî tahsîla xwe diqedîne bi çend salan dîsa tê gund. Êdî Kuno bûbû beytar. Zarokên xaltîka wî wan jî tev mezin bûbûn. Lê ji aliyê mizawiriyana ve tiştekan li xwe kêr kiribûn, li xwe zêde kiribûn. Kunoyê êdî bi xwe bawer tê dikeve nava hevalên xwe yên berê û dest bi civatê dikin. Piştî xêrhatîna û pirsîna halê hev, Eliyê kurê xaltîka wî jê re dibêje:

- Ma Kuno wellehî ne weke te ye looo... Te em ji bîr kirin. Ma merivantî ev e kuro lawooo? Tu niha beytar î! De hela hera li Kuna xwe ya li ser doşekê binihêre! Wê miayene û tehlîl bike; bê ew kun ya te ye yan jî ya min e?

Li wê derê Elî li xwe mikur tê û dibêje ku:

- Wê şevê min bi ser te de mîz kiribû. Mîz ya min e, lê navê Kuno dîsa ye te ye. Piştî ewqas sal Kuno bi mikurhatina Elî kêfxweş dibe, lê ji ber ku ew navlêka wî "Kuno" jî dîsa dabûn rûyê wî, pirr li ber xwe ketibû bi wê tahsîla xwe.

Sumun Bukmun

Lawikê malê dibe şeş şalî bav û dêya wî bi devê hev wî dişînin ber melê. Navê wî yê rast Yucel bû. Lawik yekî zarşêrîn û rûnêrm bû. Fama wî jî xurt bû. Mele ji ber vî exleqê wî pirr jê hez dike. Wî di ser hemî suxteyên din re digirt. Pirrî caran suxteyên ku dewrê xwe nedixwendin, melê bi textikê

ku di destan de bû li ser, pişt û çîqê wan dixist. Lê melê tu carî li Yucel nedixist. Yucel li cem melê bi şans û siûd bû. Lê, melê bi qasî ku jê hez dikir pê karê xwe yê malê jî dikir. Were li ber destê melê bû. Ewî ew li ber destê xwe bigewgiranda heta nîvro û asoxî⁹ ewî ew bişanda malê.

Bi wî hawî Yucel, elîbêtika xwe, cuziya Em'ê, ya Tebarekê û ya Qesemê diqedîne şûnde dikeve Quran'ê. Hemî suxteyên melê ji tirsî ku ew ê mele li wan bixe, li malê dewrê xwe dixwînin. Lê Yucel, ne ji tirsî melê, ji fediya dewrê xwe dixwîne. Her ku dixwîne, bi nav dere, her ku bi nav de dere, herzkirîna wî ya di dilê melê de xurttir dibe. Werehasil ez serê we neêşînim! Yucelê me xweş lê dere û tê dikeve sureya ku devê seh pê tê girêdanê. Kîjan suxte gava dikeve wê sureyê, mele ji suxteyan re dibêje:

- Ku bi ayeteke di vê sureyê de hûn dikarin devê seh girê bidin. Ez ê wê ayetê hîni we bikim da ku hûn carekê li seh mehekî rast hatin devê wî girê bidin

Ew ayet di sureya Baqarayê de Ayeta hejdehan e. Ayet ev e: Summun, bukmun, umyun, fe hum la yercûne. Yani dibêje: "Ew kerr in, lal in û kor in. Êdî ew nema dikarin vegehin."

Tu bikî nekî kêliya ku melê ji suxteyan re qala ayet û devgirêdana sehan kir, guhên wan bel bûbûn û çavên wan zîq bi melê ve mabûn. Hele ji bo Yucelê ku her roj li çol û çepelan bû, bûbû qewet û pişt. Şadî û coşîya di dilê wî de dide ser rûyê wî û bi bişîrîn li ser kursiya li tenîştî melê dimelise. Yucel wexta ku ketibû cuziya Em'ê jî, dîsa melê ji Yucel û suxteyên xwe re gotibû ku:

- Sureya "Wel şemsî we duhaha wel qemerî îza teleha..." Sureya devgirêdana guran e. Bi ayetên devgirêdana seh û guran, bê hemd di hişê Yucel de tuxumê xurtî û bixwe baweriyê meyndibû. Ê ku zêde hewceya wî bi van eyetan he bû bêgûman Yucel bû. Ew yek ji kulfetê malbateke xwedî pêz bû. Yê ku bêtir rastî guran dihat, yê ku bêtir kar û barê wî di nav sehan de bû dîsa Yucel bû.

Mele rojekê Yucel dide pey xwe û berê xwe didin nava rez. Li nava rez digerin, tirî diqurifin û berê xwe didin mahsera piştî rez. Li wir bîstîkê bêhna xwe vedikin û bi rê dikevin, vedigerin malê. Dema vegehe, roj li ber ava ye. Tê, li rê berî ku bigihên malê, li binya malan, gurek derdikeve pêşiya wan. Mele gur nas dike. Lê Yucel xwe bi xwe dibêje karê gur li vir çî ye? Hebe tune be ew seh e. Devera ku

lê ne piçekî xewle ye. Hema wê gavê mele destê xwe davêje qenabekî¹⁰ kin yê ku di berîka êlegê wî de ye. Dike ku hunera xwe nîşanî Yucelê suxteyê xwe bide. Lê vedigerê û dibêje:

- Binêre ez ê niha li ber çavên te devê vî gurî girê bidim ku edî nema karibe me gez bike.

Her cara ku girêkekê li qenabê di destê xwe dixê, pê re sureya "Wel şemsî we duhaha" dixwîne. Lê herçiqas dixwîne jî gur dîsa bi ser wan de tê. Rûyê xwe jî ji wan naguherîne. Deqqe bi deqqe saw û xofa di dilê Yucel de zêde dibe. Ji melê xwe re dibêje:

- Seyda ev ne gur e! Gur li çiyê he ne. Ev seh e û bi ser me de tê. Sureya ku devê gur girêdide nexwîne seyda! Yê seh bixwîne.

Mele guh nadê, dilê melê ji tirsî çar gopal lê dixê lê nade der. Gurê ku pirça wî gijji û çavên wî sor bûne xwe vir de û wir de nade, dide ser dilê melê. Mele di bin gur de dimîne. Çawa devê xwe dixê xenoqa melê Yucel radihêje keviran û datîne gur. Her ku datîne gur, di ber de ji tirsî weke pelê çilo li ba dibe û bi ser hev de dibêje:

- Summun bukmun...

Mele him di nav dev û nigê gur de diperpote him jî gazî û hewara xwe dike Yucel. Jê re dibêje:

- Kuro bi keviran lîxê lîxê lîxê...

Yucel dinêre ku kevîr wî tahl nakin, dibêje:

- De ez ê devê wî girê bidim qe bila nikaribe melê gez bike.

Hema girêka doxîna xwe ya ku di şalê xwe de kiriyê xirboqî¹¹ vedike û dikişîne. Her ku girêkekê lê dixê, dibêje summun bukmun... Ne carekê ne du caran ne sê carann... bi dehan car. Hingî xwêdanek di ber daye şil û pil bûye. Yucelê belengaz dinêre ku mele nikare xwe ji nava lepê gur xelas bike û ew jî dike nake nikare bi gur. Çend kevîrên din datîne gur lê naloherê (na lo de here)... Eyarê wî jî naêşîne. Dinêre ku tu çare neman, hema li bayê bezê berê xwe dide gund û dere hewariyê digihîne gund. Heta ku tîc cem melê, dinêrin ku mele ji dest xwe çûye. Gur ew' di nava xwîne de hiştiyê û xwe daye daldeya¹² tahtekê. Yucel jî bi wê tirs û xofa xwe, bi wî halê xwe yê ji halketî û bi wê baweriyê ku melê xistiye hişê wî, bê hişê xwe girêkan li doxîna di dest xwe dixê û bi Summun bukmunê avrişayê dike.¹³ Piştî ku melê li ser piştî hespekê dikin û berê wî didin cem hekîm, yekî ku

hatiye di hewara wan de dinêre ku devê Yucel nasekine. Lê vedigere û bang lê dike;

- Hey lo lawooo!!! Lo xortê Summun bukmunê! Ez bi wî navê Xwedê sond dixwim, heke tu û Seyda bi qeweta xwe bawer bûbûna û hûn bi Summun bukmunê daneketana dê tu tişt bi we nehata. Ma malnemîratino! Weyê herkê¹⁴ rahiştî darekî û bi nava guhê wî ketana. Gur, devê xwe metreyekê vekiriyê û ber bi we ve tê, hûn jî bi girêkan û Summun bukmunê daketine. Heyfa te, lê gur ji heqê melê te derketiyê Xwarziyê Summun Bukmunê.

Piştî wan qewimînan, ev mesele li nava der û dorê weke xebroşkê tê qalkirin. Jê û pê ve, kî Yucel dibîne bi navlêka Summun Bukmunê bang lê dikanê. Bi wî hawî Yucel jî navlêkekê li tenîştî navê xwe datîne û di hewara seydayê xwe de dere.

Qûnqapax

Li gor gotina yê ku bi serê wî de hatiye, dibêje; rojêke payiza dereng bû. Ez çûm cot. Li gor derdor, cîran û dostan ez ji bo cotkirinê dereng mabûm. Êdî ketibû nîrê reş. Berê berf û baran pîr dihat, yê ku jê bihata û bi hev bixista ji ber xwe derdixist. Yanî, xelkê berê çandiniyên xwe zû dikirin. Îcar ez

bi tenê bûm. Kesê min tune bû. Zarok hûr bûn, hîna li min negihîştibûn. Ez jî tim li ber pêz bûm. De nedigihîşt. Nigên me nediketin bin me.

Îcar ez serê we neêşînim, ez çûm çolê ku ez cot bikim. Heşa, min heywanên xwe girê dan û dest bi cotê xwe kir. Heta saeta limêja nîvro. Heta nîvro yê min emelê xwe avêtibû. Rabûm, çûm min heywanên xwe bera dan û berê wan da nava çêrê. Ez jî hatim min destnimêja xwe girt, pişt re jî limêja xwe kir. Piştî limêjê min pariyek nanê ku Xwedê çî qismet kiribû danî ber xwe û xist ber dilê xwe. Piştî firavîne min got de heta ku heywanên min hinekî diçêrin ez ê jî hinekê vezelim. Min tîrra kerê xist bin xwe û ez li ser vezeliyam. Gava ku ez vedizelim, ez çefiya serê xwe davêjim ser rûyê xwe. Lê, min wê rojê neavêtibû ser serê xwe. Tav ne bi şewat bû, loma min got; "de ne hewcê ye." Xwedê wekîlê te be, min xwe serkêlekê dirêj kiribû û ferek sola xwe danibû ser kevîr, min kevîr jî xistbû bin serê xwe. Serê min li ber siyê bû, gewdeyê min li ber tavê bû. Bi wê betlandinê, bê hemd ez ji dest xwe çûbûm. Ez tam ne di xew de bûm, xewmaş¹⁵ bûm. Deqqeya ku ez vedizelim, demançeya min jî her tim di ber serê min de ye.

Hîn were min dît pêjn he ye. Xişexiş û tepetepek

tê. Min nekir tiştêkî, lê guhê min jî li ser e. Berê min li quble, paş min li bakur bû. Bîstikek derbas bû nebû, min bala xwe dayê ku wa ye roviyekî guhbel ber bi min ve tê. Min nihêrt ku rovi ye, min got de guneh e, ez wî nekujim. Ma ew ê çi bike ji min. Qey li qismetê xwe digere. Min deng û hes ji xwe neanî. Min qet xwe nelivand. Roviye min hat bin darê, wan der û doran tev bêhn kir, serê xwe rakir û li ser pêyan sekinî. Dêmekê xwest bi derdorê amin¹⁶ bibe. Dîsa bêvila xwe xist erdê û bêhn gerand. Hat li ser serê min sekinî. Min dîsa deng nekir. Ez meraq dikim bê çavê wî li çi ye?

Çû û hat, çû û hat, axirê hat li pişt min, li ser kûja têrrê ya vala, li ber qûna min mexel hat. Min got hema kir ku xisarê bide min ez ê demançê berdîmê. Lê bê xisar bû. Qey zîkê xwe têr kiribû û xwestibû ku hinekî bêhna xwe veke.

Min dî hêdika serê xwe danî ser telmeqûna min. Min jî di dilê xwe de got; ji bo ku çiyê wî hîn xweştir bibe, min hêdî hêdî bi awayê ku tê dernexe û nereve, min xwe li ser dev û rû kir. Her ku min xwe rast kir hukma wî xweştir bû, her ku min xwe rast kir hukma wî xweştir bû. Qederek bihurî di eynê xwe dernaxe. Ne him û ne gum. Xew û çî pê xwes hatiye, mîr ne bi halê wî ye.

Min nihêrt ku neyta wî tune ye rabe û here. Min jî qêmîş nedikir ku wî şiyar bikim. Min got; "ya Rebbî ev çi bû hat serê min?" A rast ku ne jî cot bûya heta roj biçûya ava, yan jî heta ku ew bixwe şiyar bibûya min ê ew şiyar nekira. Lê min xwest ku ew jî netirse û ez jî ji karê xwe nemînim.

Bîstikeke din derbas bû min nihêrt ku xurexur bi zîkê min ket. Roviye me bi dengê xurexura di zîkê min de serê xwe bilind kir û dîsa danî. Nebû! Hema min bi meyane meyane fisek dirêj kir. Bi bêhna fisê şiyar bû. Serê xwe bilind kir, der û dor tev bêhn kir û dîsa serê xwe danî. Ew jî nebû! Çend deqqe derbas bûn, îcar min fisek dirêjtir kir. Dîsa şiyar bû, serê xwe bilind kir, bi bêvila xwe bêhn gerand û ji şûna xwe rabû. Min deng nekir. Min got; "de va ew ê here." Dîsa hat şûna xwe, der û dora qûn û telmeqûna min tev bêhn kir. Vê carê baş fêhm kir ku bêhn ji ku tê. Dîsa rabû ser pêyan, li der û dora min û xwe geriya, nihêrt ku fera sola min li rastê ye. Bi fera sola min girt û anî danî ser devê qûna min. Wî, li gor xwe êdî devê qûnê girtibû. Vê carê serê xwe danî ser fera sola li ser qûna min û dest bi pixîniyê kir.

Min nema zanîbû ne ku ez bi wî dilîzîm, ne ku ew bi min dilîze. Min nihêrt ku ji min nema diserife.

Her ku diçe dibe dereng û ez berbayî wî roviyê fenek ketime bilasebep. Min got; "ev ne tu aqil e." Hema vê carê ji nîşka min got zirrrrrttt.... Bi zirtîniyê roviyê min veciniqî û hiloz bû. Çûûûû... Qederê pazdeh bîst mîtroiyê dîr sekinî û li min nêrt. Min li çavên wî nihêrt wî li çavên min nihêrt. Ziravê wî qetiyabû. Weke ku xwe bi xwe bibêje; "ev çi bextreşî û tofan bû ku hat serê min." Heyirî mabû. Roviye me da rê û reviya.

De hûn dizanin meseleyên weha sosret bèn serê meriv, meriv bi xwe nikare ku nebêje. Te dî min ji yekî re, wî ji yekî din re, wan jî ji yekî din re got û belav bû, bû çîrok û meselok. Jê û pê ve yên kêfçî digotin ku rovi kapax daniye ser devê qûna Şêx-mus. Ev navlêka min jî, ji vir tê. Niha der û dor ji min re dibêjin "Qûnqapax" Ê de ka ez çawa bikim? Min got; "de ka ez qenciyeke bi rovi bikim." Min xerabî bi xwe kir. Ev meseleya ku min ji we re got rast e û bi serê xwe ye.

Xalê Çefyo

Ew kesê bi navlêka Xalê Çefyo ye, rojekê serê şevqê pezê xwe ji hevşê derdixe, dide ber xwe û dere li çiyayêkî ji çiyayên Qerejdaxê diçêrîne. Pezê Xalê Çefyo pezê wî yê malê bû. Gellekî lê miqate bû. Ji bo ku têr biçêre, çêre û palaxa¹⁷ xweş li ku derê, hebûna xwe digihandê. Yekî emirmezin bû. Hema bibêjin 70 nebe jî çend sal jê kêmbûn. Lê hîna li ser xwe bû. Weke xortekî çardehsalî li pey pêz digeriya, baz dida. Betlandin lê tune bû. Digot ku:

- Ez li ser xwe negerim ez ê bikevim. Gava ku ez li ser xwe digirim him bêhna min derdikeve him jî bi şev ez rehet radikevîm. Ji ber ku ez dibetilim xew li min naherime. Canê min rehet e.

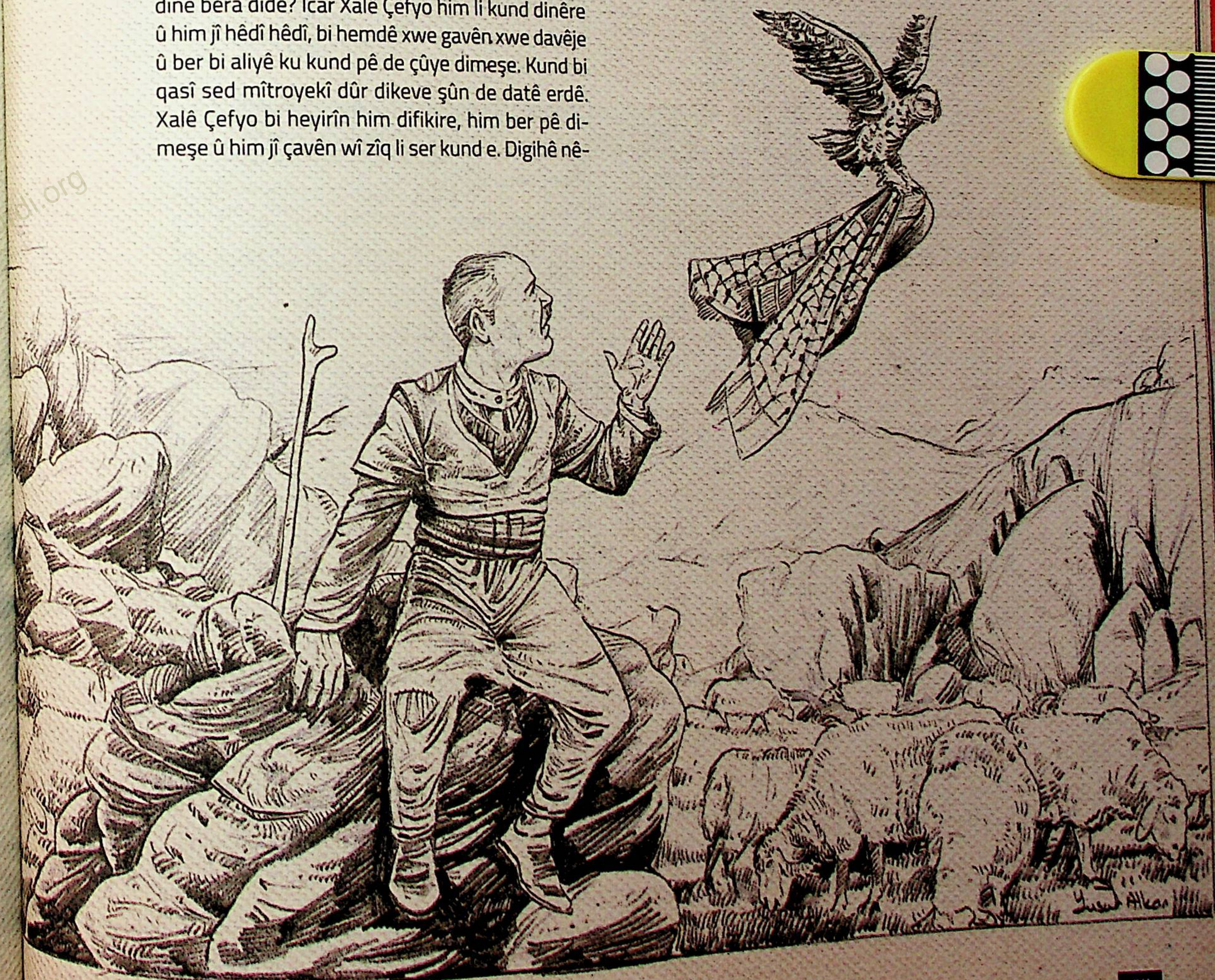
Xalê Çefyo pezê xwe bi çêre çêre digihîne biniya sikurê, ji ber ku çêra wê derê baş e hema xurmînî bi pêz dikeve. Dengê xwe bi pêz nake. Xwe dide hêla jor ya pêz û li ser gomeyekî¹⁸ mezin qûn dide erdê. Her ku pez diçêre ji kêfa eşq pê dikeve û ji xwe dere. Bîstek derbas dibe bala xwe didê ku kundekî, xwe li ser zinarekî li jorê wî daniye û zîq lê dinêre. Piştî ku çav lê dikê îcar ji xwe re li kund dinêre. Xwe bi xwe dibêje; "tu ji xwe re li hikmê Xwedê binêre. Xwedê Teala her mexlûqatek bi awayekî xuliqandiye. Tu çi qasî mezin î!"

Her ku ew li kund dinêre kund jî lê dinêre. Kund qet çavê xwe ji ser nade alî. Ew jî çavê xwe ji ser kund nade alî. Kêliyêk derbas dibe, herdu jî berê

xwe naguherin. Kund zêde ne dûrî Xalê Çefyo ye. Hema bibêjin navbera wan bi qasî deh mîtroyan encex he ye. Xalê Çefyo bala xwe didê ku awirên kund dişidên. Kund xwe bêtir dimelisîne, kiriye ku xwe bi erdê simandiye. Hîn were kund firreke dide xwe, baskên xwe li hev dixê û bi esmên dikeve. Gellekî bilind difire. Xalê Çefyo jî têr lê mêze dike heta ku ji çav dikeve. Piştî wê rewşê awirên xwe bera ber xwe dide û diponije. Dihizire dihizire...

Ji nîşka ve pê dihese ku tiştêkî xwe bi serê wî kir û derbas bû. Hew dinire ku çefiya wî ne li ser e. Destê xwe li ser serê xwe, pişt stûye xwe, nav piştê xwe wan digeriya, sax dike, dipalêne dike nake nabîne. Li hawirdora xwe mêze dike, bala xwe didê ku çefî di nava pencê kund de ye û kund ew bi xwe re biriyê esmên. Ê de kundê li wî çiyayê qir î qaf çefiyek spî û nerm mîna pembo ditiye, li dinê bera dide? Îcar Xalê Çefyo him li kund dinêre û him jî hêdî hêdî, bi hemdê xwe gavên xwe davêje û ber bi aliyê ku kund pê de çûye dimeşe. Kund bi qasî sed mîtroyekî dîr dikeve şûn de datê erdê. Xalê Çefyo bi heyirîn him difikire, him ber pê dimeşe û him jî çavên wî zîq li ser kund e. Digihê nê-

zîkî kund û xwe di pişt gomeyekî de vedişêre. Dinêre ku kund çefiyê li gor mexseda xwe li hev dipeçe. Bîstek derbas dibe difire, dere hinek qirşik mirşik û palax tîne û tê. Bi kûja¹⁹ çefiyê digire û ber bi zinêr ve dikişîne. Dîsa firreke dide xwe û çefiyê dixê qula zinêr. Bîstikekê tê de dimîne piştê dîsa derdikeve. Tê, îcar ew palax û qirşik mirşikan dibe dixê qula zinêr. Pezê Xalê Çefyo jî têr bûye û di şûna xwe de mexel hatiye. Hindik maye ku roj li Xalê Çefyo here ava, lê ew bi meraq e û ji dewsa xwe naleqe. Taliyê piştî ku tarî dikeve erdê kund dere biñê zinarê, her carê çêliyêk xwe digire û tîne li hêlîna xwe ya nû datîne. Hemîyan dixê. Deng û hez nema jê tê. Xalê Çefyo, hêdî hêdî xwe digihîne cem zinêr. Bi zinêr radipeliqe heta ku bi çavên xwe hundirê hêlînê dibîne. Çawa ku kund çav lê dikê dibê firrrrrr. û ji hêlîna xwe difire, dere xwe li ser

gomeyekî li binya hêlînê datîne. Xalê Çefyo li hundirê hêlînê dinêre ku çend heb çêlikên sorsemitî²⁰ di hêlînê de ne û kunda dêya wan çefiya wî xistiye binê qula ku ji xwe kiriye hêlîn. Dilê wî dike kizekiz bi wan dişewite. Di ber xwe de dibêje; "kezeb qey tu tişteki çawa yî? Tu li heywanê ker û lal binêre! Însanên ku dibêjin em însan in ev xizmetê ji zarokên xwe re nakin. Gunekooooo... Ku ne kezebşewêta dê be dê kî li zarokên xwe xwedî derkeve? Gunekooooo..."

Di cî de bê hemdê wî êstirên wî mîna hebên baranê tîn xwarê. Dibe kûrekûra wî û dide girî. Tê ba pezê xwe, pêz ji mexel radike û berê pêz xwe dide malê, Çawa digihê malê colê pêz dixê hevşê ber malê û bang li kevaniya malê dike, dibêje:

- Hurmê gelo goşt li malê he ye?

Kevanî dibêje:

- Bi qasî lepekî he ye.

Dibêje:

- Hema wî têxe kîsikekî û bîne ji min re.

Kevanî dixê kîsîkî û digire tîne ku bide mêrê xwe. Jinik bala xwe didê ku çefiya wî ne li serê wî ye.

Kevanî dibêje:

- Qe kanî çefiya te?

Dibêje:

- Ez ê li vegeerê ji te re bibêjim. Tu wî goştê di destê xwe de bide min ez ê herim û vegerim.

Jinik tişteki jê fêm nake. Li ser milê xwe difitile û vedigere dere nava zarokên xwe. Xalê Çefyo jî dikeve rê û bi bayê bezê xwe digihîne çiyê, dere binya zinêr. Ji bo ku kund û çêlikên wê ji xew şiyar neke bê deng û hez, bê pêjn bi zinêr radipeliqe û wî goştê bi xwe re aniyê hinekî dixê devê hêlînê, hinekî jî bi dora devê hêlînê dizeliqîne û dadikeve. Dîsa bi bayê bezê dikeve rê û vedigere malê. Meseleyê ji jinika xwe re dibêje. Jinik ji wî henûntir û kawiktir e. Dibêje:

- Ma te çima negot ji bo kundê ye? Min ê tişt miştî din jî têxistana kîsik ji bo wê û çêlikên wê.

Mêrik dibêje:

- De îro bes e, Xwedê bê erê rojeke din.

Ev serpehatiya Xalê Çefyo li der dorê diteqe û yek ji yekî re dibêje. Qala henûniya Xalê Çefyo dikin û pê re jî bi zimanekî qerfî dibêjin:

- Xalê Çefyo çêlikên kundan di nava çefiya xwe de xwedî dike. -

Û her yên ku wî dibînin bi henek jê re dibêjin:

- De ka çefyekê bide me jî ji bo ku em çêlikên xwe di nav de bipêçin.

Xalê Çefyo dibêje:

- Jixwe çefyêke min tenê he bû, ez ê bidim kê! "Serê kâra bi çil û çara."

Bi saya vê meseleya kund Xalê Remezani dibe xwedî navlêkeke nipînû "Çefyo".

¹ Kun: Bêtir ji dewsa kesana li ser nivîn, doşek, mînderekê ku lê mîz kirine re têtê gotin.

² Derin: Diherin, diçin

³ Nig: Ling

⁴ Hînî nanê ser mîzênê bûn: (biwêj) Hînî nanê rihet-hazir bûnê

⁵ Qedemke: Daşir, avrêj, taelet

⁶ Mizawirî: Nehewînî

⁷ Ca: Dê, dayik

⁸ Zûya: Ziwa

⁹ Asoxî: Soxîn, talîya talî

¹⁰ Qenab: Cureyêke benî. Benekî stûr e.

¹¹ Xîrbokî: Awayekî girêdanê

¹² Dalde: Talde

¹³ Avrişî kirin: (Biwêj) Dilê xwe rihet kirin, dilê xwe hênik kirin, av bi dilê xwe reşandin.

¹⁴ Herkê: Her yekî

¹⁵ Xewmaş: Xilmaş

¹⁶ Amin: Ewle

¹⁷ Palax: Pelax, gîyayê hişk. Wek pûş û pelax

¹⁸ Gome: Kevirê mezin ê ji zinaran biçûktir

¹⁹ Kuj: Koşê

²⁰ Sorsemitî: Çêlikên nû xwedêdayî, yên bêpûrt

SÊ QEWLÊRK

Lo lo kuro te kuranî kir
Te heft sala şivanî kir
Te dozdeh meha gavanî kir
Te qelenê jinka jinebî kir

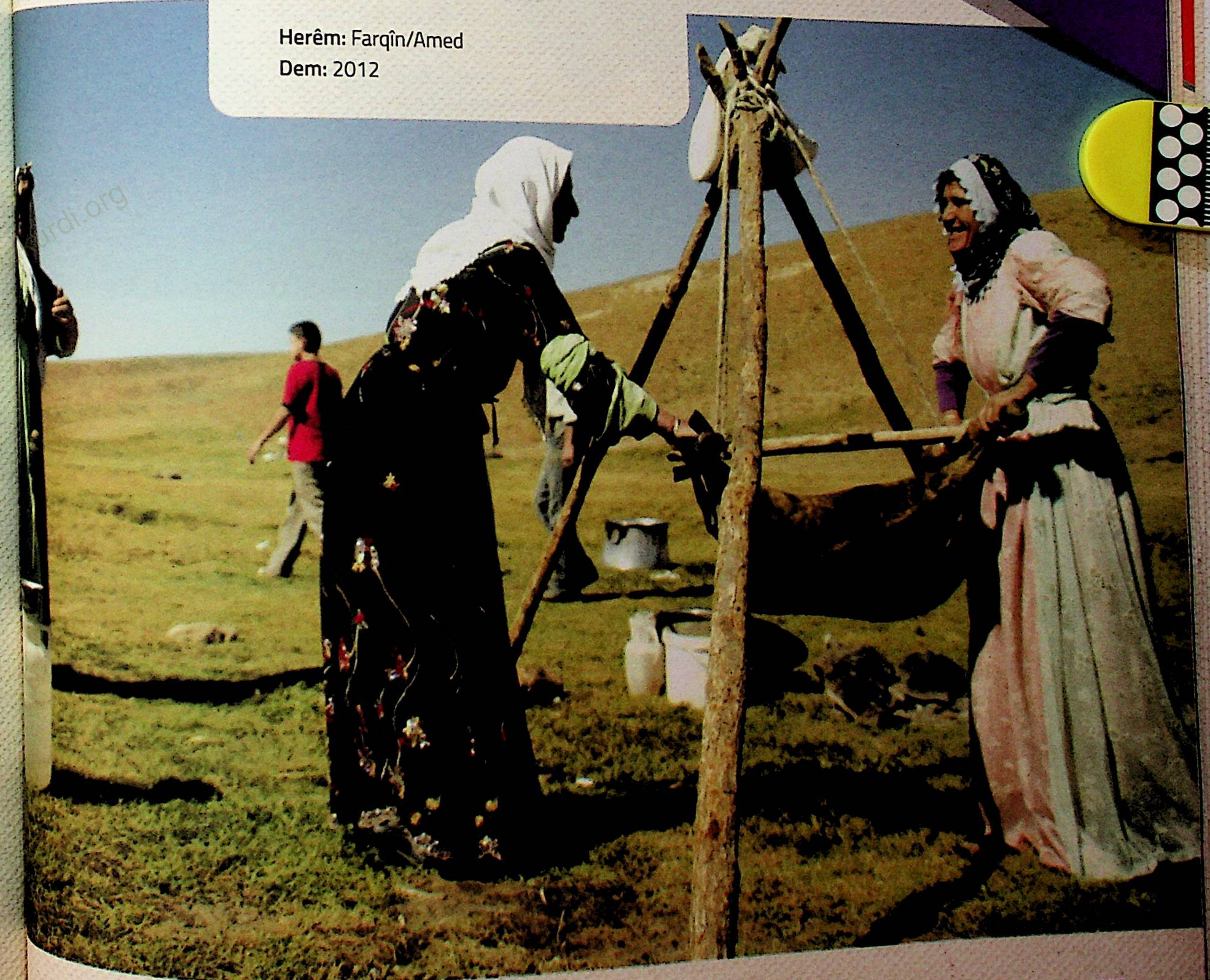
Ez xwe bi qurbana te bikim
Ce û genim tevlihev bikim
Li aşê Nebo hel bikim
Pê daweta te û xalê te bikim

Ez qîza xwe nadim gend û menda
Ez ê bidim dewlemenda
Bila jê ra bînin xilxala piyan û bazinên zenda.

Herêm: Farqîn/Amed

Dem: 2012

Berhevkar:
Enes MEÇÎN

SÊ LÎSTIK

Nûredîn VÛRAL

Jimartina Tiliyan

Her dem û li her derê tê lîstin. Lîstika keç û lawan e. Kesên ku temenên wan di navbera 5 û 15 salî da ne vê lîstikê dilîzin. Carinan mezin jî vê lîstikê bi zarokan re dilîzin. Hejmara lîstikvanan ne diyar e. Lîstikvan çiqas pir bin lîstik ewqas xweş dibe. Herî kêr bi sê kesan tê lîstin.

Ji bo lîstikê lîstikvan di nav xwe de hakemekî diyar dikin. Dûre lîstikvan li ber hev rûdin û destekî xwe vedikin û datînin erdê. Hakem jî bi vê benda jêrîn tiliyên lîstikvanan dijîmire. Peyva dawiyê li ser tiliya kê mabe ew tilîka xwe tof dike. Bi vê şiklî tiliya kîjan lîstikvanê herî dawiyê vekirî mabe lîstikvan giştik sîlekî li destê wî dixin. Lîstik bi vî şiklî dewam dike.

"Yeklo, diklo tema zê,

Şemsê, qûtê repa zê,

Geçê meçe, eraq çê,

Xirna qotik, fis bir cik."

Jêder: Gulşen NAZLIER

Temen: 25

Kar: Karker

Cî: Xirawa/Sipenîk/Licê/Amed

HÊLÊ

Havînê û payîzê li derve û li cîhê rast tê lîstin. Lîstika lawan e. Kesên ku temenên wan di navbera 10 û 30 salî da ne vê lîstikê dilîzin. Ji bo lîstikê serî taximekî sê kevirê bi qandî çarpênc kîloya giran û serî lîstikvanekî jî hinek kevir lazim e. Bi du gruban tê lîstin. Her grubek herî kêr du kes in. Her grub li hemberî hev cuda cuda her sê kevirên xwe yên mezin bi hawayî qûçan datînin. Navbera van qûçana metrekî dirêj e.

Bi lîstika şil û ziwa an jî bi bendekî gruba destpêker tê belîkirin. Her lîstikvanek dikare kevirê bavêje van qûçana. Lîstikvanê qûçekî dixîne dibe xwediyê kevirê din jî û dikare kevirê din jî bavêje van qûçana. Bi vî qeydî kîjan grub berê qûçên gruba din bixîne ew gruba ha, lîstikê qezenc dike û gruba din jî cilê xwe ji xwe dikin û tevî şort tenê dimînin. Gava kesê ku piçûk dilîzin carinan hev û din tazî jî dikin. Lîstik bi vî qeydî dewam dike.

Jêder: Cengîz TÛTAR

Temen: 45

Kar: Karker

Cî: Mezîrk/Farqîn/Amed

Firandina Pîrê (Kêzaxatûna)

Wexta ku bihokê deqdeqî-pîrê (kêzaxatûn) tê lîstin. Lîstika keç û lawan e. Kesên ku temenên wan di navbera 6 û 13 salî da ne vê lîstikê dilîzin. Firandina kêzaxatûnan di nava lîstikvanan de carinan wekî lîstikekî daxwazkî tê lîstin carinan jî bi hawekî pêşbazî tê lîstin.

Eger daxwazkî bê lîstin lîstikvan pîrikan datînin ser destê xwe û li benda firandina wan disekin. Hîn pîrikê wan nefiriyane lîstikvan bêdeng ji Xwedê tiştan dixwazin. Eger bi pêşbazî bê lîstin, di vê rewşê de ji Xwedê xwestin tune ye. Lîstikvan pîrika datînin ser destê xwe û li benda firandina wan disekin. Pîrika kê zû bifire ev qezenc dike. Lîstik bi vî şiklî heta ku lîstikvan aciz dibin tê lîstin.

Jêder: Gulê KAYA

Temen: 52

Kar: Kebanî

Cî: Pîrejman/Pîran/Amed

Rovî, Bet û Ker

Hebû û tune bû. Hebû ker û rovî û bet. Her sêya di nava hev û din de şikarte danîn. Her ro kerê diçû û dixwar. Rojekê rovî û kerê li hev civiyan go:

- Ka em herine hafê şikartê me, şîn hatiye an nehatiye?

Çûn ku va erda rût e. Rovî go:

- Kerê te xwariye.

Kerê go:

- Betê te xwariye.

Gotin:

- Heyra em ê herin devê çem sond bixwin.

Çûn devê çem wî got:

- Tu pêşî sond bixwe.

Ê din got:

- Tu pêşî sond bixwe.

Rovî got:

- Heyra ez ê pêşî sond bixwim.

Rovî got:

- Rov û rov fovik û roveytê

rov û rov qaçil û enteytê

rov û rov xenîm û Ellah

rov û rov şakê madella.

Û rovî derbas bû ji çem hate dora betê.

Betê got:

- Bet û bet betik û bateyna

bet û bet qaçil û enteyta

bet û bet xenîm û Ellah

bet û bet şakê madella.

Bet jî ji çem derbas bû hate dora kerê.

Kerê got:

- Zirr û zirr zirik û zirreytê

zirr û zirr qaçil û enteytê

zirr û zirr xenîm û Ellah

zirr û zirr şakê madella.

Û ker gihîste nivê çem û pêve çû. Betê û

rovî gotin kerê te xwar, te nexwarr. Kerê go:

- Min xwariye heyra, min xwariye.

Çîroka min çû nav dara, rehme li dê û bavê gohdara...

Çavkanî: Hamîd SEVÎM

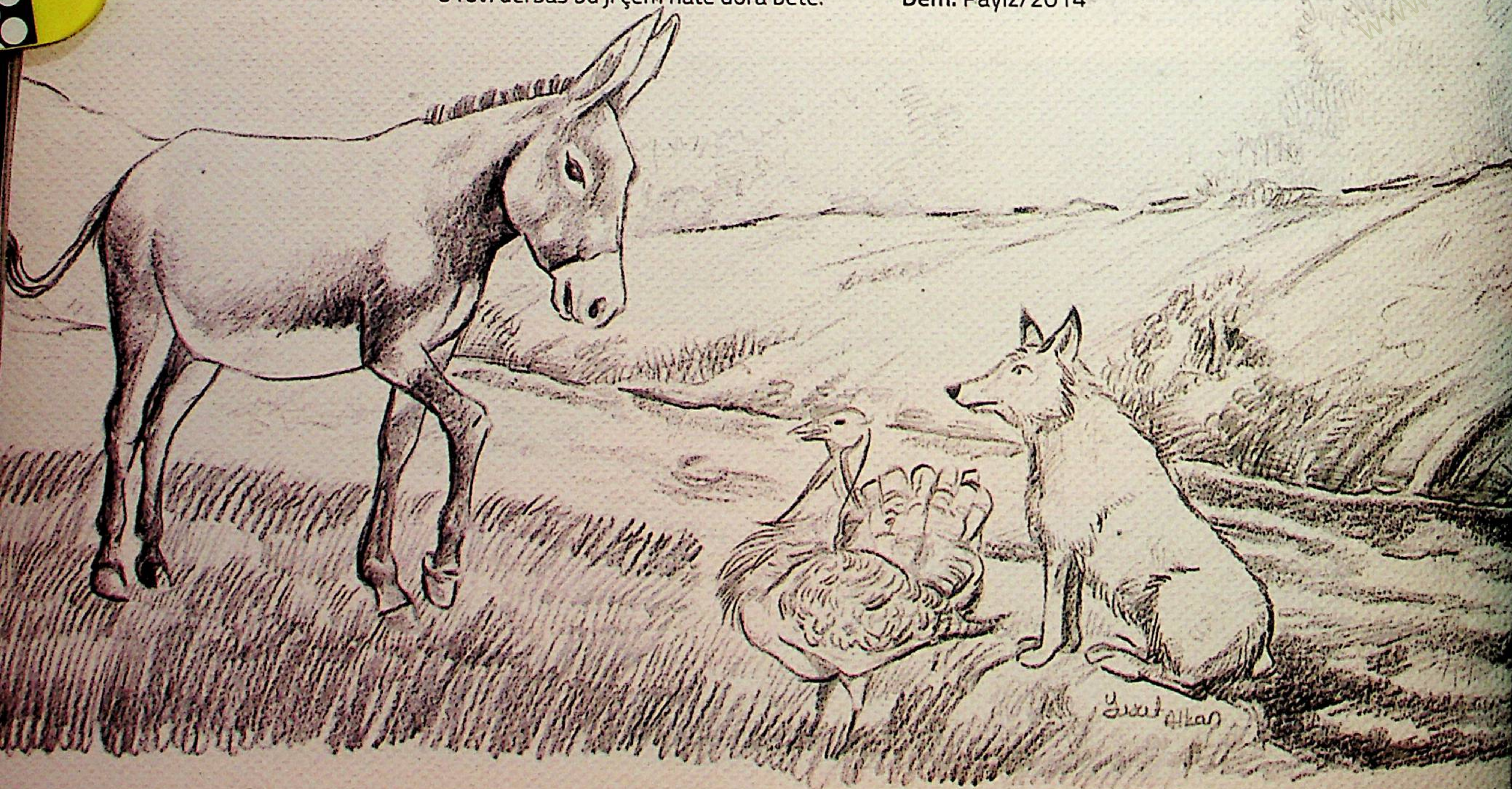
Temen: 60

Perwerdehî: Xwende

Herêm: Gundê Bleyder/Bişêrî/Êlih

Dem: Payîz/2014

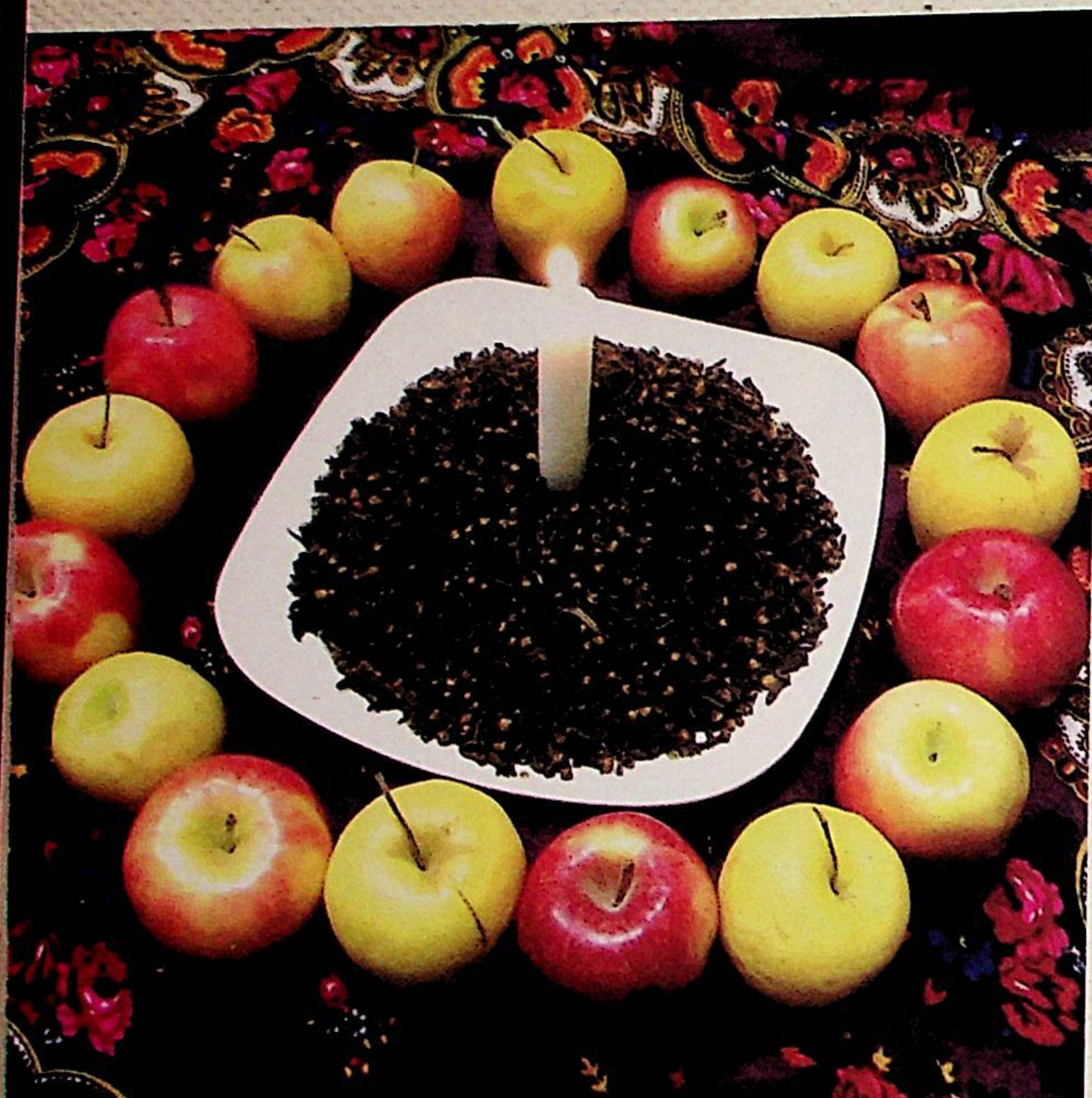
Berhevkar:
Wîdan SEVÎM

Sêva Mêxekrêj

Sêva Mêxekrêj bi mêxek û sêvê tê çêkirin. Ango qurnefîlên (mêxek) hişk ên dirêjik yek bi yek di sêva sor de tîn çikandin û heya ku ew sêv bi qurnefîlan were veşartin. Piştî ku bi qurnefîlan hate nixumandin, ji bo ew sêva bi mêxik ava xwe ziwa bike divê çend rojan bisekine. Lê her cara ku ew mêxik sist bûn divê wan hinekî din jî di nav sêvê re werin çikandin. Herwiha ew ê bi vî awayî mêxik xwe bêtir li sêvê bişidînin û dê saxlemtir çêbibe. Çêkirina hêr Sêveke Mêxekrêj dikare wexteke zêde bigire. Tê gotin ku Sêva Mêxekrêj dikare heta sed salî ji bimîne.

Beroj
MUKRÎYANÎ

Temenê hinek diyariyan ji temenê evîndariyan dirêjtir e. Dema mirov wê dibîne wek tiştêkî efsûnî li ber çavan şewq vedide. Cara ewil min ew di filmeke Halil Uysal Dağ de dîtibû. Di sala 2004'an de bû. Navê filmê jî "Dema Jin Hez bike" bû. Di filmê de gerîlayeke jin ku nû beşdarî gerîlla bûbû û wêne xêz dikirin, herwiha li dijî rakirina çekan bû û tenê dixwest doza xwe bi hunerê pêş de bibe, her serê kêliyêkê tiştêkî xemrî û gilover ji tûrikê xwe yê ku qelem û boya xên wê yên xêzkirinê jî tê de bûn, derdixê û bêhn dîke. Ew ê piştê çîroka wê jî ji gerîlayeke bi navê Engîzek re bigota, lê belê çî ye çawa ye û çawa tê çêkirin evan agahî û hûrgulî hemû veşartî dimînin.

Sal bûbû 2010'an, min cardin li filmê temaşe kir. Rojêkê ez rabûm min hinek qurnefîl û sêvên sor ên biçûk stendin û hatim malê, min dest bi çêkirina Sêva Mêxekrêj kir, dikarim bêjim ku nêzî du-sê saet wextê min ji bo çêkirina du heban çû.

Lê heya bi demêkê jî min nedizanî bê navê wê yê rastîn çî ye. Ya rast di filmê de lehenga me behs kiribû ku berê tiştine wiha dixistine nav cihêzên bûkan ji bo bêhneke xweş bidê. Lê ne tenê ev bû û min jî tenê dizanî ku xemleke wê ya xweşik heye, efsûnî ye. Herwiha diyariyêke nazik û mayînde ye jî. Lê piştî min hevpeyvîneke bi Seywan Saeedîyan re ya di Ozgur Politikayê de xwend, ez hînî navê wê jî bûm. Beriya hevpeyvîneke bi çend salan min ew Sêva Mêxekrêj bi destên xwe çêkiribû lê belê bêyî ku navê wê bizanim.

Piştî ku min hevpeyvîna bi Seywan re xwend him ez bi navê wê, him jî bi wateya wê hesiyam him jî qîmeta wê li bal min zêdetir bû.

Diyariyêk ji kevneşopiyên evîndariyên Kurdistanê

Tenê bi dîtîne nayê nasîn. Divê yek dest bidê, bêhn bike û hinekî jî xwe bi destê wê efsûniya wê berde. Ew efsûnî mirov bi pey meraqekê jî dixê. Lê piştî mirov hinekî li ser lêkolîn dîke, dibîne ku ev Sêva Mêxekrêj e, û wek diyariyêkê ye ku di nav kevneşopiyên Kurdan de cih digire. Ew bûye sembola çend tiştine cihê jî. Yanî di çanda neteweya Kurd de wateyên xwe yên rengîn û cuda jî hene. Li hin deveran li ser wê sond tî xwarin û gotinên giranbuha li ser tî kirin. Di gelek çîrokên evîndariyên kevin de roleke xwe ya girîng heye. Gava keçik dildara xortekî dibe û nikare behsa evîndariya xwe jê re bike, gelek rêyên cuda û rengîn li ber hene û wan diceribîne. Sêva Mêxekrêj wek diyariyê yek ji wan rêyan e. Lewra di evîndariyên berê de bilêvkirin û nîşandayîna wê evîndariyê ji ber normên civakî û bêderfetiyan, zêde ne berbelav bû. Lê dîsa jî ne neçar bûn, gelek rê û rêbazên cuda jî

hebûn ji bo evîndariya xwe pêşkêş bikin. Wekî nexişandina destmalekê ya ji bo lawikî, û herwiha diyariyên din. Ev hemû nîşane û sembola evîndariyên berê ne, Sêva Mêxekrêj jî yek ji wan diyariyan e ku keç pê merama xwe bi xortan re parve dîkin. Ev çand demêkê dirêj hinekî hatiye jibîrkirin an jî pir ne li ser bîr û bala kesî ye, herwiha li Bakurê Kurdistanê jî hema hema wînda ye, lê dîsa jî li hin deveran zindî ye. Sêva Mêxekrêj ne tenê bo pêşkêşkirina evîndariyêkê tenê ye. Herwiha ger diltengî û xeyidandinek di navbera du hezkirî û evîndaran de çêbibe bi rêya diyariya Sêva Mêxekrêj lihevhatina wan çêdibe. Ango ew aştiya evîndaran jî pêk tîne û evîndariya wan nû dîke.

Sêva Mêxekrêj çawa tê çêkirin?

Sêva Mêxekrêj bi mêxek û sêvê tê çêkirin. Ango qurnefîlên (Mêxek) hişk ên dirêjîk yek bi yek di sêva sor de tî çikandin û heya ku ew sêv bi qurnefîlan were veşartin. Piştî ku bi qurnefîlan hate nixumandin, ji bo ew sêva bi mêxik ava xwe ziwa bike divê çend rojan bisekine. Lê her cara ku ew mêxik sist bûn divê wan hinekî din jî di nav sêvê re werin çikandin. Herwiha ew ê bi vî awayî mêxik xwe bêtir li sêvê bişidînin û dê saxlemtir çêbibe. Çêkirina her Sêveke Mêxekrêj dikare wextê zêde bigire. Tê gotin ku Sêva Mêxekrêj dikare heta sed salî jî bimîne.

Sêva Mêxekrêj; wek sembola bibîrxistina jenosîdê

Herwiha wek qasida aştiyê jî tê bikaranîn. Û herwiha ji bo malbatên ku di qirkirinan de kes ji wan hatine kuştin sêvên sor tîne belavkirin. Her sêveke mêxekrêj û mirîyek. Bi qasî hejmara kesên ku jiyana xwe ji dest dane sêv li nav malan tîne belavkirin û ew sêv bi mêxek tîne xemilandin. Piştî xemilandina wan, li malbatên ku qurban dane tîne belavkirin. Bi vî awayî sêva mêxekrêj dibe bibîrxistina jenosîd û kuştinan.

Li Başûrê Kurdistanê: "Cejna Neteweyî ya Sêva Mêxekrêj"

Divê hunermendên neteweyekê bikaribin ji

kevneşopiyên xwe hunereke nû biafirînin an jî wê çandê nûjen bikin û dîsa pêşkêşî civakê bikin. Belê em ê behsa vê yekê jî bikin.

Bi taybetî ji sala 2010'an ve ye ku ji bo bîranîna Qurbaniyên Enfal û Helebçeyê li Başûrê Kurdistanê wek "Cejna Neteweyî ya Sêva Mêxekrêj" bi awayekî fermî tê pîrozkirin.

Mîmarê vê cejnê jî Peykertiraşê navdar ê kurd Seywan Saeedîyan e. Seywan Saeedîyan bi xwe jî Rohhilatê Kurdistanê ye, bi saya Seywan Saeedîyan ev çanda jibîrbûyî car din geş dibe. Seywan Saeedîyan nêzî 11 salan li Başûrê Kurdistanê, li şarê Silêmaniyê maye, him xwendiyê û him jî wek hunermendekî bi karê xwe yê hunerê ve mijûl bûye, gelek berhem û proje afirandine. Ji bo bîranîna jenosîda li ser Kurdên Başûrê Kurdistanê Projeya Sêva Mêxekrêj di 11 salan de bir serî û ew çanda nuxamtî û jibîrkirinê cardin gi-hand roja îro û nîfşê me.

Di Komkujîya Helebçeyê de gaza kîmyewî ya bêhna sêvan bûbû simboleke. Herwiha Qurnefîl jî berdewamiya jiyane û pêşerojê temsil dîke. Di heman demê de sembola aştiyê hezkirinê ye jî. Ji ber hindê jî bo naskirin û bibîrxistina jenosîda li ser Kurdan jî bûye nîşaneyek ku Sêva Mêxekrêj bi deh salan jî dikare wek xwe bimîne, efsûnî û xeml û bêhna wê jê naçe.

Li Başûrê Kurdistanê ji bo ev kevneşopî cardin bi bîr were û di nava nîfşên ayende de belav bibe, ji sala 2010'an ve ye ku di roja hezkiriyên ya 14'ê Sibata de Cejna Neteweyî ya Sêva Mêxekrêj tê pîrozkirin.

Ev çand ji serdema Zerduştîyê ve gihastiyê roja îro

Ev çanda kevnar li Kurdistanê Rohhilat berbelav e. Li Rohhilatê Kurdistanê jî herî pir li herêma Mukriyan ev çand berbiçav e. Herwiha dibe ku çandek hevpar a Kurd û Farisan be. Li gor hin lêkolînan ev diyariya xweşik a nîşane û sembola evîndariyê ji serdema Zerduştîyê ve gihastiyê heya roja îro.

ÇAVKANÎ

- <http://yeniozgurpolitika.info/index.php?rupel=nuce&id=33941>
- <http://www.natgeoekurd.com/seva-mexekrej-diyariyek-ji-kevnesopiyen-evindariyen-kurdistan>
- <http://www.semdinlihaber.com/guncel>
- <http://basnews.com/index.php/so/news/27520>
- Kovara Zarema, Hej: 6

TERZÎ, MARANÇOZ Û MELE

Carek jî caran, rehmet li dê û bavê hazir û guhdara...

Dibê hebû meleyek, marangozek û terziyek. Hersêk rabûn, herkesî eşyayê xwe hilda. Marangoz malzemê xwe hilda, mele jî kîtbên xwe hilda û terzî jî makîna xwe hilda û gotin:

- Vî gundî îşê me tu ne, em ê herin şehirek. (Em bêjin Stanbolê) Xwe ra îş bikin û belkî em piçek wira bazar bikin.

Rabûn çûn. Dibê çûn. Zehf çûn hindik çûn. Çûn, çûn derketin zozanekê. Êvar e. Nanê xwe xwarin û go:

- Gelfî hevala, naha êdî em ê razên, yek me nobedariyê bike, dudu me jî razên, bira¹ eşyayên me xelk nebe. (Ew zemana qaçaxa bûye zemana dîza bûye. Wî çaxî peyatî bûye ne siwarî bûye.)

Mele, terzî radizên, marangoz dibe nobedar. Marangoz dibe; "ka nobeta min ê çawa xilas

be lo? Ka ez xwe ra tiştêkî bikim, bira nobeta min ret bibe.²

Marangoz kelmelê xwe, eşyayê xwe derdixe, darekî diîne, ewî darî bi haletê xwe çêdike û lê dixê û dixemilîne û çêdike, dike şeklekî mervekî. Dadine wira disekne, heta nobeta wî ret dibe. Waxtê ret dibe, tê waxtê wan hişyar dibe deng bi wan dike. Dibê:

- Bira rabin nobeta xwe.

Deng terzî dike. Terzî radibe, dêhna xwe daye; hevalê wî darek bi şeklî merivekî çêkiriye û daniye wira. Ew jî dibê; "Xwedê îja dora min e." Ew jî makîna xwe tiştê xwe datîne wê derê dibê; "Xwedê ez ê destekî kinc bidirûm, lêkim, heta wan kincan ez ê lêkim, nobeta min ê ret be."

Ew jî makîna xwe dadine req, req, req lê dixê, lê dixê û lê dixê welhasil ji wî darî ra destekî kinc didirû; kincê jina. Didirû û lê dike, heta ret dibe nobeta wî jî ret dibe, mele radibe.

Mele dêhna xwe dide hevalêkî wî. dar çêkiriye şeklê merva, hevalê wî terzî jî kinc lê kiriye, ew jî mele ye dimîne bi duayê wî. Ew jî hema nimêj dike dua dike, nimêj dike dua dike û dibê; "ya Rebbî tu hema ruhekî bidê." Emrê Xwedê, Xwedê jî duayê mele qabul dike û ruhekî dide ew dibe qîzeke çardehsal. Wextê dibe qîzeke çardehsal şeveq davêje.

Dema şeveq davêje herdu hevalê wî radibin, dêhna xwe dayê ku qîzeke çardehsal. Dibên:

- Ew çi ye mela?

Mele jî dibê:

- Welle yekî we dar çêkiribû, yekî we jî kinc lê kiribû. Min jî dua kir, Xwedê ruh dayê.

Marangoz dibê:

- Ew ya min e! Ew dar min çêkir.

Terzî jî dibê:

- Ew kinc jî min lê kir.

Mele jî dibê:

- Law ew axir duayê Xwedê min kir! Ew bi duayê min bûye jin.

Hersêk li ser mucadele dikin. Mele dibê:

- Min ra.

Terzî dibê:

- Min ra.

Marangoz dibê:

- Min ra.

Dibên:

- Em li hev nexin, em herin şera xwe bikin.

Diçin, diçin, diçin, zehf diçin, pir diçin, hindik diçin, diçin rastî şivanekî tîn. Şivanekî pir aqil bûye. Qîzik jî bi wan re ye. Dibên; "em ê nanekî bixwin." Dibê:

- Birayê şivan! Dibê welle şereke me heye. Tu merivek pir aqil î. Hema barkê em ê te sual kin. Tu çi qirarî me, ra bidî em ê usa³ bikin.

Dibê:

- Kerem kin.

Mele dibê:

- Ez mela me, ewa marangoz e, ewa jî terzî ye. Dibê nobeta marangoz da marangoz dar çêki-

riye şeklê meriv, nobeta terzî da jî terzî kinc lê kiriye. Nobeta min da jî min dua lê kiriye bûye meriv. Naha em hersê bi hev nakin. Ka wa qîzka kê ra bikeve?

Şivan dibê:

- Qurban! E'j⁴ we ra tiştêkî bêjim. Dibê bavo gere hûn hev aciz nekin. Dibê eva kumê min, eva bilûra min, eva şivika min. Ez ê a daynime wê derê. Hûn hersêk herin em bêjin dûr, filan derê birevin (Rê wira kifş dike). Kîjan revî peşî bilûr hilda qîzik, ya wî ye. Tu kum destê xwe bavêjî, şaş kî tu jê ret. Tu yê şivikê jî destê xwe bavêjî tu jê ret. Lê ku te destê avête bilûrê, qîzik ya wiya dibe. De herin birevin, kê xwe re zû hat.

Terzî, mele marangoz û mele dûr diçin (Em bêin kilometrekî wê da). Şivan şivika xwe datîne, bilûra xwe û kumê xwe datîne. Hersê jî li meydanê tîn xuyanê. Ewana direvin. Direvin, direvin, direvin û direvin. Emrê Xwedê, dibê mele jêhatî ye. Mele pêşiya wana destê xwe davêje bilûrê.

Şivan dibê:

- Qurban, welle ji mela ra ket. Madem Xwedê dayê rihmê ewa hez kiriye, ez jî hema ser zewacê we, bilûra min heye. Ez ê bilûre xîm û daweta mela jî jê ra bikim.

Şivan li wê derê li bilûrê dixê, daweta mele li wê derê dike û xatirê xwe jê dixwazin.

Ew çûne xêr-silamet, tu jî mayî xêr-silamet.

Çavkanî: Dengbêj Mehmet 'Elî

Temen: 65

Perwerdehî: Xwende

Herêm: Selehane/Ebex/Wan

Dem: 14.02.2014

¹ Bira: Bila
² Retbûn: Xilasbûn, qedîn.
³ Usa: Wisa
⁴ E'j: Ez jî

Wêne 1a

NEWALA ÇORÎ

Qezaya Riha Curnê Reş de, kewna miyanê dewa Qenterî. Kewna destê rastê Feratî ser. Qenter şaqa roy dê Feratî ya, Newala Çorî zî hema kaleka Qenterî ya virazîyaya. Xet da Dengizi ra çaxarsey û neway m (490) berzeri yo. Cayo ke kolayeyo û ci ra çî viciyayo, dergeya ci 100 m., heraye ya ci zî 50 m. ya. (Bnr: Wêne 1a-1b'yê)

Min waşt ke ez, na tepîya nuştanê xo, bi zuwan xo binuşa. Kêmaneya min bibo zî qisûr de min bewniyê. Ez do ewro ra nê hejmarîra tepîya cayên verananê ke bindê awda barajan de mendê, inan biyara çimanê şima ver.

Mixeqaq cayên verenanê ke binê awa barajan de mendê vêşiyê, bekî ma nêşê tîya de pêrkin bî-yare ziwan; feqet ma do, Mezopotamya ra bigîrê dest, ma şa xeta kotî berê, ma do berê.

Serera, ma do Mezopotamya Corên ra bigîre dest û her hijmar de, cayêk yan zî didi cayan, o ke dest dê ma ra bêro ma do binuşê.

Merdimê verênî, wexto ke kenê xo rê cayên mendişî yan zî dewêke virazê, winênê çosmedê xo ra, aw esta çinya, goreyê ci virazenê. Bol finan zî, çosmeyê aw ra yan zî, kînardê aw de dewanê xo virazenê. Ney zî, ma cayên verênî ke heta nika

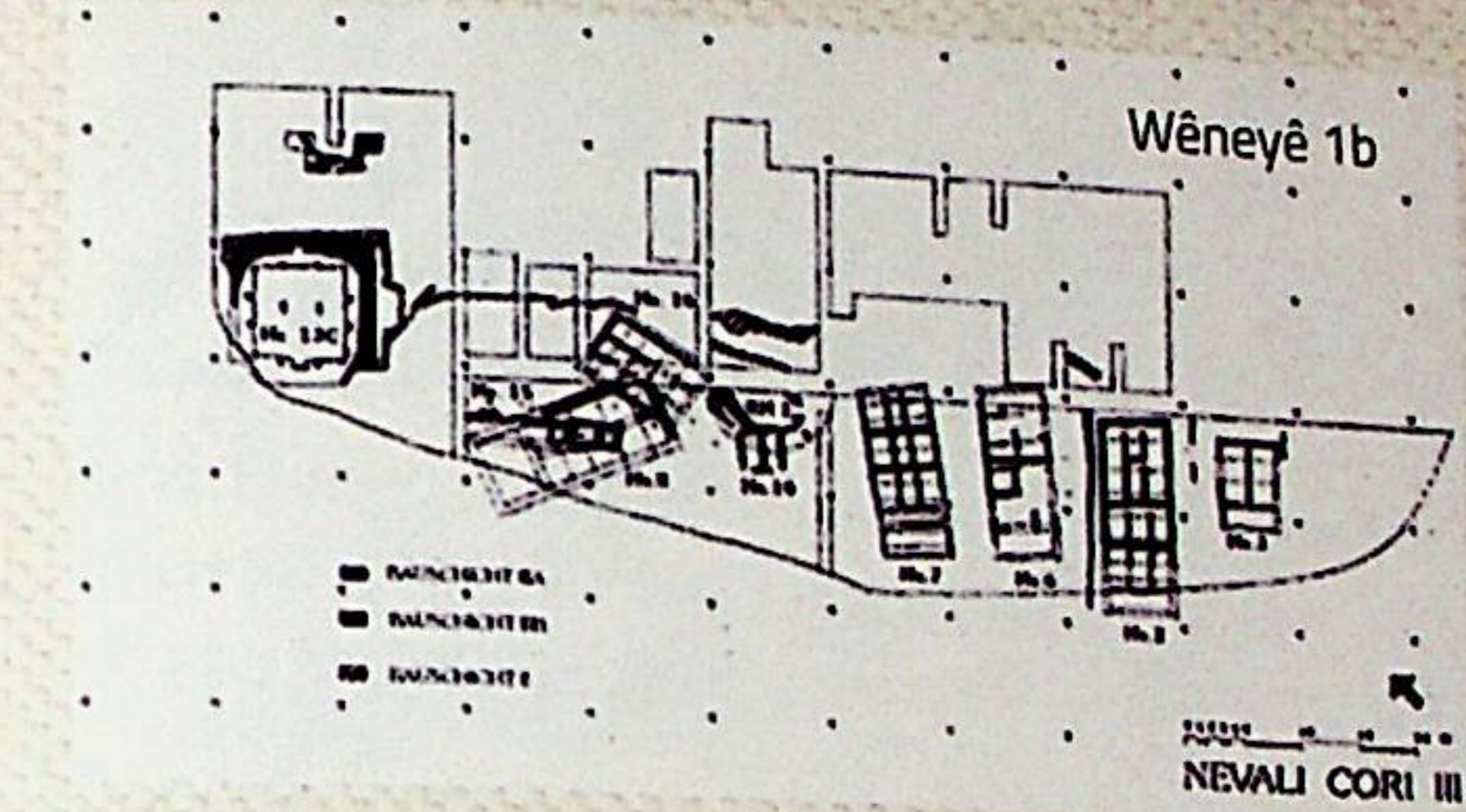
erdkologa kolayê û vijîyayê roj miyan ma înan ra zanê. Ney serra ma şenê vajê ke Ferat û Dicle kandê merdimanê verênan nîmetêko gird o. Labrey insanê na dem, qîymetê çiyê nêverdayo. Senî nêverda yo? Tarîxê merdimahî sero de berajî viraştê û tarîxê insanî qedîna yo. Ma tarîx qedêno! Helbet nêqedêno. Hezar û newsey û şeştî (1960) ra tepîya, Ferat û Dicleye ser de Dewleta Tirk berajî viraştî. Sifte; Keban; baxdo, Karakaya; baxdo, Atatürk; baxdo, Birecug û Karkamîş. Dewleta Sûrîy zî berajê Tabqa viraştê û tarîxê merdimew aw bin de verdayo.

NEWALA ÇORÎ

HERUN

Qezaya Riha Curnê Reş de, kewna miyanê dewa Qenterî. Kewna destê rastê Feratî ser. Qenter şaqa roy dê Feratî ya, Newala Çorî zî hema ka-

leka Qenterî ya virazîyaya.¹ Xet da Dengizi ra çaxarsey û neway m (490) berzeri yo. Cayo ke kolayeyo û ci ra çî viciyayo, dergeya ci 100 m., heraye ya ci zî 50 m. ya. (Bnr: Wêne 1b'yê)

KOLAYIŞ

Prof. Dr. Harald Hauptman (Mektebê Heilderbergê Almanî ra yo) hezar û newsey û şeşt (1980) an de, koletişê reynayîşê ya Newala Çorî de girweyayo. Qeflêya ci de zî, Klaus Schmidt zî estbîyo. Newala Çorî hezar û newsey û neway û didi (1992)yan de awa berajê Atatürkî de mendo.

MUHIMBIYAYIŞÊ CI

Newala Çorî kande ke, verîya Çaxa Neolîtîkî de Mintikaya Mezopotamya Corên akeno, hem coy ra, hem zî demeyo ke, merdimî koçerê veradanê û xo rê dewî virazenê coy ra muhîm o.

Helbet merdimî winî bixê bixê nêbenê wayîrê dewan. Verê Çaxa Neolîtîkî de Çaxa Cemedî (Holosen) estbî. Çend hezar seran de, qermê dinyayî şikiyêno, dinya beno germ. Dinya beno germ tepîya, cayo ke cemed girêdayo, helayeno yeno war. Cayên ke aw bena dol zî wucanan de û çosmeyê înan de, dewar beno babetin, şênayey bena babetin. No çî pêroko zî, verê dewan akeno. Merdimî, êndî kandê mirdkerdişê pîzeyê xo û rakewtişî rê hend zey verî nêgeyrenê, koçerêy nêkene. Hêdî hêdî erd zî qarêne. Newala Çorî de zî, erdê qaritîn û hêcetê erd qaritişî ameyê vînayîş.

TARÎXDAYIŞ

Tarîxê Newala Çorî, Verê Zayîni heta şeşt hezar û pansey ser zî şino. Neolîtîkê Newala Çorî PPN Çaxa bêfiraq de panc hebî tabakay estê, tarîxê nînan verê Zayîni miyan de 8500-7800 serran de yo.²

ÇIYÊ VÎNAYIŞÎ

Merdimanê zanayan, çîyo ke şênayey, nebat, lem, terkê û heywanan ra mendo, înan sero lebaratuvar

de girweyayê. Goreyê nê girwenayîşî; Newala Çorî de, sey xezalan, koçpes, xozê kowîya bîyo û merdimanê wucay no babeta xo ver dayo. Nînan het, mî û bizî zî wayîr kerdê. Çiyê karitişî miyan de zî, xelle, cev, fasuley, fistiqî û engûr ameya tespîtkerdiş.

Şiklê banan de Newala Çorî çar koşeyê û miyanê binê banan de zî, erqî estbîye. Nê erqî zî bê siwax ê. Nê babet banan rê "Banê Erqîni" vajêno. Tayên banî estê ke, dêsê înan ê teberin nezdîyê 0.50 cm ê; dêsê çiyê zerîyîn zî nezdîyê 0.40 cm ê.

Banê ke nê cay de virazîyayê, şiklê viraştene ci ra ma zanê ke, nê keya miyan de alfêtêdo xurt estbîyo. Karê xo pîya viraştê. Kesî tenya gorê sereyê xo gam nêçekerda. Dûrîyê banan de zî perestgehêk ameya vînayîş. Labrey, çirê na perestgeh banan miyan de niya, ma ey hewna nêzanê.³

No cayê Homayî (perestgeh) 14x14 m yo. (Bnr: Wêne 2.) Binê banê Homay bi terezzo⁴ dawite yo. Nê terazzoy sero zî, ca bi ca erqî estbîye. Çosmeyê perestgehe dês bîyo, no dês, bi siyê sipeyîn virazîyayo. Nê dêsanan dir cayê ronîştîşî sekuy virazîyayê, nê sekuyî zî çorçoşmê de cay ra doş benê.

Wêne 2

Wêne 3

Nê sekuya sero zî juwendês hebî siyê denîşnayeyî (dikilitaş) ameyê vînayîş. Nê siya vorte de zî ma vînenê. Vorte de didî hebî estbîye. Nînan ra jewa ci heta na roj zî pak ameya. Bejna na siyer 2.35 m ya. Na siyê sero zî, kînanê ci yê xerayan ra didi destî yenê

heta kînanê tenga û wuca de yenê pê het. (Bnr: Wêne 3.) Qandê na viraştên, nê sî nişanê pey-

¹ Tay

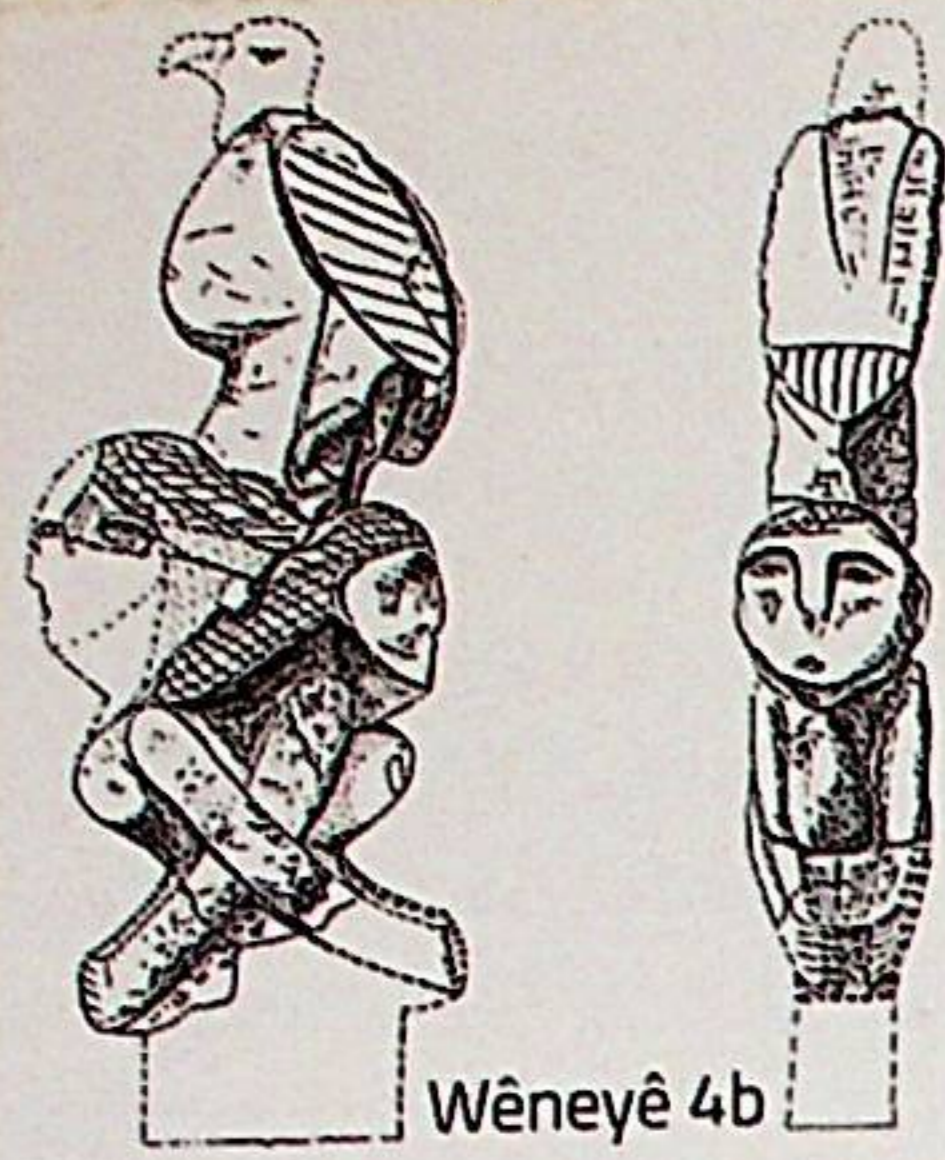
² Hauptman 1999; 2007

³ Neolithic In Turkey Euphrates

⁴ Terezso: Babetê xercêk o, ci miyan de siye verdî û şênayey est a.

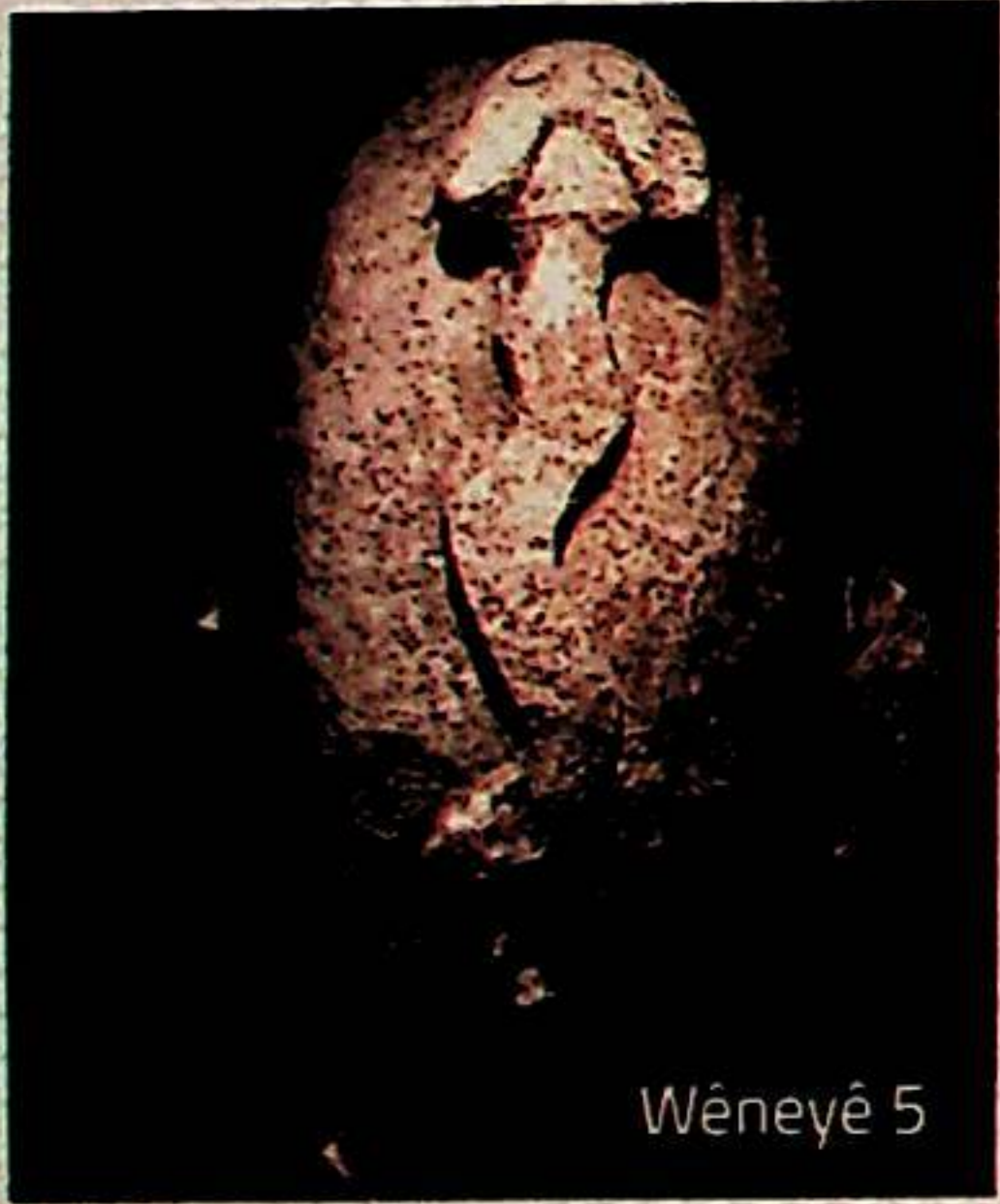

Wênevê 4a

Wênevê 4b

kerê merdîman kenê.⁵ Fina çend parçeyî sî vîneyayê, nînan ra dirêyê ci mirîçikî, didiyê ci sereyê merdîman o. Nê ardê pê het, nînan ra totem virazyayo. Didi cinîyan paştîya xo daya pê û nînan sero zî sîsalik (*mirîçika ke leşan wena*) esta.⁶ Na sîya totem ra zî, dinyayê merdîman de Newala Çorî rê ma şenê vajê ke, merdimî û mirîçikî goreyê înan qutsî yê. (Bnr: Wênevê 4a-4b'yê.) Bol vêşî figurê herrinî vicîyayê. Ninan ra sera nevay veşêrî ye ci e merdîmanê. Çîyo ke pêra virazyayo; herr a. Şiklê viraştîşê ci zî plastîk o.⁷ Fina, nezdiyê girdeya sereyê de însanî de tenya sereyê amêyo vînayîş. Bêpor o û peynîya sereyê ci de, marê hetê corîya şîno. (Bnr: Wênevê 5.)

Wênevê 5

Hauptmannî sîye cayê Homayî (perestgeh) dayo topkerden, numreyî dayê sî pêrkinan, zerîya ci nêgirota ke aw bin de bimano coy ra min dayo arêkerdîş ma nêzanê, labrey bixo winî vano. Murat Akman nê sîya numre keno jew bi jew. Vîst û hîrê serrî tepîya, nika no cayê Homayî (perestgeh) muzeya Riha de da ronîştên. Hem zî merdimo ke sîyê perestgehî destan de xo ya numrey kerdibî Murat AKMAN, ey bi destanê xo viraşt. Nika no cayê Homayî bixo, şîma şenê bivînê.

Fina, merdimê Newala Çorî, merdanê xo zê cayê Neolîtîk de Mezopotamya ye binan, sereyê ci cikenê, qandê mirîçika ke leşan wena (sisalik), tebera verdanê. Behdo zî beno ke tenya hesteyanê ci kenê tîrb, serê ci zî keyeyî de verdanê û kutsîyetê danê ci. Ney rê vajêno ke; "kutsîyeta sereyan" û ma şenê vajê ke Newala Çorî de zî kutsîyeta sereyan esta.

Vinîyayîşê çiyê verdî mîyan de; hacetê ke biroj pa kar kenê estê, hacetê seydfî este, çîyo ke qandê

Wênevê 6

zerî weşkerdîşî dayo pê, esto. Nê çî hema hema pêrko; sîya sipê, sîya adirî, kuarter, sîya kirecî ra virazyayê. Fina nînan het, Newala Çorî de obsid-yen⁸ çinîyo.

Fina Newala Çorî de, parçeyêkê de tas vîneyayo, no parçe sîya kirecî ra virazyayo û sero hîrê kesî estê Nê kesî vanê qey destê pê tepîştê û ê ve govend gênê. Nê kesan ra didi merdim ê, jew heywan o. Deme verî merdimî û xweza pîya bî, bi her babetî. Kes şeno vajo ke, aqilê jîyan de înan ekolojîk o. Ma fina aqeyrê tasêra xo ser; Hauptmann vano ke beno zî nê bibê sifteyê govende. Tarîxê govende o verêyin beno zî no bo. (Bnr: Wênevê 6.)

Aqilê kesî nêgîno ke no hendayê tarîx, binê aw de bimano. Labrey no cayo wina şenayeya tarîxê, nika awa barajî bin de yo û merdimêy tarî de mendo. Girweyê ma zî, çendik destê ma ra bêro, ma do ney bîyarê zîwan.

ÇIME;

- Schmidt 2007b; Klaus Schmidt, "Göbeklitepe-Yuvarlak Yapılar ve Kabartmalar", *12.000 Yıl Önce Anadolu, İnsanlığın En Eski Anıtları* Stuttgart: Theiss Verlag
- Hauptmann, H.2012; "Nevali Çorî", *Aktüel Arkeoloji*, Mayıs-Haziran 2012, 96-108, İstanbul.
- Schmidt 2007; Klaus Schmidt, *Taş Çağı Avcılarının Gizemli Kutsal Alanı Göbeklitepe, En Eski Tapınağı Yapanlar*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Hauptmann 2007c; Harald Hauptmann, "Nevali Çorî ve Urfa Bölgesinde Neolitik Dönem", M. Özdoğan ve N. Başgelen (Edt.), *Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa'ya Yayılımı, Türkiye'de Neolitik Dönem, yeni kazılar, yeni bulgular*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları
- Tay; Türkiye Arkeoloji Yerleşmeleri
- Neolithic in Turkey Euphrates
- Özdöl 2011; Serap ÖZDÖL, Tarih İncelemeleri Dergisi Cilt/Volume XXVI, Sayı/Number 1 Temmuz/July 2011, 173-199 'Çanak Çömleksiz Neolitik Çağda Güneydoğu Anadolu'da Din Ve Sosyal Yapı'
- Terhorst 2012; Janina Terhorst; Philipps-Universität Marburg 'Die Ikonographie Bildlicher Darstellungen Des Neolithikums In Anatolien'

⁵ Arkeoatlas

⁷ Terhorst 2012

⁶ Schmidt, 2007

⁸ Obsidyen: Babeten siya camina

Mahmut YUCEDAG

KILAMA OSÊ HUSÊN AXA Û BEDEWÊ

Destpêk

Meseleya Osê Husên Axa û Bedewê li herêma Semsûrê, li navçeya Kolikê (Gextê) pêk hatiye.¹ Evîna wan a ku him wek çîrok him jî wek kilam tê gotin, li gorî texmînan, di navbera salên 1925 û 1930'î de qewimiye.

Lehengên Meseleyê

Osê Husên Axa: Di sala 1890'î de li gundê Horîgê yê Kolika Semsûrê ji dayîk bûye û di sala 1953'an de jî çûye ser dilovaniya Xwedê. Osê Husên Axa xwediyê gundê Horîgê ye û di rêvebirina herêmê de jî piştewaniya Mala Hecî Begê dike. Mala Hecî Begê xwediyê Kolikê yê wê çaxê ne.²

Bedew: Navê wê yê rastî Hor/Horê ye. Keçika Evdî Omer e. Ji gundê Keftira ya Kolikê ye. Ji ber ku pirr rindik û xweşik bûye, li şûna Horê jê re Bedew hatiye gotin. Wexta ku bi Osê Husên Axa re reviyaye, bûka şeş mehan bûye.

Remê Çêrçeg: Xulam/azepê Mala Hecî Begê bûye. Karên nav qonaxê kirine.

Meseleya Osê Husên Axa û Bedewê:

Osê Husên Axa û Bedew li gundê Keftirê hevdu dibînin û dilê wan dikeve hev. Ji ber ku him Osê Husên Axa û him jî Bedew zewicî ne, pêkhatina mirazê wan ne hêsan e. Osê Husên Axa ji ber vê yekê qerar dike ku Bedewê bir-evîne. Bedew ji Osê Husên axa re dibêje, 'Ez jineke fodil im, dema te ez revandim min bibe bavêje paş maleke mêran, ku em xwe xelas bikin.' Os jî dibêje, 'Min şûna te li cem Zê-

nelê (Zeynel) Hecî Begê hazir kiriye. Em ê xwe bavêjin paş wan.' Bedew dibêje, 'Oso, ew mala dînreş, bêbext û gurniya êr, ez ê fodil im, ew ê min ji dest te bigrin û nedin te. Tu dixwazî min bibe bavêje paş Bozan Begê, ew mala mêra ye, xwediyê mêvanan û sifreya giran e³.'

Osê Husên Axa Bedewê direvîne û diavêje paş Mala Hecî Begê. Lê mixabin, gotina Bedewê rast dertê û ji ber hin nakokîyan (Xwesîya Osê Husên Axa, bi xatûna Mala Hecî Begê Zênew Xatûnê ve merivên hevdu ne. Xwesîya Osê Husên Axa naxwaze hewî were ser keçka wê. Loma jî Zênew Xatûnê re xeberê dişîne da ku Bedewê li zavayê wê mehr nekin) Mala Hecî Begê, Bedewê jê distînin û Osê Husên Axa hepis dikin. Mala Hecî Begê, Bedewê li azepê xwe Remî Çêrçeg mehr dikin.

Li gorî rîwayeteke din Osê Husên Axa, Bedewê ji bo Hemdiyê Mala Hecî Begê direvîne. Lê malbata Mala Hecî Begê vê revandinê qebûl nake, Zênel Beg dibêje ku: 'Em sermîyanên vî welatî ne. Revandina jinên bimêr bi me ra şermeka mezin e. Zênel Beg dibêje ku: 'Bedew, Hemdiyê Mala Hecî Begê nerevandîye, Osê Husên Axa revandîye.' Osê succar dikin û Osê hepis dikin. Bedewê jî li qonaxa xwe dikin xizmetkar.

Di vê meseleyê de rîwayeteke sêyem jî heye: Osê Husên Axa dostê mêrê Bedewê ye. Şevêkê li gundê Keftirê, li mala wan dibe mêvan. Os, wexta şefeqê ji malê derdikeve ku biçê lê di rê de ferq dike ku Bedew li pey wî tê. Bedew ji Osê re dibêje ku: 'Ji mêrê xwe xeydîye û diçe

mala bavê xwe. Os jî wê heta gundê wan Bevdolê dibe. Lê belê diya Bedewê hatina wan a bi hev re wek "rev" binav dike. Ji ber vê gotinê Osê Husên Axa fehm dike ku mesele wê şaş were fehmkirin û dibêje: "Çingîni bi tasê ket êdî, revandin wiha nabe, wiha dibe!" Û Bedewê dir-evîne.

Osê Husên Axa tiştên ku bi serê wî de hatin distirê:⁴

"Half daxa Bedew rindêy half daxa

Soza te nedan kekê Nurê bavê Mihemed sekmanî mûdalye

Axayê Horîkê Osê Husên Axa

Berfek barî Bedew rindê çiya dimiştin

Giregirê(n) Mala Hecî Begê li ser xaliyê Êcem rûdiniştin.

Hesreta çav û birûyên reş û belek, simêlên qeytan li hev û di re dihiliştin...

Bila Hecî Begê va yêka nekira serê mi

Bila xeber biçûya Horîgê

Bigotana lo lo Ded î malşewitîyo

Osê zêrîn, bavê Mihemed, kekê Nurê, heşaşê Horîgê, xortê çeleng

xwediyê simêlên kel, li qonaxa çinko, qapîyê zilmê

Dane ber qurşîna, bi ro kuştin..."

Dawiya dawîn, evîna Osê Husên Axa û Bedewê têk diçe û di vê navberê de Mala Hecî Begê Bedewê bi darê zorê li azêpê xwe li Remê Çêçek mehr dikin. Kilam ji aliye Osê ve bi devê Bedewê dewam dike:

"Lo Oso qurba çima te ez nexwastim, te revandim

Te kirim mastekî ji mastê miya, (di) ser re qeymax xwarin, binve herimandin

Te kirim marekî nivkuştî li çatiriya terikandim

Tu bi wê neseqinî, te birim ber Ça Gextê, Çemê Hamilê sê ro sê şevan digêrandim

Meraqa te bi wê jî def nebû, te anîm gundê Kolikê li qonaxa çinko ji arê cin û periyan qelibandim

Te mînanî koçekê Dêlî Elîya li huzura

Zênew Xatûnê reqisandim"

Xwedê bişewitîne Mala Hecî Begê

Soza mi dane Remê Çêçek;

Kusiyê kepira

Roviyê newala

Kundê kulîna

Beqa sitamî

Kavirê gêjekî

Pisikê va mitfaxa

Soza mi nedane bavê Mihemed, kekê Nurê heşaşê Horîkê, xortê çeleng

Sekmanê modalîyê, xwediyê simêlên kel Osê Husên Axa..."

Di lêkolîna ku me kir de, du varyantên/guhertoyên kilamê hatin tesbîtkirin. Varyanta yekem dengbêj Mahmut Çinar, ya duyem Ayzerî Remî Bekişê (Abuzer Aşkinses) distirê. Ew varyant digel taybetiyên devoka herêmê, bi Kurmanciya standart wiha ne:

Varyanta Yekemîn

Nemînim, nemînim, nemînim, nemînim, nemînim, nemînim

Osmano qurba, tu kevota oy min î kedî

Ez ê wele li va deşta jêrinî çex bûm, mi yêkî mîna Osê Husên Axa yî camêr î (bi) dert-kul nedî.

Lo zalimo were di zikê mepûsxana Meltiyê bê qetilo, lo çûyî ebedî

Mi li deşta jêrinî dest axlera de lo nemînim, law nemînim, law nemînim, lo mi bela xwe dî

De werêy, werêy, werêy, werêy, law mi bela xwe dî...

Ê lo bila deşta jêrinî para dilê min û te ra bişewite, way li min lo, ya bi kizin e

Cûzê welatê me berda bûn, nizam meşin bû, ku bizin e

Mi carê bidiya xelatên min û te va bela kirin

Dohla min û te ve Bed heyrano, lê dixine

Siyarê rabûne li mihebeta dilê min û te ra, li cirîdê hê dilîzine

Ê carê mepûsxana Meletiyê xelkê qal dikir,

mi digo, min qeling sax kirîye; dusid mecdî, lo nod bizin e

Wele mi nizanî taliya xirab û bejna narîn, xelkê min î kubar

Serê soniye ji xelkê re siyar kirine

Ê lo zalimo çima te bi emrê Xwedê nexwastim, şerê Şeytên tew revandim.

Te kirim dîl(a) destan û der bi dera nav xelkê alemê, lo te gerandim

Te kirim pîra du goçerê biharê, li oqîşê Sincikê

li welatê Gelgoçê, li dû qîzek û bûka, law te behicandim.
Law zalimo te kirime marê nivkuştî, serê xaçiriya terikandim
Te kirim hevinê dest qîzek û bûka ay nemînim
Ser va xwarin, şiyar(?) bûn sariya sibê bin va herimandin
Te kirim dara orta mêşê, li Helûfê, ar berdayê, law şewitandim.
Te çima birim serê soniye xelkê, ê dû xatûna
Mîna azepê Remê Kekilê ra oy oy oy terikandim
Ay de nemînim, nemînim, nemînim Osmanok e' nemînim

Ê lo bila Horîg bişewite para dilê min û
te ra law Osmano qurban law bi neqew e
Ava çaw û kaniya têye, ke nemînim law bi ser hew e
Eşq û muhbeta xelkê gî hat şûnê ya min miha çavê reş û belek,
bejna narîn, oy li min ku derew e
Ay de werê Osmano qurba derd-kulo, lo mi tew nedî...

Varyanta Duyemîn

Osmano qurban gula berê bostana, lo li navî baxa
Bejna te min ra zirav bû, dîreka, kekul banû lo li ber çardaxa
Dişewitî çira zikê qesra, lo li ber qonaxa
Heyrana guliyê sor, bejna Bedê, peyayê Gexteliya Osê Husên Axa

Bê Osmano qurba, Bed heyrano oy oy lo te helandim
Gowdê mi bu qeymaxê mêt û ber destê kewaniyê,
lo hêla biniyê herimandim
Ez heyrano te (bi) emra Xwedê nexwestim,
bo şerê Şeytên oy lo te revandim
Te kirim dîl(a) destan, (li) nav cim û cahlilan lo te gerandim
Şeva îne birim qonaxa cî welatê Gexta, xelkê ra oy oy lo terikandim

Ez bi qurbano deşta jêrinî Osmano hêla biniyê lo wer kizin e
Hoz û keriyê welatê me berda, ûy ûy, meşin mî lo wer bizin e,
Cê mi carê vemirikê bidiya dol û duguna Osê Husên Axa Bedê lo,
lê dixine
Gênc ê rabûne mihbeta dilê min û te, lo dilîzine
Qelingê mi sax kirin; dusid mecdî ye
Ez qurbano oy oy lo sed bizin e, oy oy oy...

Ez qurbano bira Horîka xopan hêlê biniyê,
lo dilo qurban oy oy lo wer neqew e
Ava çaw û kaniya, genco, bi kurmatê (?) lo wer ser hew e
Sereka qîzek bûka l'welatê me şewitiya, lo gî Bedew e
Zewqa dilê gî hat şûnê, ya mi eşqa dila, oy oy lo bu derew e

Lo dilo qurban Diyarbekira xopan oy ucê dinê
Lê rindêy zimanê mi qerimî, navî lê tew gotinê
Diwê destê xwe mi de em bigerinî çar paytexta hewesa dinê
Ar têkeve mala şeytanê xira bikin alixa mêt û jinê
Min derdê dinê gî rawartin,
eşqa mi derdê dila guliyê sor û lo raketine...

NÎŞE

[1] Şores Reşî dibêje ku çiroka Osê Husên Axa û Bedewê ixtimal heye ku li Rihayê qewimî be. Ev texmîn şaş e, lewre mesele li Kolikê pêk hatiye. Bnr. Reşî, Şores, Stran û Awazên Anatoliya Navîn, Weşanên Ar, İstanbul, 2013. r.22.

[2] Mala Hecî Begê mezinên eşira Riswan/Reşî/Reşûyan in. Hecî Beg ango Hecî Bedir Axa ku navê malbatê bi navê wî tê xwendin, di navbera salên 1872-1928'an da jiyaye. Wî di serê rizgarkirina Anatoliyê de, bi hêza xwe ya çekdar alikariya Mistefa Kemal kiriyê. Ji bo vê yekê ew di Meclîsa Yekemîn de bûye mebûsê herêma Meletî û Semsûrê. Siyasetmedar Hemreş Reşo û Dengîr Mir Mehmet Firat neviyên wî ne.

[3] Bnr. Şores Reşî, h.b. r.22.

[4] Lawê Osê Husên Axa Omer Yildirim dibêje; bavê min dengbêj bû û kilama Bedewê, cara yekemîn ji aliye bavê min ve hatiye gotin û ji pişt re jî dengbêjan ew kilam li gor xwe gotine û li heremê belav kirine.

ÇAVKANÎ

► Şores, Reşî: *Stran û Awazên Anatoliya Navîn*, Weşanên Ar, İstanbul, 2013.

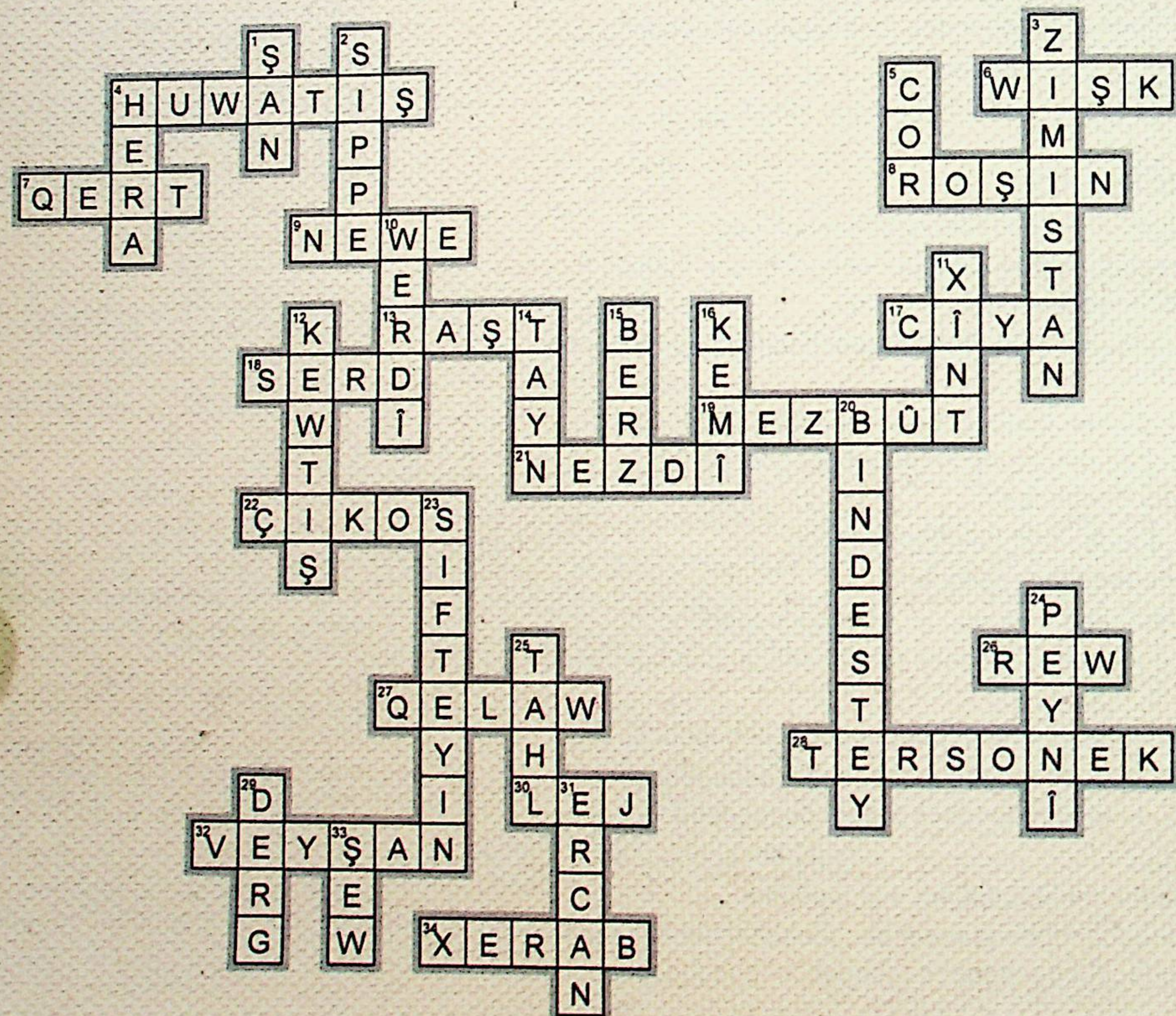
► Omer Yildirim, Lawê Osê Husên Axa ye, li Kolikê dijî.

► Varyanta Yekem, Mahmut Çinar, <https://www.youtube.com/watch?v=B9DmUwMCJwI>

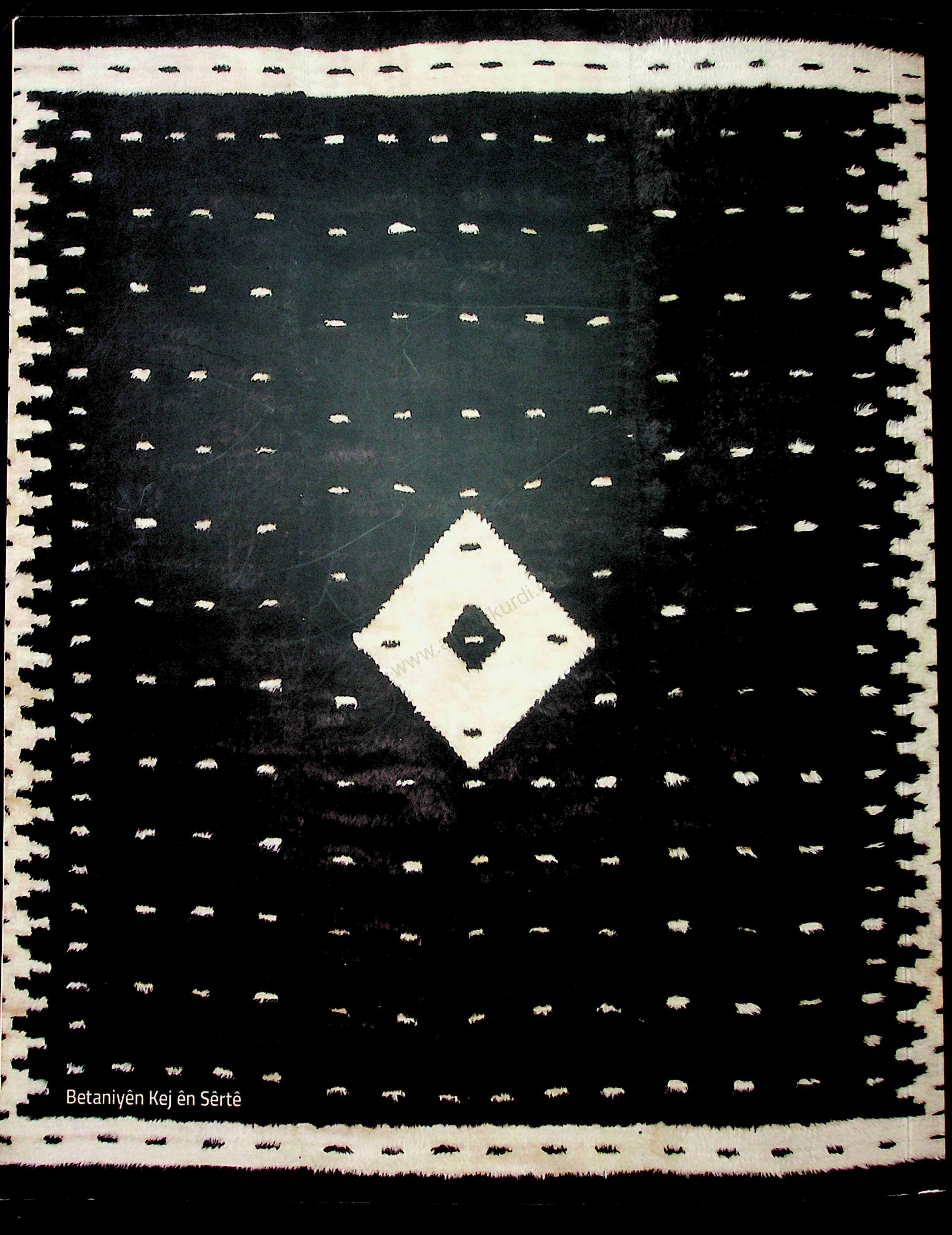
► Varyanta Duyem, Abuzer Aşkinses (Ayzerî Remî Bekişê) ji arşîva Evdî Hesqera.

BERSIVDANK

Xaçepirsa Çekûyê Pêver

MIZGÎNÎ
DERKET

Betaniyên Kej ên Sêrtê